Raporturile lingvistice slavo-române.

I.

Influenţa română asupra limbei bulgare.

1. Introducere.

In lucrarea de faţă voiu încercà să fac o expunere asupra legăturilor ce există între limba română şi limba bulgară, de astădată, cu specială privire asupra înrâuririlor ce a suferit limba bulgară din partea limbei române.

In timpul din urmă, cu prilejul tratării elementului strein din limba română, s'a scris foarte mult asupra raporturilor ce există între limbile slave, mai ales din punctul de vedere al influenţii bulgăreşti. Nu s'a studiat însă aproape mai de loc şi partea cuvenită limbei române în aceste raporturi Este drept că unii şi mai ales filologii bulgari[1], nu de puţine ori şi-au exprimat dorinţa de a tratà şi această parte a raporturilor dintre cele două limbi. Cu toate acestea, până astăzi, pe cât ştiu, nu s'a publicat aproape nimic. Articole mărunte despre unele cuvinte româneşti, care s'ar găsi în limba bulgară, s'au scris şi la noi. Astfel dl I.-A. Candrea, într'un articol intitulat „Elemente române în limbile slavice", publicat în *Noua Revistă Română* (anul 1900, numărul 9 din 1 Maiu, p. 399—409) şi bazat aproape peste tot pe cercetările lui Miklosich, dar mai ales ale lui E. Kałuzniacki din cunoscuta lucrare *Ueber die Wanderungen der Rumunen*,

[1] „Die Behandlung dieser letzten sowie der Lehnwörter aus dem Rumänischen soll eine spezielle Abhandlung bringen" spune *St. Romanskv* în *Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen*, publicată în *Jahresb.* XV, p 90.

Tot aşà prof. *Conev*, în ultima sa lucrare *Ezikovni vzaimnosti meždu Bălgari i Rumăni*, Sofia, (1921), p. 151, adaogă: „după aceasta voiu expune în mod comparativ puţinele cuvinte româneşti în limba bulgară, din care cea mai mare parte au intrat, după cum se va vedeà, în timpurile mai nouă".

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

relevă câtevà cuvinte (5 sau 6) din limba română intrate în limba bulgară. De asemenea dl A. C. Hogaş în articolul său „Notiţe despre raportul dintre lexicul daco-român şi neo-bulgar" publicat în *Archiva* (anul XVI, p. 362—371) atrage luarea aminte mai ales asupra unui număr de cuvinte româneşti nouă, cu caracter regional, intrate în limba bulgară şi publicate în *Sbornik*-ul Ministerului Instrucţiunii Publice din Sofia. Dl Hogaş reproduce în articolul său aproape mai toate cuvintele româneşti din graiul Bulgarilor din satul Novo-Selo[1]. Graiul acestor Bulgari fusese studiat de către profesorul bulgar Mladenov, într'o lucrare intitulată „Kъm vъprosa za ezika i nacionalnata prinadležnost na Novo-selo" (Cu privire la chestia limbei şi naţionalităţii satului Novo-Selo) şi publicată în *Sbornik* XVIII, p. 471—506. In această lucrare autorul arată originea română a unor particularităţi în limba Bulgarilor din Novo-Selo, relevând şi unele cuvinte româneşti. Hogaş reproduce din glosar numai cuvintele româneşti. Acum mai în urmă, dl prof. Bărbulescu, dând de acelaşi studiu al lui Mladenov, a publicat în *Archiva*, (anul XXVIII, p. 97—101) un articolaş „Elemente româneşti în limba slavă din satul Novo-Selo (Bulgaria)", în care reproduce aceleaşi elemente româneşti, despre care scrisese şi dl Hogaş[2].

In afară de aceste articole, alte studii asupra acestui subiect, pe cât ştiu, nu s'au publicat. In schimb, s'au relevat unele împrumuturi din limba noastră în limba bulgară, mai întâiu de Miklosich în *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Spra-*

[1] Iată aceste elemente: kaprar, martur, mošiko, školar, bášáka, koně, kumnatul, kuskră, mošul, nepot, tizule, vitrigă, arnič, galbin, nastur, petiče, rasučală, barză, omidă, pupaza, šobolan, šopârla, foienfir, pučos, rugina, maruncika, pofta, rok, kolastro, mazarikă, draptăno, stăngăno, strain, mi plači, findči (=fiindcă), mâna, čar (chiar, anume).

[2] Din punctul de vedere cultural, au mai scris asupra raporturilor slavo-române: G. Mărculescu, *România şi Românii în cântecele populare bulgăreşti* în *Conv. lit.* XXX, p. 661—667, studiu slab şi cu interpretări greşite asupra numelui „Romania" din limba bulgară. I. Bogdan, *Românii şi Bulgarii*. Raporturile culturale şi politice între aceste două popoare, conferinţă ţinută la Bucureşti, în 1895 (58 p.). Partea cea mai importantă din această conferinţă a ilustrului slavist, care priveşte chestiunea c ene preocupă, este pasagiul următor: „Cu primul imperiu bulgăresc se sfârşeşte puterea influenţii bulgăreşti asupra noastră. Toate urmele ulterioare de influenţă bulgară sânt mai mult efecte ale împrumuturilor nouă. *După desfiinţarea primului imperiu al Bulgarilor începe influenţa noastră asupra lor*". Adică cu desfiinţarea primului imperiu bulgar, influenţa română, care începuse din epoca paleoslavă, culmineză după căderea imperiului bulgar (1018) supt Bizantini. La acest rezultat ajunge studiul de faţă, pecând numai de la influenţa pe care limba noastră a exercitat-o asupra limbei bulgare.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

chen, după aceea de Dr. Erich Berneker în *Slavisches etymologisches Wörterbuch.* Dintre lexicografii români, aceste elemente au fost relevate, câte odată, de S. Puşcariu în *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache* şi mai ales, de I.-A. Candrea şi Ov. Densusianu în *Dicţionarul etimologic al limbei române.*

Ţinând seamă de aceste lucrări, restul materialului tratat l-am extras mai întâiu din diferitele monografii privitoare la industria casnică şi din glosarele regionale publicate în Sbornik, din literatura populară bulgară şi mai ales din cetirea marelui dicţionar bulgar publicat de Gerov, cu suplimentul lui Pančev.

Pentru elementele româneşti din paleoslavă m'am folosit de Miklosich, *Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum.*

***

Ca şi la raporturile albano-române, şi aici, Kopitar a fost acela care a arătat pentru întâia oară legăturile ce a trebuit să existe între limba română şi limba bulgară în desvoltarea lor istorică. Această simplă constatare, mai târziu, a fost supusă unei cercetări mai amănunţite de către Fr. Miklosich în cunoscutul său studiu *Die slavichen Elemente im Rumunischen,* fixând punct cu punct asemănările dintre limba română şi limba bulgară. Dacă însă Miklosich s'a mulţumit numai să înşire aceste asemănări, Sandfeld-Jensen şi G. Weigand au încercat ca să dea explicaţia lor. Cel dintâiu, folosindu-se, pe de o parte, de materialul lingvistic slav al lui Miklosich, pe de alta, de materialul lingvistic albano-grec, cules cu atâta trudă de Johann Georg von Hahn şi, mai cu deosebire, de Gustav Meyer, a reuşit să fixeze punctul de plecare la o parte din aceste particularităţi. Cel din urmă, plecând de la cunoaşterea limbei române, prin studiul dialectelor, şi a limbilor balcanice, prin studii făcute la faţa locului, a izbutit, deşi de cele mai multe ori exagerând, să stabilească legături nouă între limbile balcanice, în general, şi între limba română şi bulgară în special.

Cu lucrările acestor înaintaşi s'a ajuns la covingerea că în limba fiecărui popor din Peninsula Balcanică, inclusiv Românii, în afară de elementul constitutiv, specific pentru fiecare limbă în parte, mai intră ceva care, la prima vedere, ar părea că nu-i

9*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

nici grecesc, nici albanezesc, nici românesc, nici slav, însă care, nu numai că este ceva comun pentru fiecare din aceste limbi, dar pare aşà de firesc, încât toate aceste limbi, deşi au cuvinte deosebite, se pot reduce la una şi aceiaşi limbă-tip, pentru care numai dacă am vrea să-i schimbăm cuvintele — fără a ne mai preocupà de frazeologie sau sintaxă — am puteà obţine orice limbă balcanică am dorì: greacă, albaneză, română sau sârbă.

Acest ceva, după care numai cu schimbarea cuvintelor se poate obţine o altă limbă, întru cât se găseşte numai în limbile vorbite de către neamurile din Peninsula Balcanică, s'a numit, cum erà şi firesc, element balcanic[1]. De aci dar şi orice limbă, în care există acest element balcanic, chiar atunci când ea este vorbită de către un popor care nu locueşte în Peninsula Balcanică — cum este cazul cu limba noastră — poartă numele de limbă balcanică. Odată ce acest adevăr a fost cunoscut s'au şi început studiile pentru determinarea lui.

Aceste studii au dus până acuma la două feluri de rezultate: unele pozitive şi altele negative.

Rezultate pozitive s'au obţinut atunci când, luându-se în cercetare o particularitate din domeniul limbilor balcanice, după ce s'a studiat istoric şi comparativ această particularitate, s'a ajuns a se fixà locul ei de origine, în una din limbile balcanice. Astfel de rezultate ne-au dat cercetările lui Sandfeld-Jensen cu privire la originea grecească a dispariţiei infinitivului în limba română şi în celelalte limbi balcanice. Aproape la acelaşi rezultat pozitiv a ajuns şi D. Michov în studiul său privitor la întrebuinţarea articolului hotărît în româneşte, comparat cu întrebuinţarea lui din limbile albaneză şi bulgară.

Rezultate negative s'au obţinut numai atunci, când cercetătorii, neputând reuşì a fixà punctul de plecare al unei particularităţi din domeniul gramatical sau lexical, nu s'au mulţumit numai a trece acea particularitate ca element balcanic; dar, abuzând, de cele mai multe ori, de acest termen, au socotit-o ca ceva care nu se mai poate explică din materialul lingvistic ce avem la îndemână din limbile balcanice actuale, şi au atribuit-o unui element de afară, — strein.

Se înţelege că, spre a evità această unilateralitate în jude-

[1] Cf. despre această chestiune, în urmă, şi S. Puşcariu, *Dacoromania* I, p. 407 - 408.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

carea raporturilor dintre limbile balcanice, trebue începută din nou nu numai constatarea acelor particularităţi, dar mai ales studierea lor, în sânul limbilor balcanice, în mod comparativ, ca să putem ajunge la limba de unde şi-au luat naştere. Acest studiu, pentru noi Românii, ar trebui să fie îndreptat în direcţia cercetărilor tuturor limbilor balcanice şi, în special, în direcţia raporturilor slavo-române, fiindcă, dintre toate popoarele din Peninsula Balcanică, Slavii şi, în special, Bulgarii au fost aceia cu care poporul nostru a avut, în trecut, cele mai strânse legături. Din aceste legături, se ştie, noi Românii am fost aceia care ne-am ales cu cea mai puternică influenţă venită din partea Bulgarilor, influenţă care nu s'ar puteà explicà numai dintr'o simplă convieţuire mai îndelungată cu ei, ci şi de pe urma culturii şi mai ales a limbei slave care, după cum se ştie, îşi făcuse loc atâtea veacuri dearândul, nu numai în biserică, dar şi în cancelariile domnitorilor noştri. De pe urma acestor doi factori, cultura şi limba slavă, înrâurirea vecinilor noştri asupra spiritului şi limbei româneşti a fost pentru veacurile trecute aşà de puternică, încât astăzi, cu drept cuvânt, nu numai oamenii de rând dintre Bulgari, dar chiar şi cărturarii, văzând atâtea elemente bulgăreşti în limba noastră, se întreabă cum de a putut să reziste limba română, păstrându-şi caracterul ei latin: „Eu nu mă mir atât — scrie prof. Conev în lucrarea lui din urmă asupra elementului bulgar în limba română — că Românii au primit această mulţime de cuvinte bulgăreşti, cât mă mir cum de au putut să-şi păstreze structura latină a limbei lor şi cum, în cursul veacurilor, conştiinţa lor naţională a rămas tare şi neatinsă. In aceasta stă mărirea şi mândria lor, care întrec toate influenţele streine asupra limbei lor“ [1].

Şi cu toate acestea, judecând lucrurile din punctul de ve-

[1] „I az se ne čudja tolkova, če rumănitě sa văsprieli tova množestvo bălgarski dumi, kolksto mi e čudno, kak pri tova tě sa zapazali sè pak latinskija stroi na ezika si i kak prěz sičko vrěme těhnoto nacionalno săznanie si e ostanalo tvărdo i nepokătnato. Tui e těhna slava i gordost kojato nadvišava sički čuždi vlijanija vărhu ezikăt im“. (Conev, *Ezikovni vzaimnosti*, p. 151). Această concluziune la care ajunge veneratul profesor bulgar la sfârşitul lucrării citate asupra elementului slav în limba română, contrastează puţin cu părerea emisă cam pripit la începutul aceleeaşi lucrări după care „latinitatea Românilor ar fi rămas numai o ficţiune goală“ dacă structura limbei nu ar fi păstrat „mai mult sau mai puţin“ caracterul latin. Caracterul latin al limbei noastre în structura ei lăuntrică nu s'a păstrat „mai mult sau mai puţin“ („gore-dolu“), ci peste tot, şi ceva mai mult decât în celelalte limbi romanice.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

dere al procesului istoric, cum s'au introdus elementele streine în limba română, numărul cuvintelor slave, la noi, de ar fi fost încă odată pe atât de mare, latinitatea limbei noastre, în structura ei, s'ar fi menţinut cu aceeaşi tărie, aşa cum ni s'a păstrat până astăzi. Că conştiinţa naţională la Români a fost mult mai trează decât la oricare alt popor din Peninsula Balcanică, aceasta s'ar puteà vedeà, până la un punct, nu numai din latinitatea limbei, dar şi din resturile de populaţiuni româneşti care se găsesc în sudul Peninsulei Balcanice, resturi care au reuşit să-şi păstreze nu numai limba, dar şi toată fiinţa lor naţională, cu toate că de aproape un mileniu ele se găsesc despărţite de românismul din stânga Dunării, trăind în mijlocul unor popoare balcanice, dintre care unele, cum erau Grecii, aveau o cultură superioară. Această tărie de rezistenţă îşi găseà izvorul, în primul rând, în puterea trăiniciei de neam; dar nu-i mai puţin adevărat că ea'erà puternic susţinută şi de conştiinţa ce o aveau că ţin de poporul roman. Această conştiinţă i-a făcut pe Românii de pretutindeni să se simtă acelaşi popor deosebit de Greci şi de Slavi, pentrucă „oricâte cuvinte slave ar fi pătruns în limbă odată cu picăturile slave de sânge, ei erau faţă de vorbitorii altor graiuri păstrătorii limbei romane, membri ai „Romaniei lingvistice“ [1]. De aceea nu exagerăm dacă spunem că conştiinţa pe care au avut-o populaţiunile româneşti răspândite pe un teritoriu aşà de vast, din munţii Maramureşului până în văile Gramostei şi ale Pindului, nu o găsim nici la Greci, a căror tradiţie culturală a rămas neîntreruptă de la început, prin perioada bizantină, până astăzi, şi nici chiar la Bulgari, care, deşi şi ei se bucurau de o superioritate culturală faţă de Români, au pierit ca o picătură de apă în marea imensă a românismului dunărean, chiar acolo unde ei se aflau în aşezări mai compacte, în mijlocul Românilor, şi contactul lor cu grosul populaţiunii bulgare nu fusese întrerupt.

In afară de aceasta, influenţa bulgară care ar fi fost hotărîtoare pentru soarta limbei noastre, nu a fost aceea care s'a exersat în timpul epocei slavone (sec. XIV—XVII), atunci când, după căderea imperiului bulgar supt Turci (1393), cărturarii şi

[1] N. Iorga, *Sârbi, Bulgari şi Români în Peninsula balcanică în evul mediu* în *Anal. Ac. Rom.*, secţ. ist. XXXVIII, p. 1—20.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

în special clerul bulgăresc refugiat la noi au pus bazele acelei epoci de înflorire pentru literatura şi arta bulgară, cum poate nu fusese nici în Bulgaria[1], ci aceea din perioda paleoslavă, înainte de sec. IX[2]. Această influenţă, judecând după particularităţile de limbă şi elementele slave ce se constată şi în dialectele transdanubiene, în special în dialectul aromân, cel mai de timpuriu despărţit din trunchiul străromân, nu se înfăţişează, deloc, nici ca număr şi nici ca însemnătate, aşà cum s'ar părea, judecând astăzi după totalitatea influenţei bulgare în limba română. Căci, dacă vom căutà să ne dăm seamă şi de influenţa limbei române din această epocă, asupra limbei bulgare, vom vedeà că influenţa slavă, cel puţin în partea gramaticală a limbei noastre, apare şi mai redusă. Intr'adevăr care din particularităţile slave pătrunse în limba română se arată tot aşà de puternică ca influenţa limbei române în reducerea vocalelor *a, e, o,* în *ъ, i, u?* Această singură în-

[1] Ioan Bogdan, *o. c.* p. 23.

[2] Noi care nu sântem slavişti şi judecăm începutul influenţei slave în limba română din însuşi studiul acestei limbi, punem acest început, în spre deosebire de unii slavişti români, în perioada paleoslavă. Această localizare a începuturilor influenţei slave rezultă pentru noi nu atât din reflexul unor sunete paleoslave în elementul slav din limba noastră, despre care vom vorbì mai pe larg la studiul elementului slav în dialectul aromân, cât din identitatea influenţei slave în cele două mari dialecte române: daco-istro-român şi aromâno-megleno-român. Oricât de târziu am pune data când elementul român transdanubian se va fi despărţit de grosul românismului nord-dunărean, datele pozitive ce, din fericire, de astă dată ne procură istoria, nu ne îngădue să trecem dincoace de sec. al X-lea. In acest veac Aromânii apar în mulţime mare în sudul Peninsulei Balcanice. Aşa dar, abia cu un veac-două înainte de această dată ei s'au putut despărţi de ceilalţi Români. In condiţiunile acestea, identitatea influenţii slave în graiul celor două mari grupuri de Români trebue pusă în epoca paleoslavă, înainte de sec. IX şi nu după sec. X sau XI, fie că ea va fi început în sec. VII, când Românii vor fi venit în contact mai des cu Slavii, fie mai târziu până prin sec. al IX-lea. De altfel, la aceste rezultate ajunge, pe calea studiilor slave şi prof. *Conev*, în lucrarea despre care a fost vorba mai sus, când, vorbind despre vechimea elementului slav în limba română, adaogă: „dacă şi influenţa lexicală a limbei bulgare asupra limbei române a început mai târziu, adecă după sec. X, cum admite Bărbulescu (Vezi Sb. lui Iagić, Kad su počele da ulaze u rumunski jezik najstarije njegove slavenske rječi) aceaşta este îndoielnic, cu toate că Bărbulescu îşi bazează afirmaţia lui asupra unor fenomene fonetice care, la prima vedere, conving pe om. Venerabilul profesor român porneşte de la o pronunţare a vocalelor închise (tămnitĕ) care, chiar dacă s'ar primì ca [o pronunţare] veche, nu este cea mai veche, ci este secundară, adică o pronunţare dialectală, deoarece însaşi pronunţarea paleoslavă se potriveşte tocmai bine cu reflexele de astăzi ale lui *ŭ, ĭ, ą* şi *ę* în limba română, după cum vom vedeà mai jos" (p. 6—7). Din toate acestea rezultă, după prof. Conev, cât de greşită este toată teoria dlui Bărbulescu despre vechimea elementului slav în limba română.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

răurire, a cărei origine românească a fost recunoscută, acum în urmă, şi de filologii bulgari, a produs aşà de mari schimbări în graiul Bulgarilor răsăriteni, încât numai ea împreună cu alte câteva de origine bulgărească, au produs marea deosebire dialectală, între dialectele bulgare de răsărit şi cele de apus. Nu vorbesc aici, desigur, despre trecerea diftongului *ea* (ѣ) în *e* din limba bulgară, ori de câte ori urmează după el o silabă deschisă, ca în limba română: s e a r a (din lat. sera) la pl. s e r i, despre a cărei origine românească, după cum se va vedeà în capitolele ce urmează, nu mai poate încăpeà nici cea mai mică îndoială. Schimbări de acestea în vocalismul limbei noastre, de pe urma influenţei bulgăreşti, noi nu avem. De aceea, noi nu ne mirăm dacă şi prof. Conev, luându-se numai după numărul mare de cuvinte slave în lexicul nostru, rămâne uimit de rezistenţa limbei noastre în structura ei latină.

Se înţelege că, la schimbarea fizionomiei unei limbi, nu cu puţin contribue şi lexicul. De aceea, noi, recunoscând în întregime partea cuvenită limbei bulgăreşti de pe urma influenţei ce a exersat-o asupra limbii noastre, nu ne putem abţine ca să nu respingem exagerările care s'au produs în această privinţă.

Inainte de toate, când se vorbeşte despre influenţa bulgară în partea lexicală a limbei române, aproape mai în totdeauna, se confundă, ceea ce este paleoslav cu ceea ce a pătruns, mai târziu, supt forma bulgărească. Aceasta ar fi întocmai cum am confundà noi, vorbind despre influenţa românească în limba bulgară, toate împrumuturile făcute de Bulgari în Peninsula Balcanică din limba r o m a n ă, care pentru noi Românii a fost aceeaşi ca şi paleoslava pentru Bulgari, cu împrumuturile din limba română. In al doilea rând, deşi sporirea elementului bulgăresc s'a produs în perioada slavonă (sec. XIV—XVII), tot în această perioadă au pătruns şi o mulţime de elemente slave din partea celorlalţi Slavi (Sârbi, Ruteni etc.) cu care poporul nostru este înconjurat. Multe din acestę elemente Bulgarii le socotesc ca fiind de origine bulgărească In afară de aceasta, din faptul că dintre toate popoarele streine cu care Românii au venit în atingere, Bulgarii au fost aceia care au exersat cea mai puternică influenţă asupra noastră, foarte mulţi dintre cei ce se îndeletnicesc cu studiul limbilor balcanice şi, în special, Bulgarii, neputându-şi explicà întotdeauna originea unui cuvânt românesc,

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

cred că e destul să constaţi o apropiere de forma bulgară sau chiar de cea paleo-slavă, pentru ca forma românească să o explici din aceste limbi[1]. Acest procedeu practicat, de altfel, din neştiinţă, şi de către filologii români din generaţia mai veche, când treceau în glosarul cuvintelor streine foarte multe forme de origine latină, îl vedem pus în aplicare, din aceleaşi cauze, şi astăzi. Iată bunăoară cea din urmă lucrare apărută în acest domeniu, în 1921, a prof. Conev, care trece printre elementele slave pe c r u n t (a cărui însemnare arhaică „de sânge, sângerând" se păstrează în cronica lui Moxa şi, dialectal, chiar astăzi, cf. Marian, *Vrăji*, p. 34), derivându-l nu din lat. *cruentus, -a, -um* ci din paleosl. крѫтъ. Tot astfel, după Conev, s u l ă nu vine din lat. *subula*, ci din, paleosl. соула; — b l â n d ă, cu înţelesul de „spuzeală sau bubuliţe roşii pe piele", nu este acelaşi cu b l â n d din lat. *blandus -a -um*, (şi ca formaţiune, adaogăm noi, se aseamănă cu numele aceleiaşi boli din bulgăreşte *dobra*, femeninul de la d o b r ъ „bun", adică „boala cea bună" după cum noi am zis „boala cea blândă) ci dintr'o tulpină влаждъ-; -m a m ă nu vine din lat. *mamma, -am*, ci din bulg. *mama;* — m u s t a ţ ă nu vine din lat. *mustacia*, ci din bulg. *mustak;* — p r u n c nu vine din lat. **pueruncul*us (cf. S. Puşcariu în *Dacoromania* II, p. 602), ci din прѫкъ; — v â l c e a nu din lat. **vallicella* (pentru *valliculla*) care a dat şi în ital. *vallicella*, prov. *vaucel*, span. *vallecillo* etc. cf. Puşcariu, Wb. 1853) şi ca derivaţie se identifică cu u l c e a din lat. **olliccella* derivat din *olla* (> o a l ă), ci din bulg. *valče* — c e a ţ ă nu din lat. *caecia*, ci din чадъца; etc. etc. Dintre cuvintele streine: *mal*, din bulg. *mělz* şi *mol;* — g r o a p ă, din bulg. *grob;* — m ă g u r ă, din *mogila*. La acest cuvânt autorul face şi o observaţie

[1] Un caz mai nou despre felul cum unele cuvinte latine au fost atribuite elementului slav, ne prezintă forma *sâmbătă*. Se ştie că la noi toate zilele săptămânii au nume latineşti, afară de sâmbătă, despre care, din cauza asemănării prea mari ce arătă cu psl. *sąbota* s'a crezut că vine de la acesta. Acum în urmă, într'un studiu al lui *J. Jud* asupra termenilor religioşi din dialectul retoroman al ţinutului Bünden *(Zur Geschichte der bündnerromanischen Kirchensprache)* se relevă faptul că printre cuvintele creştineşti care se găsesc în regiunile îndepărtate ale imperiului roman există şi forma *sambata* cu *m* (cf. Meyer-Lübke REW, 7479) şi cu genul schimbat după *domenica*, care se păstrează la Români, Retoromani şi alţii. (Vezi despre aceasta şi S. Puşcariu în *Dacoromania* I, p. 436). Câte alte cuvinte ca: *stână, smântână* etc. atribuite pe nedrept elementului slav, vor fi redate, cu timpul, tezaurului lexical latin, dacă se va continuă cu studiile serioase în felul celor întreprinse de G. Giuglea (*Dacoromania* II, p. 358—361) şi altii

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

foarte interesantă: „et vărde stara, štom imame rotacizăm vă rum“ (este foarte vechiu cuvântul, din momentul ce avem rotacismul *l* > *r* în românește); — trandafir din bulg. trăndafil. Tot așà de interesant ar fi fost dacă și la acest cuvânt, autorul ar fi adăogat aceeași observație cu privire la *l* final din bulgărește, pentru care în românește avem *r* etc. etc.[1] La fel a căutat și Romansky, în studiul său citat, să dovedească originea bulgărească sau streină a multor cuvinte din limba bulgară intrate de la Români. Dau numai două exemple: cuvântul bulgăresc kulastra „cel dintâiu lapte după naștere“, vine din forma aromână culastră, iar acesta, prin forma curastră, care nu-i mai puțin obicinuită decât cea dintâiu, din lat. *colastra* pentru *colostrum*. In aromână formele disimilate cu *l*, alături de cele cu *r*, sânt foarte obicinuite. Astfel avem căloare „căldură“ (întrebuințat mai mult la sud) alături de căroare (întrebuințat la nord) din lat. *caloria, -am*. Prin urmare și culastră, care a pătruns prin păstorii români la Greci, a trecut și la Bulgari, după cum forma dacoromână curastră a trecut, tot prin păstorii români, la toate popoarele slave din nord. După Romansky, nu numai că cuvântul bulgăresc nu constitue un împrumut din limba română, dar chiar forma aromână culastră vine din bulgărescul *kulastra* (!). Același lucru îl încearcă și cu mura „Labmagen“. Patria cuvântului este Albania[2]. Aci avem *mutɛ* cu același înțeles. De la Albanezi cuvântul a trecut la Români, încă din timpurile vechi, dând *mură*, cu trecerea lui *l* intervocalic în *r*, ca în elementele latine, păstrat astăzi numai de Aromâni. De la Aromâni sau chiar și de la Dacoromâni, încă pe când cuvântul nu se pierduse din graiul lor, a trecut la Bulgari. Romansky, în loc să spună că cuvântul este de origine română, căci trecerea lui *l* în *r* în limba bulgară l-ar fi împiedecat să-l considere ca împrumut albanez, mai întâiu încearcă, în fel și chip, să-l derive direct din limba albaneză, discutându-i originea albaneză, fără să spună ceva de la dânsul, ci împrumutând totul de la G. Meyer, și numai la urmă de tot admite că „bulg. *mura* könnte als Hirtenwort

1 Despre *măgură* vezi Th. Capidan, *Raporturile Albano-române* în Dacoromania II, p. 537. Schimbarea lui *l* în *r* în *trandafir*, de origine greacă, se datorește unei simple asimilări.

2 Vezi despre acest cuvânt și lucrarea din urmă a lui Norbert Jokl, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*. Berlin, 1923., p. 285.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

aus dem Aromunischen entlehnt sein". Va să zică, dacă pentru un împrumut românesc sigur, R. crede că „ar puteà" să fie împrumutat din aromână, ce trebue să ne închipuim despre cuvintele bulgăreşti de origine română, care prezintă unele greutăţi în derivarea lor? Se înţelege că cu procedeul acesta numărul elementelor bulgăreşti în limba română s'ar puteà mări cu încă câtevà sute de cuvinte, iar influenţa română asupra limbei bulgare s'ar reduce la nimic[1].

Trebue să mărturisim că noi Românii simţim o deosebită plăcere când dăm de câte un cuvânt de origine latină. Insă această plăcere nu provine din ura ce avem în contra elementelor streine din limba noastră, cum lasă să se înţeleagă prof. Conev, în lucrarea citată, ci, mai întâiu, pentru că în acel cuvânt vedem încă o urmă din graiul nostru strămoşesc şi, al doilea, pentru că prin el ajungem să ne dăm seama mai bine despre bogăţia tezaurului lexical al limbei romane balcanice, ai cărei depozitari, în primul rând, sântem noi. După cum, odată, limba italiană formà centrul de iradiaţiune pentru limbile romanice de apus, tot aşà limba română, în stadiul roman, formà, odată, centrul de iradiaţiune pentru toată Peninsula Balcanică. Iată de ce şi interesul nostru este mai mare, nu numai când dăm de un nou element latin în limba română, dar şi atunci când acesta trăeşte în cuprinsul celorlalte limbi balcanice.

Se înţelege însă că acest interes ce arătăm pentru nouăle descoperiri ce s'ar mai puteà face în domeniul lexical al elementului latin, n'ar trebui să ne împiedice întru nimic la cercetarea legăturilor ce limba noastră le-a avut şi cu celelalte limbi balcanice. Din studiile ce s'au făcut până acuma, fondul latin este oare cum cunoscut. Recunoscând acest lucru, cercetările noastre trebue să fie îndreptate şi în domeniul studiilor balca-

[1] Interesant, în privinţa aceasta, este recensia pe care o face *Const Jireček* în *Archiv für slavische Philologie* XXXI (1909) p. 448—452, lucrării lui Romansky în care îi atrage atenţia asupra abuzului prea mare pe care îl face Romansky cu derivarea formelor romane din limba turcă. „Dass die Bulgaren zahlreiche lateinische Wörter überhaupt erst in der Neuzeit von den Türken kennen gelernt hätten, wie der Verfasser meint, bezweifle ich sehr" (p. 449). Romansky, ori de câte ori un cuvânt bulgăresc de origine romană nu l-a putut explicà din limba latină, pentru că cuvântul ajunsese în bulgăreşte, de cele mai multe ori, prin limba română, a preferit să-l derive din turceşte, iar nu din româneşte. In privinţa aceasta, cuvântul kupa, despre cărei origine română în bulgăreşte vezi şi CDDE., formează exemplul cel mai tipic.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

nice. Insă păşind în acest domeniu, iarăşi trebue să ne păzim a cădeà în cealaltă exagerare a unor balcanişti, care, în explicările ce încearcă să dea unor particularităţi din acest domeniu, evită de a ţineà seamă şi de aportul limbei române în aceste particularităţi, unii plecând din consideraţiunea că acèle particularităţi, neexistând în celelalte limbi romanice, n'au putut să-şi ia naştere în limba română, alţii din credinţa ce au că limba română, care a fost supusă la aşa de multe şi variate influenţe streine, n'a putut exersà şi ea o înrâurire asupra celorlalte limbi. Tocmai spre a dovedì contrariul, lucrarea de faţă încearcă să pună în discuţie din nou chestiunea raporturilor slavo-române, însă, de astă dată, având ca punct de plecare în aceste raporturi:

2. Influenţa română asupra limbei bulgare.

Când vorbim despre raporturile slavo-române din punctul de vedere al influenţei pe care limba română a exersat-o asupra limbei bulgare, prima întrebare care ni se pune, în mod firesc, este ca să ştim când au început aceste raporturi. La această întrebare, tot în mod firesc, ar trebuì să răspundem, că acèle raporturi au trebuit să înceapă din clipa în care poporul român a făcut cunoştinţă cu poporul bulgar[1]. Despre acest lucru istoria ne vorbeşte foarte târziu. Ţinându-ne însă de datele limbei, dacă, în privinţa aceasta, ar fi să judecăm după epoca în care limba română a primit primele influenţe din partea limbei bulgare, sub forma paleoslavă, începuturile influenţii limbei române asupra limbei bulgare ar trebuì socotite din momentul când primul element roman balcanic a pătruns în limba Slavilor din care a ieşit poporul bulgar. In acest înţeles mai larg, începutul influenţii româneşti — sub forma română — s'ar manifestà prin toate acèle cuvinte din aproape mai toate domeniurile, dar mai ales din domeniul religios, ca: *koleda*[2], *komka*, *kum*,

[1] Bine înţeles, însă, că această *clipă*, în nici un caz, nu poate fi pusă în epoca cuceririi romane sub împăratul Traian, cum în mod ciudat, presupune prof. bulgar Conev: „ošte ot vrěmeto na car Trajana" (încă din vremea împăratului Traian), cf. *o. c.*, p. 1.

[2] Iată ce spune Jireček cu privire la *koleda* „Der Name des altslavischen heidnischen Feiertages *Koleda*, welcher aus dem Wortschatze der slavischen Sprachen nicht zu erklären ist, hat seinen Ursprung aus dem lat. *calendae*. Er findet sich fast bei allen slavischen Völkern... Das Trullanische Concil (691) verbot den Christen nicht nur die römischen Festtage Vota und Brumalia, sondera auch Καλάνδας zu feiern. Wahrschein-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

oltar, *poganin* etc. etc., pe care strămoşii Bulgarilor, înainte de a fi fost încreştinaţi, le-au cunoscut, pentru întâia oară, venind în contact cu strămoşii noştri romani, de la care au cunoscut şi religiunea creştină în Balcani.

Dacă însă în această perioadă preromână aflăm că Slavii din care a ieşit poporul bulgar, se găseau în număr destul de mare, încă pe când elementul roman din Balcani îşi păstrà unitatea graiului roman din întregul imperiu, elementele limbei noastre care au reuşit să se introducă, după această epocă, dau mărturia cea mai sigură că influenţa limbei noastre, supt forma română, începuse încă din perioada paleoslavă. Intr'adevăr, în limba bulgară vorbită, întâlnim unele cuvinte româneşti care se găsesc şi în textele paleoslave. Dintre acestea avem: altar (în paleosl. **алѫтарь**); kračun (paleosl. **крачоунъ**); rusalja (paleosl. **роусалиꙗ**); paun (paleosl. **паоунъ**, alături de **паѫкъ**, adevărata formă slavă); samar (paleosl. **самаръ** „onus"); splina (paleosl. **сплина**); sapun (paleosl. **сапоунъ**, alături de **сопоунъ**, cu *o* pentru *a*, care a pătruns şi la Români). Ca verb, care se întâlneşte şi în paleoslavă, avem numai pastrija, pentru care în paleosl. avem derivatul **пастрѣниѥ**, după Miklosich (Paleosl. 557) „vocabulum obscurum", dar care, atât ca forma cât şi ca înţeles, derivă din românescul păstrez, iar acesta, după etimologia dată de Meyer-Lübke, din lat. *parsitare* „schonen". Pe acest înţeles latin precum şi înţelesurile din limba română, după cum se poate vedeà în partea lexicală a acestei lucrări, le are şi cuvântul bulgăresc.

In ce priveşte acum motivele care m'au făcut să socotesc toate aceste cuvinte atestate şi în textele paleoslave ca împrumuturi din limba română, deşi aceasta se vor arătà mai pe larg la tratarea fiecărui cuvânt aparte, mă voiu mulţumì să ating punctele principale pentru dovedirea originei lor române: bulgărescul *altar*, alături de forma mai veche *oltar*, neputând venì,

lich wurde der Name der römischen Januar-Calenden auf irgend einen emheimischen Feiertag der Slaven übertragen. Die Entlehnung dieses Wortes setzt eine unmittelbare Berührung der Slaven mit den Römern zu einer Zeit voraus, wo jene ihre Wanderzüge nach dem Westen und Süden noch nicht begonnen hatten; der einzige hiezu geeignete Punkt war Dakien zur Zeit der römischen Occupation. Denn dass die Koledă erst durch christliche Missionäre zu allen Slavenstämmen gebracht worden sei, wird wohl Niemand behaupten wollen". (*Geschichte der Bulgaren*, p. 76).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

după cum presupun unii, nici din albaneză, în care avem forma moştenită lter, (< lat. altarium) şi forma mai nouă altare (din ital.), nici din greceşte ἀλτάρε, ἀλτάριον, care se dovedesc că au intrat din italieneşte abia din sec. XV, a pătruns la Bulgari de la Români, la care această formă trăeşte încă până astăzi, alături de oltar. Despre кračоунъ, care reprezintă Crăciunul nostru, şi este răspândit la Sârbo-Croaţi, Sloveni, Ruteni, Ruşi şi chiar Unguri, adaog că, acum în urmă, el a fost primit, ca element românesc, şi în dicţionarul lui Berneker, iar după părerea lui Vasmer, forma rusă karačun ar puteà reprezentà cuvântul românesc într'un stadiu mai vechiu, cu *à* din prima silabă nesincopat: *Cărăciun din lat. *calationem*[1]. In privinţa lui русалия, care are aceeaşi întindere la popoarele Slave ca iş cuvântul precedent, observ că, după cum păstrarea lui *s* ne împiedică de a-l derivà direct din lat. rosalia, tot aşà trecerea lui *o* în *u* din forma medio-greacă ρουσάλια (pronunţă rusalia) trecere proprie numai graiului românesc încă din timpurile cele mai vechi (cf. *romanus* > *rumân*), ne împiedecă a-l derivà pe acesta din cuvântul latin, pentru epoca în care este atestat, ştiindu-se că *o* > *u*, în poziţie neaccentuată, în greceşte, se arată abià după sec. XVI. Aceleaşi argumente sânt aduse şi pentru restul cuvintelor din această perioadă. Acì mai adaog că, alături de termenii religioşi citaţi mai sus, întâlnim în textele paleoslave de mai târziu şi forma дракоулъ, care, după cum se va vedeà, reprezintă forma românească drac (din lat. *draco*), păstrată supt forma articulată mai veche *dracu, din care, prin sincoparea lui *u* neaccentuat din silaba penultimă, avem, încă până astăzi, în dialectul aromân, draclu.

Un alt cuvânt care pare a fi atestat în limba bulgară pentru o perioadă mai veche şi se mai găseşte şi în limbile sârbă, rusă, ruteană, polonă este *čuma* (cf. Miklosich, *Paleosl.*), acelaşi cu românescul ciumă, alături de puşche (arom. puşcl'e). In româneşte cuvântul a fost explicat din paleoslavă. Aşa l-a dat Cihac (II, p. 58) şi tot aşa îl dă, acum în urmă, şi Tiktin (*Dicţionar româno-germ.* p. 367). In limba slavă el este dat din

[1] Un derivat al lui Crăciun: Κρατσουνίστα apare la istoriografii bizantini ca nume de castel în sudul Peninsulei Balcanice (Cf. N Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică*, p. 34). Acest Κρατσουνίστα trebue să derive de la un nume de persoană, aşà cum îl găsim la Sârbi ca nume de localitate atestat pentru sec. XV. (Vezi mai departe supt cuvânt la § 6).

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

limba turcă, pentru că, în afară de Slavii şi Românii din Peninsula Balcanică, el există şi la Turci, cu acelaşi înţeles. Aşadar originea lui slavă erà pe deplin asigurată. Acum în urmă, însă, marele dicţionar dialectal al lui Radlov (*Versuch eines Wörterb. der Türk-Dialecte*, vol. III, p. 2188) nu-l poate explică din limba turcă, de oare ce în această limbă el este element strein. Din această cauză autorul dicţionarului turcesc îl consideră de provenienţă slavă. Aşa stând lucrurile, Berneker (SEW. p. 162) se întreabă, cu drept cuvânt, dacă forma slavă n'ar puteà veni din limba română. Se înţelege că acest cuvânt neavând nici o bază în limba slavă spre a puteà fi explicat din sânul ei, iar în limba turcă fiind de provenienţă streină, adică bulgară, el s'ar puteà explică numai din limba română. Profesorul S. Puşcariu a arătat (*Etym. Wörterbuch* 380) că lat. *cyma* „Sprosse" (din gr. κῦμα) s'a păstrat în limbile romanice cu un dublu înţeles: în franceză, italiană etc. cu înţelesul de „vârf" (fr. *cime*, it. *cima*), iar în sarda (logud. *kima*, campid. *tšima*), având vechiul sens de „Sprosse, Knospe" etc. Ceva mai mult, în campid. mai există şi formele *tšumacca* alături de *tšimagga* cu înţelesul de „flusso (di umori)" care se va fi desvoltat, desigur, din acela de „Auswuchs". Cu acest înţeles s'a păstrat cuvântul şi în limba română din Balcani. Aici avem mai întâiu în albaneză *kimε* din mai vechiu *küm* (în dialectul scutarin *tšüm*) cu înţelesul „Haar; haartiger Wasserwurm" însă alături şi cu înţelesul de „Art Geschwür", va să zică „un fel de umflătură" (G. Meyer, EWA, p. 226). Cu acest înţeles îl au şi Românii transdanubieni: la Aromâni avem *tšumă* cu înţelesul general „fulguşor sau şuviţă de lână" şi „gărnuţ, umflătură" alături de înţelesul care se apropie de acela din limbile romanice de apus „creştetul capului". La Meglenoromâni (Huma) „bucată de lână" şi cu înţelesul din dialectul dacor. „boala de ciumă". In dialectul dacoromân s'a păstrat numai acest din urmă înţeles. Acum se naşte întrebarea, dacă din toate aceste înţelesuri care s'au desvoltat din lat. *cyma* în sânul limbei române, s'ar fi putut desvoltà şi acela de „P e s t b e u l e" pe care îl au numai dialectele dacoromân şi meglenoromân. Dacă ţinem seamă de faptul că partea caracteristică a acestei boale sânt „bubele" şi „umflăturile" ce se arată pe corpul omului atins de *ciumă*, n'ar fi greu să admitem că de la înţelesul de „Art Geschwür" adică „umflătură", cum îl are cuvântul în albaneză şi

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

în dialectele transdanubiene, să se fi desvoltat acela de „boală care se manifestă prin aceste umflături". In dialectul aromân *ciuma*, ca boală, este cunoscută supt două cuvinte latine care, la origine, însemnează „umflătură" ; *pănucl'e* (întrebuinţat la Românii din Tesalia) din lat. *panŭcŭla*, *-am* pentru *panĭcula* „un fel de umflătură" de la *panus* (Cf. Puşcariu Wb. 1254) şi *puşel'e* (dacor. *puşche*) din *pustula*, *-am* „Blase Bläschen" adică „băşicuţă". In cazul acesta şi forma *ciumă* din lat. *cyma* puteà să ajungă de la înţelesul secundar de „umflătură" care îl are cuvântul în sardă, albaneză şi în parte, şi în limba română, la acela de boală care se arată prin umflături pe corp.

In orice caz, la stabilirea originei acestui cuvânt, noi nu trebue numai decât să ne mirăm, de faptul că el există şi în limba slavă, pentru că, după cum am văzut, slaviştii înşişi, se întreabă dacă n'ar fi împrumutat din limba română, ci trebue să ţinem seamă, neapărat, şi de extensiunea lui geografică. In limbile slavice cuvântul se întâlneşte numai la popoarele învecinate cu Românii şi în special la Slavii din Peninsula Balcanică. La aceştia cuvântul este nou. Forma veche este *umor* „moarte" (> dacor. *omor* şi *cmorî*), o formaţiune analoagă ca şi aceea de la Albanezi: *mortaje*, *murtaje* (din mai vechiu **mortal'é*) „Pest, Seuche", din lat. *mortalia* (G. Meyer, EWA, p. 287), o denumire care se explică uşor din cauza mortalităţii ce se producea de pe urma acestei epidemii. Originea lui balcanică trebue căutată în domeniul albano-român. Şi întru cât forma lat. *cyma* şi-a păstrat înţelesul de „umflătură" alături de acela de „Pest, Seuche" numai în limba română, *čuma* slav a trecut de la noi la Slavi şi în nici un caz invers, cum s'a crezut până acum.

Se înţelege că, în afară de acest număr restrâns de cuvinte româneşti, în această perioadă vor fi intrat şi altele, cu înţeles variat. Ele însă nu ni s'au păstrat în vechea literatură slavă, din cauza caracterului religios al acestor scrieri, în care nu se întrebuinţă decât cuvinte privitoare la evenimentele vieţii creştine. Cum că, însă, limba bulgară, încă de pe atunci, conţineà şi alte cuvinte referitoare la trebuinţele de viaţă zilnică, aceasta o aflăm din mulţimea cuvintelor româneşti, cu caracter pastoral, ce întâlnim după această perioadă, anume în epoca expansiunii elementului românesc în Peninsula Balcanică şi, la nord, dealungul Carpaţilor, care a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

urmat, aproximativ, între perioada de despărţire a dialectelor române şi primele alcătuiri de stat ale Românilor din stânga Dunării.

Date sigure despre proporţiile acestei expansiuni nu avem. Numai despre întinderea elementului românesc în Serbia şi dealungul litoralului Mării Adriatice până în Istria ne vorbesc în primul rând numele de localităţi de origine română[1], după aceea diplomele regilor sârbi, documentele din Raguza şi rămăşiţele elementului românesc din Istria, după cum despre întinderea elementului în spre sud, în afară de relatările cronicarilor bizantini, care încep din sec. X, ne mai dă mărturie şi prezenţa acestui element, până astăzi, în Sudul Peninsulei Balcanice. Insă toate aceste date le avem numai pentru partea apuseană şi sudică, pe unde s'au răspândit populaţiunile româneşti. In ce priveşte întinderea acestui element la nord de Carpaţi şi în cuprinsul Bulgariei, aci avem, în afară de numele de localităţi de origine română[2], numai urmele de cuvinte româneşti care s'au

[1] In afară de numele de loc. de origine română cunoscute până acum din lucrările lui Jireček: satul Negrišori; colina Korona, munţii Kornet şi Loret, şesul Prijot, toate în Serbia; după aceea numele de munţi: Durmitor, Visitor (Geschichte der Serben I, p. 155—156), Pirlitor (P. Skok, în *Revue des Études slaves*, tome III (1923), fasc. 1—2, p. 74), în Muntenegru. Tot prof. Skok în studiul său: „*Zu den rumänischen Orts- und Personennamen auf dem skr. Gebiet*" publicat în *Zeitschrift f. rom. Phil. XXXVIII*, p. 551—553, mai relevă încă următoarele: Barbatovci sat (circ. Toplica în Serbia) pe care Rječnik îl derivă din bărbat; Barbatovo, sat lângă Niş; Bunovci, nume de cătun în Bosnia; Dimitor, munte în Bosnia, pentru care autorul crede a fi acelaşi mai de grabă cu Durmitor (în Muntenegru) decât cu numele de botez Dimitar, Dumitar din Demetrius; Hrmań, numele unei mănăstiri greco-orient. părăsite; se mai numeşte şi Hrmanija, care corespunde lui Romanija, munte în Sarajevo. Amândouă, după autor, s'ar reduce la Romania (p. 552); Kormata, nume de loc. (circ. Knaževac din Serbia), Kormatura (circ. Pozarevac) din „a curmă, curmătură"; Ligati, Ligatič, Ligatov sânt aduse în legătură cu românescul „lega-legat". Semedovo „Şemendova" ar derivă din „Sămedru", ceea ce este mai puţin probabil; Şerbalovae, râu în Podrazničkopole, deasupra căruia se ridică muntele Dimitor, din român. Şerbul (p. 553).

[2] Pentru numele de loc. de origine română din Bulgaria, tot Jireček o fost cel dintâiu care a atras luarea aminte asupra regiunii situate în apropierea Sofiei, în care, judecând după numele de loc. româneşti, locuite astăzi numai de Bulgari, trebue să admitem că a existat odată o populaţiune românească, care mai târziu a dispărut bulgarizându-se. Numele româneşti relevate de Jireček sânt următoarele: Čerčel (nume de sat în Balcan), Bukorovci, poate din numele de persoană Bucur; Krnul (pronunţă Cărnul) din *cărn*; Čorul, care după terminaţiune ar puteà fi românesc. Derivaţia pe care o dă Weigand din arom. *čorul* prescurtat din *čičorul* sau din turc. *k'or* nu se potriveşte, de oarece în arom. avem *Čorlu* iar turc. *k'or* există şi azi la Bulgari supt această formă; Gurgulát sat în apropiere de Sofia; Radulovci, din numele propriu Radul, de ori-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

păstrat atât în limba Bulgarilor, cât mai ales în graiul popoarelor slave de nord până unde ajunseseră populaţiunile româneşti. Din studiile ce avem, astăzi, asupra înrâuririi elementului românesc la popoarele slave de miază-noapte, reiese clar că aceleaşi cuvinte se găsesc în cele patru colţuri ale Europei centrale, pe unde, în veacurile de pribegie, a pătruns elementul românesc. Din ele mai aflăm că oricare ar fi fost îndeletnicirea Românilor care s'au răspândit în toate direcţiile, ocupaţiunea lor de frunte a trebuit să fie păstoritul. Numai aşa ne putem explică cum de au ajuns se se generalizeze unele cuvinte pastorale ca: turmă, curastră, gună (care s'a pierdut în dialectul dacor., însă există în aromână), murg, ciutură etc, nu numai la Bulgari, Sârbo-Croaţi şi Greci, dar şi la Sloveni, Ruteni, Ruşi, Poloni şi, în parte, şi la Unguri. Prezenţa unui alt cuvânt de origine română în limba bulgară, ne arată că Românii din Peninsula Balcanică, din această epocă, în afară de păstorit, se mai ocupau şi cu transporturile sau cărăvănitul, o îndeletnicire care se mai continuă încă până azi la o parte dintre Aromâni. Astfel cuvântul bulgar *karati* (cu ind. pres. karam, karaš, karat) cu înţelesul „fahre, bringe in Bewegung", după aceea „treibe (Vieh)", pentru orginea căruia

---

gine română ca şi Barbulovci, de la Barbul, despre care vezi mai jos deşi Weigand (Jahresb., XIII, p. 45) spune „ist weder in der Wurzenoch im Stamme rumänisch". (Despre Radul şi în special suf. *-ul* vezi *Dacoromania* I, p. 185); *Cîrcîlat*, nume de munte lângă oraşul Trn; Banišor; satul Krecul (creţ); Barbulovci (Barbul); Ursulica (ursul) i Cerbul (cerb); Merul (măr). Jireček relevă şi unele nume de loc. din Rodope: Singur şi Krbul (singur, corbul), două sate locuite azi de Bulgari turciţi şi situate pe malul stâng al fluviului Mesta. După Jireček, a venit Weigand în studiul său *Rumänen und Aromunen in Bulgarien*, p. 40 ş. u completând eria acestor nume încă cu următoarele: Bučino, apare foarte des ca nume de loc.; Mošino, sat; Murgaş, nume de munte şi s t; Păsărel, sat lângă Sofia; Pašunci, sat lângă Branišor: Vakarel (văcar), sat situat la răsărit de Pasarel; Puliofci, lângă Vakarel; Purčenica (porceni-porc), lângă Sofia; Rugulet (rug); Strămci, sat (strâmt?), Varišor (văr?) lângă Filipopole. In revista *Analele Dobrogei* (III, p. 351—358) d. Per. Papahagi a încercat să dovedească unele urme de origine românească în toponimia Peninsulei Balcanice. Din cele 5—6 nume de loc. şi de râuri pe care le discută autorul, abia Iskăr din *Oesculus* (Oescus) ar arătă o apropiere de fonetismul românesc prin rotacizarea lui *l* intervocalic. In celelalte nu găsim nimic românesc. Astfel bună-oară Sardica nu puteă veni din Serdica (cu é > ea), dacă într'adevăr, după cum susţine Const. Jireček, pe care se sprijine autorul, numele oraşului ar derivă de la o seminţie tracică Sardi, ci, mai de grabă direct de la acesta. In ce priveşte forma cu *e* (Serdica), explicarea ei trebue căutată pe teren bulgăresc.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Berneker (SEW., p. 488) spune că este „dunkel", vine din verbul românesc *cără*, *-are* (din lat. *carro*, *-are*) cu acelaşi înţeles. Ca întindere geografică în domeniul limbilor slavice, cuvântul se găseşte izolat numai în limba bulgară. Tot în această limbă se întâlneşte şi *karuca* cu întrebuinţare generală, după cum se va vedeà la partea lexicală; acest cuvânt, supt forma *karuce*, există şi la Sârbi. Şi încă nu s'au studiat, complet, toate regiunile pe unde au rătăcit populaţiunile româneşti, ca să avem cunoştinţă deplină despre toate elementele române. Toate cunoştinţele noastre se reduc la ceea ce ne oferă nomenclatura locală de origine română. Dar şi în privinţa aceasta avem numai ceea ce am putut culege din hărţi. Studii speciale în regiunea cuprinsă între Morava, cursul superior al Strumei şi Isker, în care se găsesc păstrate cele mai multe nume de localităţi de origine română, însă toate locuite azi numai de Bulgari, nu avem. Iată bunăoară ţinutul cunoscut supt numele oraşului Teteven. Această regiune care face parte din dialectele răsăritene, însă ca poziţie geografică se găseşte în cea mai depărtată extremitate apuseană a acestui dialect, prezintă nu numai slăbirea vocalelor neaccentuate *a*, *e* *o* dar cuprinde şi un număr de nume de localităţi de origine română ca I a r b a t a (derivat din *iarbă* şi articolul fem. bulg *-ta*), nume de sat lângă oraşul Teteven; M u š à t (din arom. *muşat* „frumos") în apropierea aceluiaşi oraş şi alături de un alt sat cu numele H u b a v e n e, o formaţiune mai nouă din *hubav* „frumos" după M u š a t, denumire veche; P i č o r (din rom. *picior*) numele unui alt sat[1]; B a t u l c i, derivat din *Batul*, un nume bulgăresc alcătuit cu suf. *-ul*, la origine articolul hotărît din limba română[2]. Se înţelege că, dacă în toate aceste localităţi n'a mai rămas nici o urmă din vechea populaţiune românească, după cum ea a dispărut şi din regiunea muntoasă situată la sudul Sofiei, totuşi vor fi rămas unele urme în partea lexicală a graiului bulgăresc din aceea regiune care, până astăzi, n'a fost studiată din acest punct de vedere.

Dacă în privinţa aceasta avem studii serioase pentru cuvintele româneşti, care se găsesc în graiul şi toponimia popoarelor slave de nord, datorite lui M i k l o s i c h şi, în special, lui K a ł u ż n i a c k i, publicate în cunoscuta lucrare *Ueber die Wande-*

[1] Weigand, *Jahresb.*, XIII, 43 şi urm.

[2] Const. Jireček, *Das Fürstentun Bulgarien*, p. 123—124. Pentru *-ul* cf. *Dacoromania* I, p. 185.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

rungen der Rumunen in den dalmatischen Alpen und den Karpaten [1], apărută încă din 1879, în schimb, ne lipseşte un studiu complet despre elementele româneşti rămase de pe urma Vlahilor din Serbia şi a Morlachilor din celelalte regiuni de pe litoralul Adriaticei, în limba sârbo-croată [2]. Cercetarea mai amănunţită a tuturor documentelor sârbeşti, în care se vorbeşte despre Vlachii din Serbia, va avea ca rezultat scoaterea la iveală şi a altor nume de persoane decât cele cunoscute până acum, precum şi descoperirea unor cuvinte româneşti care, cu timpul, s'ar fi putut pierde din limba sârbească vorbită.

Cuvintele româneşti din această perioadă, care se întâlnesc în limba bulgară, se regăsesc, aproape mai toate şi în celelalte limbi balcanice. Astfel avem: b a r z a v, f i č o r (se găseşte în

[1] In această lucrare Miklosich ne vorbeşte mai întâiu despre *Românii din Serbia* (Rumunen auf Serbischem Gebiete), înşirându-ne pentru întâia dată şi numele proprii româneşti din documentele sârbeşti, precum şi câteva cuvinte româneşti din limba sârbă (Rumuniches im Serbischem: *bešika, brenza, dĕlĭ, frula, katunĭ, struga, turma*); despre Românii din Galiţia, Polonia, Moravia şi regiunea slovacă, înşirând şi aici, cel dintâiu, cuvintele româneşti în limbile ruteană, polonă, moravă şi slovacă (Rumunisches im Kleinrussischen p. 10. Rumunisches im Polnischen p. 20. Rumunisches in der Sprache der mährischen Walachen und der Slowaken ib.). Insă partea cea mai interesantă din această lucrare este aceea care se referă la elementul românesc din Galiţia şi Polonia, cu o mulţime de notiţe istorice asupra trecutului acestor Români şi, mai ales, cu un glosar de cuvinte româneşti din limbile ruteană şi polonă, datorită prof. E. *Kałuzniacki*. Tot în acest studiu găsim şi un registru, conţinând numele de loc. de origine română din Galiţia (Rumunisches im Kleinrussischen und Polnischen p. 11. Verzeichniss der Ortschaften in Galizien die durch Ansiedlung der Rumunen entstanden sind p. 25).

[2] In afară de însemnările lui Milkosich, o seamă de cuvinte româneşti din limba sârbo-croată au fost relevate de *P. Budmani* în special în graiul din Raguza, în studiul său „Dubrovački, dijalekat kako se sada govori" (dialectul din Raguza aşà cum se vorbeşte acum) apărut în *Rad Jugoslavenske Academije znanosti i umyetnosti*, vol. LXU, p. 162; faca (f a ţ ă). *lac* (laţ), k o p s a (coapsă), t ĕ m p l a (tâmplă). După Budmani a publicat şi *K. Strekeli* în „Vermischte Beiträge zum slavischen Wörterbuch" (*Arch. f. slav. Phil.* XXVIII, p. 481—539) câteva elemente româneşti. Dintre acestea avem: k a r a r a „puteljak u selu što vodi čjoj kući" (din român. *cărare*); după aceea k r n a t a „Wurst" (din român. cârnat); dacă şi m o š u n a „stabulum cum tecto im medio aperto" ar puteà fi pus în legătură cu român. *mas* „Schlafstelle der Schafe" (din lat. *mansum*), nu s'ar puteà spune nimic cu siguranţă, întru cât un derivat sârbesc din *mas* n'ar fi cu putinţă, iar o formă *măşune* lipseşte în limba română; m a č u g a „tojaga" (*Zeitschrift f. rom Phil.* XXXVIII, p. 549), cu metateză şi supt influenţa formei *čomak* „ciomag": *čamuga* (P. Skok, ib., XLIII, p. 189). Insă cele mai multe elemente româneşti în sârbo-croată, afară de termenii pastorali cunoscuţi, au fost publicate de prof. *P. Skok* în *Zeitschr. f. rom. Phil*, vol. XXXVI, p. 648: k o č e n i c a (arom. coaţin), l a j a (laiu), p u r a (purintă p. 653), t r z (târdziu p. 656); vol. XXXVIII, p. 544—553: a r a n i j a (din arămie), Observ la acest loc că a r a n i j a cu înţelesul dat de Skok „kessel. kupferner Kessel" nu se gă-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

bulgară şi sârbă); furka (în bulg., neogr. şi ungară); guša (în bulg., sârbă şi neogr.); kačula (în bulg., neogr şi albaneză); kalčuni (în bulg. şi sârbă); kanura (în bulg., sârbă şi neogr.); kapuš (în bulg., sârbă şi alb.); keptarče (în bulg., sârbă şi ruteană); kostura (în bulg., sârbă şi slov.); kupa (în bulg., alb. şi neogr.); samar (în bulg., sârbă şi alb.); skrum (în bulg. şi alb.); spuza (în bulg., neogr. şi ruteană); sugare (în bulg, sârbă şi neogr.); tufa (în bulg., alb. şi neogr.); tumba (în bulg., alb. şi neogr.); urda (în bulg. alb. şi sârbă); vica (în bulg., neogr., alb. şi rusă).

Dintre cuvintele româneşti, din aceasta perioadă, care se întâlnesc numai în limba bulgară, avem: batut, furna, ģega, guturač, karam („a cărà"), korda, korana, košara, kzrlig, mačuka, mandzara, mucka, mura, muskur, splina, turta.

Un alt termen pastoral care trebue să fie de origine română şi care se întâlneşte numai în bulgară, sârbă şi albaneză este şi *stopan*. Până acum forma română *stăpân* s'a explicat din limba slavă, fără să se ţină seamă că oricât de timpuriu elementele slave vor fi pătruns în limba română, ele n'au putut apucà evoluţia trecerii lui $a + n$ latin în *ân*, pentru ca şi *stopan* să fi putut da *stăpân*[1]. In afară de aceasta, la stabilirea originei lui, s'a trecut foarte uşor şi peste extensiunea lui geo-

seşte numai în împrejurimile din Sarajevo într'o regiune unde avem numele Podromanija, Romanija, după aceea spre sud la Višegradski Stari-Vlah, numele unei regiuni în Višegrad, parte în Bosnia parte în Serbia, unde se atestă existenţa păstorilor Vlahi, ci mult mai în spre sud în întreaga Macedonie. Bulgarii din Perlepe-Ohrida-Bitolia şi mai în spre sud, chiar cei din Salonic cunosc aranija, cu înţelesul de „cazan" (*Mlekoto vrije vo aranija* „laptele fierbe în cazan"). Eu cred că patria lui este Macedonia şi de aci va fi ajuns până în Bosnia. In orice caz, derivaţia lui din *arâmie* nu-i sigură; bălaura „nume de batjocură" (bălaur), hrńkaš (râncaş); mrgela (*margeală din margeà); skurteljka (scurteică). Vol. XLI: burag (din megl. buric); intačiti (inteţi); jabušoliti (a bușilea); kpuša (căpuşă); parlog (pârlog); plai (plaiu); skrt (scurt). Th. Capidan în *Dacoromania*, II, p. 677–679: gušavina şi gruševina „lapte dulce mai gros care se face mai ales în primele zile după ce vaca a fătat"; grušati „gerinnen, coagulari" de la *îngroşà, -are* (arom. *-ngruşare*); bg. barzav, -a, -o, care are peri albi şi negri amestecaţi, căruni, sur; căruia i-a căruntit părul, adecă i-a albit întru câtva"; sârb. barzast cu acelaşi înţeles *koza barzasta* „capră sură"; barzilo „nume de ţap"; Barzilovica „nume de sat în districtul Belgrad"; Barzilovav, Barzilovca „nume de persoane care sânt originare din Barzilovica. Tot aşa Barzilovičanin, Barzilovičanka" bărbat sau femeie originari din Barzilovica, toate derivate din *barz, -ă* (arom. bardzu, -ă, în *capra bardză*) etc.

[1] G. Giuglea, *Cuvinte şi lucruri*, în *Dacoromania* III, 361.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

grafică. Acest cuvânt lipseşte la celelalte popoare slave, afară de Sârbi: *stopanin*. Prin urmare, originea lui trebue căutată în domeniul balcanic. Din aceste două limbi slave cuvântul nu puteà trece în limba română, mai întâiu că el nu are nici o bază slavă, al doilea pentru că, din punctul de vedere românesc, trecerea lui *-an* în *-ân* ne împiedecă de la aceasta. Din aceste motive dl Barić [1], care s'a ocupat mai pe larg cu originea acestui cuvânt în limbile română, bulgară, sârbă şi albaneză, îl consideră ca o formă românească intrată atât în limba albaneză cât şi în cele două limbi sud-slave.

Intr'o critică făcută de subsemnatul asupra lucrării lui Barić [2] am arătat că dacă ar fi să plecăm de la o formă românească care, prin mijlocirea păstorilor români, ar fi putut fi introdusă şi la celelalte popoare balcanice, afară de Greci şi Turci, atunci această formă n'ar puteà fi alta decât **hospitanus* de la lat. *hospes*, trecut mai întâiu în *uspătân* (după cum lat. *hospitium* şi *hospĭtem* au dat în limba română *ospăţ*, megl. *uspéţ* şi *oaspete*) şi apoi, prin metateză, *ustăpân*, iar prin afereza lui *u* iniţial: *stăpân*. Acest *stăpân* prin labializarea lui *ă* din prima silabă în *o* şi trecerea lui *â* în *a* — o prefacere care, după cum se va vedeà la schimbarea sunetelor româneşti în limba bulgară, se arată ca un fenomen regulat — a dat în bulgăreşte *stopan*. Din limba bulgară cuvântul a trecut la Sârbi şi mai ales la Albanezi. Cum că la Albanezi cuvântul este de, provenienţă mai nouă, aceasta se poate vedeà şi din păstrarea lui *s* iniţial ne trecut în *š*, ca în elementele autohtone. Iar în ce priveşte oscilarea cuvintelor începătoare cu *s* urmat de un grup de consonante între *s* şi *š*, chiar în elementele autohtone, nici aceasta nu poate fi luată în seamă pentru forma albaneză *stopan*, din singurul motiv că după cum în *štepi* „casă" avem *š*, ar fi trebuit să avem şi în *stopan* o formă ca *štopan* sau chiar *štepen*, cu *š* iniţial.

Un singur cuvânt din toponimia românească cu o extensiune geografică foarte vastă, ca unul care se întâlneşte aproape pe întreg teritorul locuit de Dacoromâni: în vechiul Regat, în Ardeal, Maramureş, Crişana, etc. [3], dar care la început a trebuit

[1] H. Barič, *Albanorumänische Studien*, I Teil. Sarajevo, p. 93.
[2] *Dacoromania*, II, p. 508.
[3] *Marele Dicţionar Geografic a României*, II. p. 360.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

să fie un apelativ (şi în această întrebuinţare se găseşte şi în limba bulgară), este *kičerz* cu înţelesul dat de Gerov: „gora drebna, mlada gora, dumbrava" (pădure măruntă, pădure tânără, dumbravă). Cu originea acestui cuvânt s'a ocupat mai întâiu, în treacăt, d. O. Densusianu, aducându-l în legătură cu alte forme slave, după aceea d. N. Drăganu, în mod special şi foarte amănunţit, în studiul său *Din vechea noastră toponimie*, publicat în *Dacoromania*, I, 109—146. Am spus că acest cuvânt, deşi se întâlneşte la Români ca nume de localitate de nenumărate ori şi supt diferite forme[1], toate pornind de la *Chicer(ă)*, totuşi el apare în Ţara Haţegului[2] şi ca apelativ cu înţelesul de „deal", iar d. N. Drăganu ne asigură în studiul citat că cu această întrebuinţare se întâlneşte şi în Maramureş având înţelesul de „deal în forma coperişului casei". Inainte de a merge mai departe cu stabilirea originei româneşti în limba bulgară, observăm că trecerea de sens de la forma română, în întrebuinţare apelativă, la forma bulgară, nu prezintă nici o greutate, mai ales că înţelesurile de *pădure: deal* se confundă în mai multe limbi şi chiar în limba română. In privinţa aceasta n'avem decât să ne gândim la cuvântul românesc *codru*. După cum am arătat în altă parte[3] înţelesul acestui cuvânt variază în dialectele transdanubiene între acela de „pădure, pădure muntoasă" şi acela de „munte, deal". Aceeaşi trecere de înţeles o putem constată şi în limba albaneză. Aici avem *moł* „pădure": *mal'* „deal, munte"; în bulg. *gora* „Wald": slov. *gora* „Berg, Bergwald" etc.[4] Limba bulgară în care cuvântul se păstrează numai ca apelativ şi lipseşte ca nume propriu, trebue să-l aibă încă din vremea când în această funcţiune el avea o extensiune mai mare şi în limba română. Dar ca nume comun cuvântul îl mai întâlnim şi la Sârbi: *kičer* „vârf de munte[5]", va să zică el există la amândouă popoarele sud-slave cu care Românii au avut atâtea legături.

Acum în ce priveşte provenienţa română a acestui cuvânt în limba bulgară şi nu invers, observ mai întâiu că dacă într'adevăr el ar fi trecut de la Bulgari la Români, atunci, ţinând

[1] Vezi *Dacoromania* I, p. 117.
[2] O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti 1915, p. 58.
[3] *Dacoromania* I, p. 510.
[4] Cf. Norbert Jokl, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*, Berlin, 1923, p. 169.
[5] Riecnik, IV, 943.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

seamă de extensiunea lui toponimică la noi — „nu este nici un judeţ muntos locuit de Români în care să nu-l găsim", spune d. Drăganu — ne întrebăm cum de nu se găseşte cel puţin o singură dată şi în toponimia bulgară. Se cunoaşte mulţimea aceloraşi nume de localităţi de origine slavă ce există în toponimia româno-bulgară. Ea este aceeaşi, după cum am arătat cu altă ocazie [1], şi pe teritoriul sârbesc. In condiţiunile acestea, dacă cuvântul *kičerz* ar fi fost un nume de întrebuinţare toponimică obicinuită la Slavii din sud, atunci eră firesc ca, în această întrebuinţare, să-l găsim şi astăzi.

In afară de aceasta, dacă am căutà să explicăm forma română din limba bulgară sau slavă, de la un verb *kijčiti sę* dat de O. Densusianu [2], n'am şti cum să explicăm funcţiunea suf. *-er* în paleoslavă. Acest sufix nici nu există, afară de *er* (< *ar*) care are cu totul altă funcţiune, după cum aceasta se poate vedeà la Vondrák [3]. De aceea cred că cuvântul este străvechiu şi ţine de domeniul albano-român. Aceasta cu atât mai mult, cu cât el se găseşte şi în limba albaneză. Este meritul dl. N. Drăganu de a fi arătat în studiul său citat, legătura ce trebue să existe între forma română *chicer(ă)* cu înţelesul „deal, deal înalt, vârf de munte" şi cuvântul albanez *kikɛl'ɛ* „Gipfel", *k'ikɛl'* „Spitzgipfel von Bergen, Bäumen und Gebäuden" [4]. Forma română, după cum a arătat şi d. N. Drăganu nu poate fi derivată din cuvântul albanez, din cauza greutăţilor formale; în schimb însă atât una cât şi alta ar puteà pornì de la o formă mai veche, care ar ţineà de fondul traco-iliric. In studiul mieu *Raporturile Albano-române* [5] am arătat destule forme comune ce există între limba română şi limba albaneză, şi care nu pot fi explicate ca împrumuturi din vreuna din aceste două limbi, ci ca o moştenire comună din fondul traco-iliric. Unul dintre aceste cuvinte ar puteà fi şi *chiceră*.

Tot în această lucrare m'am ocupat cu raportul ce există între român. *baltă* şi alb. *bal't*ɛ „Sumpf, Thon, Erde", reducându-le pe amândouă la o formă autohtonă traco-ilirică **balta* [6]

[1] *Dacoromania*, II, p. 811.
[2] O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului* p. 58.
[3] Vondrák, *Vergl. Slav. Gramm*, I, p. 432 şi 492.
[4] G. Mayer, EWA., p. 226.
[5] *Dacoromania*, II, p. 444 - 554
[6] Berneker, *Slav. Etym. Wb.*, p. 70.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

şi înlăturând cu desăvârşire derivaţia lui din vsl. *blato*[1], chiar dacă s'ar admite că forma română ar fi putut veni dintr'o formă **balto (<*bolto)* anterioară metatezii slave. In cele ce urmează vreau să mai arăt nu numai că românescul *baltă* nu vine din vsl. *blato*, dar că şi un derivat al formei române: *băltină* se găseşte atestat pentru limba bulgară încă din timpurile mai vechi. Intr'un pasaj din Codexul lui *Joanes Exarhul* se pot ceti următoarele: **вода сѫщде сѣ тоже о сѣбранїе єдино имѧновa и балтины и дѫбри и єзерскаꙗ мѣста и речнаа.** Dintr'însa se vede că cuvântul **балтины** reprezintă românescul *băltină*. De altfel, originea românească a acestui cuvânt a fost recunoscută şi de V. Iagić în cursul unei polemici cu prof. sârb Stojanovič în care adaogă că „in der bei Joh. Exarh bewahrten Form eher ein rumänischer Einfluss steckt"[2].

In privinţa graiului dialectal din care toate aceste cuvinte, intrate într'o perioada mai veche, au pătruns în limba bulgară, pentru cele mai multe este foarte greu de spus ceva precis, de oare ce unele cuvinte, care lipsesc din vreunul din dialectele actuale ale limbei române, ar fi putut foarte bine să existe în vremea când s'au introdus în celelalte limbi balcanice. In cazul acesta chiar dacă în limba bulgară am aveà un cuvânt de origine streină pentru limba română ca *mura*, care astăzi, există numai în dialectul aromân supt forma *mură* şi *amură*, noi n'am puteà şti să spunem nimic despre întinderea acestui cuvânt la ceilalţi Români, prin urmare şi la Dacoromâni, în momentul când el a pătruns la Bulgari. Aceeaşi greutate o întâmpinăm, când am vrea să deducem proveninţa dialectală a cuvintelor româneşti din limba bulgară, ţinând seamă de partea lor formală. Un cuvânt ca bulg. m a n d z a r a din m â n z a r e „oaie pe care o suge mielul", deşi ca înţeles, se apropie mai mult de arom. m u l d z a r ă, (forma originală, în care *n* pentru *l* din bulgărescul m u n d z a r a s'ar explică prin dismilare, ca într'un alt cuvânt bulgăresc luat de la Români: v u n t u r pentru v u l t u r), am puteà s'o derivăm şi din forma dacoromână, mai ales că pronunţarea cu *dz* (m a n d z a r a) pentru *z* (m â n z a r e) nu numai că erà curentă pe vremea aceea, dar, dialectal, există şi azi. Aceasta însă iarăşi nu vrea să zică că vorbe româneşti de provenienţă curat aro-

[1] Miklosich, *Slav. Elem. im Rum.*, p. 15.

[2] V. Jagić, *Einige Streitfragen* în *Archiv f. sl. Phil.*, XXII, p. 32.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

mânească, din această epocă, n'au pătruns în graiul bulgăresc, mai ales că chiar după despărţirea elementului aromân de ceilalţi Români, mărturii istorice ne dovedesc că încă până în sec. XI o parte dintre Aromânii nomazi îşi petreceau verile pe munţii Bulgariei[1]. Dintre cuvintele bulgăreşti în care am aveà forme aromâne care nu există în dialectul dacoromân sânt: g u n a, k a l č u n i, m u c k a, m u r a, s a m a r, t u f a, t u m b a.

Dar în afară de cuvintele cu caracter pastoral, mai vine o serie de cuvinte româneşti, care nu vor fi poate tot aşa de vechi ca cele expuse până aici, dar despre care, din întrebuinţarea lor generală, deducem că au fost împrumutate odată cu acestea sau după ele. Printre acestea trecem, în primul rând, acèle cuvinte care sânt legatede unele obiceiuri din săptămâna Rusaliilor. După cum Bulgariide pretutindeni au cunoscut sărbătoarea Rusaliilor, încă din epoca paleoslavă, prin Românii din Balcani, tot aşa ei au cunoscut, în special cei din Bulgaria, jocurile obicinuite la aceste sărbători, prin Românii din stânga Dunării. Numai aşa ne putem explicà de ce jocul căluşarilorde la noi, careare un caracter specific românesc, nu numai că se obicinueşte şi la Bulgari[2], dar ceea ce dovedeşte până la evidenţa provenienţa lui curat românească, este faptul că mai toată nomenclatura obicinuită la aceste jocuri se întâlneşte şi la Bulgari. Astfel şi ei numesc k a l u š a r (alături de cuvântul r u s a l i i) pe toţi care iau parte la jocul căluşarilor. Şeful acestora se numeşte şi la Bulgari v a t a f „glava, voivoda na kalušari" (Gerov), un cuvânt care nu este tocmai aşa de nou în Balcani, după cum presupune Weigand *(Zur Terminologie der Molkerei in Jahresb.*, XVI, p. 213), căci în limba română se întâlneşte înainte de începuturile influenţei turceşti şi prin urmare nu puteà veni de la Turci la toate popoarele balcanice, căci Grecii, Albanezii, Aromânii şi Bulgarii din Macedonia nu-l cunosc[3].

[1] »Ἐις τὰ ὄρη τῆς Βουλγαρίας« (în munţii Bulgariei) a fost răspunsul pe care căpeteniile Aromânilor l-au dat lui N i c u l i ţ ă, în răscoala lor din Tesalia în contra stăpânirii bizantine din 1065, când au fost întrebaţi ca să spună că „unde se găsesc acum [în Iunie] familiile şi vitele lor". „Căci — adaogă K e k a u m e n o s, cronicarul bizantin care ne relatează toate acestea — astfel este obiceiul lor, ca familiile şi turmele Vlahilor să petreacă din luna Aprilie până în Septemvrie pe munţii cei înalţi şi în locurile cele mai reci". (Vezi despre aceasta Const. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, p. 123, nota 2; G. Murnu, *Istoria Românilor din Pind, Valahia-Mare*, p. 56).

[2] Vezi despre aceasta *Dacoromania* II, p. 215, studiul d-lui Romul Vuia, *Originea jocului de căluşari.*

[3] Vezi despre acest cuvânt, mai pe larg, la partea lexicală a acestei lucrări.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

In afară de aceasta, cântecul samodivelor pe care căluşarii bulgari îl cântă din gură şi din instrument, precum şi hora care se joacă de către căluşari împrejurul bolnavului adus spre vindecare, se numeşte floričika, aceeaşi cu „floricica“, numele horei obicinuite până azi de către căluşarii români. Iar când după sfârşitul acestei hore, căluşarii pun mâna pe ţolul în care a fost adus bolnavul, şi-l ridică puţin în sus, spre a-i face vânt ca să plece boala de la el, în momentul acela şi ei exclamă hai na caluš! adică „hai du-te la căluş“.

Tot cu întrebuinţare generală sânt şi cuvintele următoare: bučimiš (n. de plantă), buza, faša, čarčaluša, destur, flutur, gura (n. de plantă), katinar (arom.), lešija, limba (n. de plantă), melčo, masa, moc, muškato, pakura, pana, papura, papuša, speteazi, vica, vuntur.

Dacă la toate aceste cuvinte mai adăogăm şi influenţa limbei române asupra fonetismului şi flexiunii limbei bulgare, despre care se va vorbi mai pe larg în capitolul următor, avem toate urmele de înrâurire românească în limba vecinilor noştri, în perioada mai veche.

* * *

Trecând la elementul românesc pătruns în urmă de tot în limba bulgară, trebue să spunem, de la început, că deşi amândouă tulpinile de Români au contribuit la răspândirea acestui element printre Bulgari, cuvintele româneşti intrate din dialectul dacoromân sânt mult mai numeroase decât acelea venite de la Aromâni. Şi fiindcă şi dintr'o parte şi din alta cuvintele româneşti n'au intrat din simplul contact de vecinătate, ci mai mult din prezenţa elementului românesc în mijlocul Bulgarilor, înainte de a trece la expunerea caracterului acestui element, vom arătà, în câteva cuvinte, regiunile în care se găseşte populaţia românească, alături de locuitorii Bulgari.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vom începe mai întâiu cu Dacoromânii.

Românii din Ţară se găsesc răspândiţi în partea de miazănoapte a Bulgariei, dealungul Dunării, în sate, dintre care unele sânt locuite numai de Români, ajungând în unele comune la o popuaţie de aproape două mii locuitori. In această parte a Bulgariei, ei sânt grupaţi în număr mai mare în regiunea Vidinului,

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

alcătuind oarecum o continuare a marelui grup de Români din Serbia, aşezaţi în Valea Timocului. După Vidin, vin regiunile din Vratsa, Plevna, Svistov şi Rusciuc. Grupări de Români mai răzleţe se găsesc şi mai în interiorul Bulgariei, ajungând până la poalele munţilor Balcan.

Cele dintâiu informaţiuni asupra Românilor din Bulgaria le avem de la cunoscutul călător raguzan Boskovich care, în drumul făcut de la Constantinopole în Polonia şi descris în „Giornale di un viaggio da Constantinopoli" (Bassano, 1784), menţionează faptul că în anul 1762, ajungând în Bulgaria de astăzi, a trecut prin Jenipazar, lângă Şumla, unde fu găzduit în locuinţa unei „famiglia valaca venuta da un anno", fiindcă supt paşalele turceşti ar trăi mai bine decât supt principii valahi şi moldoveni „da quali si fanno istorsioni incredibili, che forzano i villani ad abandonnare i loro paesi". Cam în acelaşi fel ne vorbeşte în 1767 şi călătorul german Karsten Niebuhr, care a întâlnit Români în Bulgaria. După un veac de la aceasta, notiţele despre aceşti Români se înmulţesc prin informaţiunile ce ni le dau Lejean în lucrarea sa „Voyage en Bulgarie" (1867) şi Kanitz. Dar dacă toţi aceştia ne vorbesc, în mod sumar, despre existenţa elementului românesc în Bulgaria, ştirile despre numărul lor le avem abia de la scriitorul bulgar Sarafov, publicate în *Periodičesko Spisanie*, vol. *V* şi *VIII*. După ele, numărul Românilor, după recensământul din 1881, a fost de 49070, dintre care 42407 de Români în regiunea cuprinsă între Timok şi Iantra şi 6663 între Iantra şi Marea-Neagră [1]. După Sarafov, vine G. Weigand, mai întâiu în cele două studii ale sale *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei Serbiens und Bulgariens*, apărută în *Jahresb.* VII, capitolul „Die rumänische Bevölkerung Serbiens und Bulgariens", p. 12 şi urm.[2] şi *Die Dialekte der grossen Walachei* apărut în *Jahresb.* VIII, capitolul „Rumäniche Gemeinden in Bulgarien", p. 252 şi urm., după aceea, în lucrarea mai nouă intitulată *Rumänen und Aromunen in Bulgarien.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După cum mărturiseşte Weigand însuşi în lucrarea din

[1] Const. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, p. 116, notă. Tot după Jireček sânt date şi celelalte informaţiuni privitoare la elementul românesc din Bulgaria.

[2] Apărut, în traducere românească, supt titlul „Românii din Serbia şi din Bulgaria apuseană" în *Noua Revistă Română* (anul 1900), p. 152—159.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

urmă (p. 29), primele rezultate obţinute asupra întinderii elementului românesc în Bulgaria porneau mai mult din informaţiuni indirecte, afară de cercul Vidinului, a cărui populaţiune românească ar fi cunoscut-o mai bine; de aceea ele erau necomplete şi mai ales nesigure. Din datele din urmă reiese, că Românii din Bulgaria se află grupaţi în număr mai mare în regiunile din Vidin (40.000 de loc.), Vratza (13.000) şi Plevna (10.000). Cu toate acestea ei s'ar mai găsi, în aşezări mai mici, şi în alte regiuni din nordul Bulgariei. Numărul tuturor Românilor ar fi de 86.000 locuitori. Dintre aceştia, după datele ce şi-a putut procură la consulatul român din Sofia, 11.708 sânt născuţi în România. Aceasta probează că emigrarea Românilor din Ţară, care, după cum am văzut mai sus, începuse încă din sec. XVIII şi, poate, ceva şi mai înainte, a ţinut până aproape de zilele noastre. Dar nici aceste cifre nu reprezintă numărul exact al Românilor din Bulgaria. Din nouăle date publicate, acum în urmă de tot, asupra Românilor cuprinşi în regiunea dintre Vidin şi Timoc, de către d. Emanoil Bucuţa în studiul său intitulat *Românii dintre Vidin şi Timoc*[1], reiese că numărul Românilor din cele patru plăşi ale Vidinului se urcă, după ultimul recensământ, la 48.531, mărind în chipul acesta numărul total al tuturor Românilor din Bulgaria de la 86.000 la 94.531. O nouă cercetare tot aşa de amănunţită făcută şi asupra celorlalte grupări de populaţiuni româneşti în Bulgaria, va ridică, poate, numărul conaţionalilor noştri din această ţară peste o sută de mii.

Dacă, acum, cunoscând răspândirea elementului românesc din Bulgaria, după datele expuse până aci, vom căutà să stabilim întinderea lui şi din punctul de vedere al regiunilor unde se găsesc elemente româneşti, vom vedeà că cuvinte româneşti sânt atestate pentru partea nordică a Bulgariei nu numai până la Plevna, dar mult mai în spre sud, până în regiunea Târnovei. Elementele româneşti atestate în aceste părţi dovedesc că Românii din stânga Dunării ajung sau ajungeau până în munţii Balcani, acolo unde se întâlnesc şi cu Aromânii. Tot din răspândirea cuvintelor româneşti printre populaţiunea bulgară, mai

[1] Publicat în revista *Cugetul Românesc* (anul II, No. 8—9, p. 570—587). In acest studiu de un interes deosebit pentru istoricul românismului dintre Vidin şi Timoc din veacul XIX, se mai fac unele îndreptări la numele satelor româneşti, redate greşit în studiile lui Weigand. (Cf. p. 583).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

aflăm că aşezări mai numeroase de Români se găsesc între Dunăre, Vidin şi Timoc. In această parte, şi în special în apropierea Vidinului, se află satul Novo-Selo, ai cărui locuitori bulgari întrebuinţează foarte multe cuvinte româneşti. Ne vom opri puţin asupra graiului bulgăresc din acest sat, deoarece el interesează raporturile lingvistice româno-bulgare din perioada mai nouă.

Cel dintâiu care ne vorbeşte despre Novo-Selo, în treacăt, fără să insiste asupra particularităţilor de graiu, este Weigand. Acela însă care ne-a dat un studiu amănunţit „cu privire la limba şi la aparţinerea naţională a satului Novo-Selo", publicat în Sborink (Vol. XVIII, p. 472—506), este prof. St. Mladenov. In acest studiu, autorul, după ce tratează originea populaţiunii bulgăreşti venită din Macedonia şi Bulgaria răsăriteană, arată că, într'o mahala din sat, se găsesc Români. Tot Mladenov, înşirând, într'un glosar, la sfârşitul studiului său, cuvintele întrebuinţate în Novo-Selo, relevă şi o mulţime de cuvinte româneşti, pe care le-a reprodus, după cum am spus la începutul acestui studiu, mai întâiu Hogaş, după aceea şi I. Bărbulescu, amândoi în aceeaşi revistă *Archiva*[1].

Dintre particularităţile graiului din această comună relevate de Mladenov şi reproduse şi de I. Bărbulescu, trecerea lui *a* în *ă* (ъ), în poziţie neaccentuată, poate să fie o influenţă românească mai nouă, mai ales că în graiul din celelalte comune din jurul Vidinului nu se întâlneşte, şi, după cum se ştie, lipseşte din dialectul bulgar apusean, după cum se va vedeà în capitolul următor, şi trecerea lui *a* în *ă* (ъ p. 473—474) în dialectul răsăritean este de origine românească. Cât priveşte trecerea lui *e* neaccentuat în *ă* (ъ): glădai, pătăk pentru gledai, petăk, nu poate fi românească, deoarece avem şi fătikă pentru forma românească fetikă (cu *e* păstrat după labială, când în silaba următoare avem o vocală deschisă). De asemenea formă aridž pentru mai vechiu рѫкдж (p. 481) n'ar puteà aveà nimic particular aromânesc, fiindcă, un *a* protetic la un singur cuvânt bulgăresc, nu poate fi dovedit prin nimic că

[1] Iată ce spune Mladenov la p. 501: „Românski elementi imame vă dumitě (elemente româneşti avem în cuvintele): kumnat (badžanak), mošika (babica, akušerka), omida (găsěnica), mi plači (haresva mi), šopărla (gušter), šobolan (plăhă), šiba (góra), štărk i mn. dr. (şi alte multe). Prin cuvintele „şi alte multe", Mladenov înţelege restul elementelor româneşti care urmează imediat într'un mic glosar de cuvinte întrebuinţate numai în Novo-Selo.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

este de origine aromânească, cum susţine I. Bărbulescu (p. 100), atunci când în graiul din Novo-Selo, cel puţin după cele relatate de Mladenov şi din textele bulgăreşti reproduse de acesta, n'am putut găsi nici un element aromânesc [1].

In ce priveşte, acum, elementul aromânesc în Bulgaria, deşi avem foarte puţine cuvinte aromâneşti intrate în limba bulgară, el se găseşte răspândit în aşezări mai numeroase în partea sudică a Bulgariei, iar ca element neguţătoresc aproape în toate centrele din Bulgaria.

Cele dintâiu informaţiuni mai sigure despre întinderea Aromânilor în această ţară, ni le dau Const. Jireček, mai

[1] In partea sintactică a graiului din Novo-Selo, prof. Bărbulescu constată unele construcţii care nu există în limba slavă şi pe care le socoteşte de origine română. Astfel ordinea de aşezare în propoziţie: g a v i d ă b r e? (ai văzù bre?) nu-i bulgărească, fiindcă în bulgăreşte n'ar puteà există aşa ceva, căci Slavii pun pronumele după verb. Numai în româneşte se poate spune cu pronumele pers. pus înaintea verbului: î l v ă z ù. Deşi toate acestea sânt foarte adevărate, totuşi d. Bărbulescu trebue să ştie că, în dialectele bulgare din Macedonia, cel puţin în regiunea Ohrida-Bitolia şi Perlepe-Veles, pe care le cunosc foarte bine, ca unul care sânt originar din acèle părţi, nu se poate spune decât numai aşà: g o v i d e, b r e. Şi întrucât printre Bulgarii din Novo-Selo se găsesc şi colonii venite din Macedonia, eu cred că această particularitate nu-i decât o influenţă din graiul macedo-bulgar. Mai departe, d. B. susţine că „Tot rom[mânească] e lipsa particulei *li*, prin care Slavii exprimă întrebarea. Numai rom. se poate întrebà şi cu *oare*, care corespunde acestui *li*, şi fără o particulă întrebătoare, ci numai prin tonul întrebător în pronunţare". Cu alte cuvinte, pentru fraza de mai sus: g a v i d ă b r e?, Bulgarii din Regat ar zice nu numai cu g a, pus după verb, dar adăogând înaintea aces uia şi particola întrebătoare l i, adică: v i d ă l i g o, b r e? Ei bine, şi această particularitate n'ar puteà fi românească. de oarece în macedo-bulgară, particola *li* este necunoscută, decât numai în: a l i, i l i, d a l i, dar cu altă întrebuinţare, şi nu se poate spune decât n u m a i ca în Novo-Selo. De asemenea după B. „Element rom. e încă: întrebuinţarea verbului la singular cu subiecti la plural". In bulgăreasca din Novo-Selo se spune š t o j e š t ă r k o v e (ce i cocostârci) pentru „ce de cocostârci sânt". Şi această particularitate în bulgăreşte n'ar fi cu putinţă, de oarece în această limbă verbul trebue să stea la plural. Şi aci trebue să spun că în graiul Bulgarilor din Macedonia nu se poate spune decât n u m a i aşà, ca în Novo-Selo, mai ales în propoziţiunile admirative, şi š t o j e š t ă r k o v e nu-i decât prop. admirativă. Tot aşà zic Bulgarii din Macedonia, când îşi arată mirarea asupra unei mulţimi mari de orice ar fi: š t o j e ž e n i n a d v o r, š t o j e d e c a, š t o j e T u r c i, etc., etc. (ce de femei sânt afară, ce de copii, ce de Turci), întrebuinţând, pretutindeni *je* „este" pentru *se* sau *sa* „sânt". De altfel, toate aceste particularităţi le recunoaşte şi Mladenov, fără să le discute în amănunte, când spune: t a j a o s o b e n o s t n a p o m n j a m n o g o m a k e d o n s k i t ě g o v o r i i p o n e j a m o ž e d a s e s ă d i z a p o t e k l o t o n a s t a r i t ě n o v o s e l j a n i (această particularitate ne aminteşte mult dialectele macedonene şi după ea se poate să se facă deducţii asupra originei vechilor locuitori din Novo-Selo). Va să zică, nu numai că este ceva importat din Macedonia, dar cu ajutorul acèlor particularităţi ajungem să ne dăm seama despre originea Bulgarilor din N

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

întâiu, în *Geschichte der Bulgaren* (p. 575), după aceea, în *Das Fürstentum Bulgarien* (p. 118—119) şi G. Weigand în lucrarea citată: *Rumänen und Aromunen in Bulgarien.* După aceştia, în Bulgaria apuseană, nu există centru în care să nu se găsească şi Aromâni, în număr cât de mic, care să nu se ocupe cu comerţul. Peste tot, Aromânii din Bulgaria sânt de două feluri: unii care vin de la nord, din Macedonia propriu zisă (Bitolia, Gopeş, Moloviştе, Cruşova etc.) şi se ocupă exclusiv cu negoţul şi meseriile, locuind mai mult prin oraşe, alţii, din contră, care vin din sud, din Epir şi Albania, şi se ocupă cu păstoritul. Cei mai mulţi dintre aceştia sânt Grămusteni, Români veniţi încă de prin sec. XVIII din muntele Gramoste, pe care Bulgarii îi numesc Sarakačani (după numele unui trib grecizat al Aromânilor) sau Karakačani[1]. Toţi aceştia sânt răspândiţi în aşezări mai mari sau mai mici în munţii Balcani (Sredna-Gora şi Vitoš), Rilodach şi Rodope, formând un şir, de la nord în spre sud, care ajunge până la aşezările lor de obârşie. Despre vechimea elementului aromânesc în Balcani nu se poate şti nimic cu siguranţă. In afară de emigrările din timpul răscoalelor din Albania de pe vremea lui Ali-paşa, când Aromânii grămosteni s'au răspândit peste întreaga Macedonie şi au ajuns cu turmele lor până în Bulgaria, nu cunoaştem altele. Că înainte de acestea, păstorii aromâni îşi vor fi dus turmele, vara, prin munţii Macedoniei şi ai Bulgariei, spre a se reîntoarce, iarna, în regiunile din şes, cum fac Aromânii şi astăzi, se înţelege de la sine, şi, în sensul acesta, ne vorbeşte, după cum am văzut mai sus, mai întâiu istorigraful bizantin Kekaumenos, pentru sec. XI, după aceea Pachymeres pentru sec. XIII: In acest veac, Tătarii năvălind în Bulgaria (1285), autorităţile imperiului bizantin, de teamă ca nu cumva Vlahii, care se aflau cu turmele, între Viza şi Constantinopole, să sară în ajutorul Tătarilor, au silit pe Români să-şi ridice aşezările lor, cu turme cu tot, chiar în mijlocul unei ierni dintre cele mai grele, spre a trece în Asia-mică. Cam în acelaşi fel ne vorbeşte şi Cantacuzen, în sec. XIV, despre mutările continue ale păstorilor Vlahi, între munţii

[1] Un alt nume al Aromânilor grecizaţi este şi acela de Cupăciari. Aceştia locuesc între muntele Gramoste şi partea de miază-noapte a Tesaliei. Nu se ştie cu siguranţă dacă numele lor însemnează „plugari", derivând din slavul *kopati-kopač*. Cf. Weigand, *Die Aromunen* I, p. 13. G. Murnu, *Vlahia-Mare*, p. 60.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Rodope şi litoralul situat dealungul ţărmurului mării, întocmai după cum şi astăzi Românii din Munţii Veriei se coboară la iernatec în regiunile Caterinei, de lângă mare. Cu toate acestea, aşezări continue în Bulgaria, mai vechi decât acelea din sec. XVIII, nu se pot dovedi prin nimic[1].

Asupra numărului Aromânilor din Bulgaria nu se poate spune nimic cu siguranţa ce o putem aveà din numărătoarea unei populaţiuni sedentare. Weigand îi reduce la câtevà mii. Cu toate acestea, numărul pe care îl dă W. pentru toţi Aromânii din Bulgaria ar ieşi mai mare, socotind chiar numai pe Românii aşezaţi prin diferitele oraşe şi târguri.

Trecând acum la înţelesul cuvintelor româneşti intrate mai târziu în limba bulgară, în primul rând trebue să recunoaştem că, întrucât ele se întrebuinţează regional, nu numai că cele mai multe nu sânt introduse în dicţionarele bulgăreşti, dar ele lipsesc şi din unele monografii făcute asupra graiului din regiunile populate şi de Români. Dacă în privinţa aceasta s'ar încercà a se face cercetări mai amănunţite, s'ar găsi încă cel puţin pe atâtea câte sânt studiate în această lucrare. De aceea, ceea ce am făcut noi acum, în acest studiu, nu este decât un început care trebue completat cu lucrări ulterioare, bazate, dacă s'ar puteà, pe cercetări locale. In al doilea rând, judecând după numărul de cuvinte tratat, toate se referă la numirea de obiecte referitoare la aproape toate trebuinţele vieţii zilnice. Deoarece aceste cuvinte, din punctul de vedere istoric al chestiunii care ne interesează în această lucrare, nu aduc ceva nou, nici ca formă şi nici măcar ca înţeles, nu mai încercăm să le reproducem aicì, fiind trecute toate, după categorii şi în ordine alfabetică, în partea lexicală a acestei lucrări.

3. Influenţe gramaticale.

Intre limba română şi limba bulgară există o mulţime de asemănări gramaticale care aproape toate se regăsesc şi în celelalte limbi balcanice: greacă şi albaneză. Unele dintre acestea, cum sânt dispariţia infinitivului şi înlocuirea lui prin conjunctiv, după aceea formarea viitorului, au fost

[2] Const. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, p 123.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

explicate supt influenţa limbei greceşti [1]. Dacă însă introducerea lor în limba română s'a făcut direct sau prin mijlocirea limbei bulgare, aceasta nu se poate probà încă prin nimic. Nu tot aşa stă chestiunea în ce priveşte punctul de plecare dintre limba română şi limba bulgară, privitor la alte două asemănări: identitatea cazurilor genitiv şi dativ precum şi repetarea pronumelui personal de dativ şi acuzativ supt forma conjunctă pe lângă forma accentuată, urmând chiar una după alta: pe mine mă; pe tine te; pe el îl (bulg.: mene me, tebe te, nego go). Este drept că aceste două particularităţi se găsesc şi în celelalte limbi balcanice; totuşi este greu de stabilit anume din care limbă s'au putut răspândì la celelalte. In ce priveşte limba bulgară, prof. Conev este de părere că contopirea cazurilor gen.-dat. ar fi de origine română [2]. Noi, neputând dovedì aceasta, n'am trecut-o printre influenţele române în limba bulgară.

Dintre acestea vom însemnà, în cele ce urmează, numai pe acelea care, cu mai multă probabilitate, se dovedesc a fi de origine română.

In vocalism:

1°. Slăbirea lui *a* în *ă*, în poziţie neaccentuată, în dialectele bulgare răsăritene peste tot, iar în cele apusene numai în mod sporadic [3]: stranà > strѫnѫ; Cărigrad > Cărigrѫt. Este drept că sunetul în sine există şi în limba bulgară, din paleoslav. ѫ, ѧ, ъ, ь, însă, în ce priveşte originea fiecăruia, trebue făcută o deosebire între evoluarea unuia din sunetele paleosl. şi între slăbirea lui *a* în *ă* (ъ), care nu se întâlneşte nici în paleosl. şi nici în vreuna din limbile slave nouă. De altfel trecerea lui *a*

[1] Pentru dispariţia infinitivului, vezi Dr. Sandfeld-Jensen, *Der Schwund des Infinitvs im Rumänischen und den Balkansprachen*, în *Jahresb.* IX, p. 75—131; *Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen*, în *Gröbers Grundriss* I. ed. II, p. 527. — Pentru formarea viitorului în limba greacă, vezi N. Bănescu, *Die Entwicklung des griechischen Futurums*, Bukarest. 1915. — Pentru identitatea cazurilor, gen.-dat., vezi Hasdeu, *Columna* V. p. 150 şi urm.; *Cuv. d. Bătr* II, 676; Al. Philippide, *Principii*, 302; Bacmeister Ernst, *Die Kasusbildung des Singular im Rumänischen* în *Jahresb.* IV, p. 5—12.

[2] B. Conev. *o. cit.*, p. 4.

[3] Auch dem Westbulgarischen und zwar bis zu seinen aussersten Grenzen gegen Westen, ist hie und da die Reduktion namentlich des unbetonten *a* bekannt, wie z. B. der Mundart von Ochrid, jedoch ist sie nirgends im Westbulgarischen dermassen regelmässig entwickelt und so weit verbreitet wie im Ostbulgarischen (Prof. Dr. Lj. Miletič, *Das Ostbulgarische*, p. 43).

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

în *ă*, în aceeaşi poziţie, nu se arată numai la Români şi Bulgari, ci, după cum se ştie, şi la Albanezi[1]. Ceva mai mult, acest fenomen se întinde până la Neogreci. După Hatzidakis el se arată în dialectele greceşti din nord, adică tocmai în acèle regiuni, în care elementul românesc transdanubian locueşte încă de prin sec. IX şi X: «Auch der *a*- Laut wird im Nordgriechischen, wenn der Accent nicht auf ihn fällt, nicht ganz rein, sondern als *å* ausgesprochen»[2]. El s'ar fi putut introduce şi la Greci, întocmai după cum Românii nordici l-au introdus la Bulgari, odată cu mulţimea elementelor pastorale relevate de G. Meyer şi G. Murnu. De altfel, această slăbire a lui *a* în *ă* în limba bulgară, supt influenţa limbei române, a fost recunoscută acum în urmă şi de Conev[3], deşi Oblak[4] nu admiteà vreo legătură între limba română şi limba bulgară pe baza acestui sunet. Oblak, încercând să respingă teoria despre originea traco-ilirică a slăbirii lui *a* în *ă* în limbile română, bulgară şi albaneză, porneà de la răspândirea ei inegală în aceste trei limbi. El nu-şi puteà explică de ce avem în limba bulgară numai ъ din *a*, în vreme ce în limba română avem *ă* din *a*, *e*, iar în limba albaneză ε din *a*, *e* şi *i*. In afară de aceasta, el se mai întrebà, de ce această particularitate lipseşte dialectelor bulgare apusene, care s'au desvoltat pe un teritoriu traco-iliric, sau chiar limbei sârbeşti, şi se arată tocmai în dialectele răsăritene. Pornind de la aceleaşi consideraţiuni de extensiune geografică, Oblak nu admiteà nici originea românească a lui ъ din *a* bulgăresc, căci îi veneà greu să-şi explice lipsa lui ъ < *a* din dialectele apusene. Dacă într'adevăr ъ < *a* din dialectele bulgăreşti răsăritene ar fi de origine română, atunci, spunea el, «würden wir wieder ъ aus *a* in den westlichen Dialekten erwarten».

In ce priveşte, mai întâiu, inegalitatea răspândirii acestui sunet în cele trei limbi, observăm că, deşi *ă* (ε) în limbile ro-

[1] Vezi despre aceasta în ale mele: „Raporturile albano-române" în *Dacoromania* II, p. 451.

[2] G. N. Hatzidakis, *Einleitung in die Neugriechische Grammatik*, Leipzig (1892), p. 349. Explicarea acestei influenţe româneşti în limbile balcanice (greacă şi bulgară) am făcut-o încă din 1921, cu prilejul habilitării mele la Universitatea din Cluj în prelegerea-probă „Influenţa limbei române asupra limbilor balcanice" (Cf. *Dacoromania* II, 809).

[3] Conev, *o. c.*, p. 3.

[4] V. Oblak, *Einige Kapitel aus der bulgarischen Grammatik* publicat în *Archiv f. sl. Phil.* XVII (1895), p. 166. Vezi despre aceasta şi în *Archiv f. sl. Phil.* XVI p. 304—307.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

mână şi albaneză se arată şi pentru *e* şi *i*, nu numai pentru *a*, cum este cazul în limba bulgară, ştim că atât în limba română cât şi în limba albaneză *ă* (ɛ) primitiv apare numai pentru *a*. Aceasta se poate vedeà mai uşor în limba română. Aci, pe când *ă* < *a* se arată în tot domeniul limbei române, *ă* < *e*, din contră, apare numai în dialectul dacoromân şi în anumite condiţiuni. In dialectele transdanubiene (arom. megl. istr.) această trecere este necunoscută. Aceasta probează că *ă* < *e* din dialectul dacoromân s'a desvoltat ulterior, după despărţirea dialectelor. In ce priveşte limba albaneză, şi aci observăm că, după ultimele cercetări în vocalismul acestei limbi, alături de ɛ < *a*, care merge paralel cu *ă* din limba română, mai avem ɛ din toate vocalele, nu numai din *e* şi *i*. Astfel, ca să dau două exemplele numai, trecerea lui *o* şi *u* în ɛ, o avem în *leporem* < *l'epɛr* — *l'epur* (cu *o* > ɛ din care apoi s'a desvoltat *u*) şi tot aşa *spatula* > *spatɛl* (cu *u* > ɛ)[1].

Trecând acum la cealaltă obiecţiune a lui Oblak, pe baza căreia el exclude originea românească a particularităţii bulgăreşti, şi anume că ea s'ar găsì numai în dialectul răsăritean, nu şi în cel apusean, observăm că aceasta nu poate constitui o piedică serioasă pentru originea ei românească. Dacă ea nu se găseşte şi în dialectele apusene, aceasta provine numai pentru că în vremea când această influenţă din partea limbei române se exersà asupra limbei bulgare, Românii, care se găseau răspândiţi pe un teritoriu aşa de vast, nu vor fi fost în atingere aşa de continuă cu Bulgarii apuseni. Pe atunci, prin sec. XII-XIII, când apare această particularitate în limba bulgară, numărul Românilor va fi fost mai mare tocmai în acea regiune din domeniul limbii române în care puteau mai uşor să intre în legătură cu Bulgarii răsăriteni. De altfel lucrul acesta se confirmă şi din studiul influenţii bulgare asupra limbei române. Caracterul răsăritean al elementului slav din limba română este astăzi îndeobşte cunoscut. Noi nu putem spune că cuvintele slave în care aveam *ea* din ѣ şi *o* din ъ nu sânt de origine bulgară pentru simplul motiv că această pronunţare a sunetelor ѣ şi ъ bulgăreşti constitue o particularitate numai a dialectului bulgar răsăritean. Dacă pentru ъ bulgăresc nu avem

[1] Norbert Jokl, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*, Berlin 1923, p. 18.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

astăzi, în elementul slav din limba română, *ă* ci *o*, iar pentru ѣ avem *ea*, nu *e*, ca în graiul Bulgarilor apuseni, aceasta nu neagă caracterul bulgăresc al acestei influenţe, ci numai întăreşte provenienţa ei răsăriteană. Şi acum, dacă, pornind de la influenţa bulgară asupra limbei române, trebue să presupunem un contact mai des între Românii şi Bulgarii răsăriteni, de ce să nu admitem acelaşi contact şi pentru influenţa română asupra limbei bulgare, plecând de la o particularitate românească, cum este slabirea lui *a* în ъ, care se găseşte în graiul Bulgarilor răsăriteni, deşi ea nu se găseşte în dialectele bulgăreşti apusene? Sânt sigur că, atunci când Conev, în ultima lui lucrare, s'a decis să recunoască originea românească a acestei particularităţi, el o va fi făcut, ţinând seamă de consideraţiunile expuse de noi mai sus şi mai ales de faptul că acest fenomen în limba bulgară nu este unic în sistemul vocalic bulgăresc, ci că se găseşte în tovărăşia altor prefaceri tot de origine românească, despre care se va vorbi mai jos.

In ce priveşte acum obârşia sunetului românesc, aceasta este o chestiune mult mai grea decât aceea despre care am vorbit până acum. Dacă la Bulgari ca şi la Greci această slăbire se arată relativ târziu, şi, prin urmare, orice legătură în desvoltarea ei cu elementul traco-iliric din Peninsula Balcanică apare pentru totdeauna exclusă, din contră la Români ea este antedialectală, ajungând până în epoca romană. Această fixare în timp, susţinută şi de prezenţa ei în limba albaneză, exclude cu desăvârşire provenienţa ei turanică, prin mijlocirea Bulgarilor turanici cum susţinea Gaster[1]. Excluzând însă aceasta, nici obârşia ei traco-ilirică nu-i pe deplin asigurată[2], mai ales că după cum a arătat W. Meyer-Lübke[3], slăbirea lui *a* neaccentuat se arată în parte şi în unele regiuni din domeniul romanic[4].

2⁰. O altă particularitate în fonetismul bulgar, care se dovedeşte a fi de origine română, este şi trecerea, în poziţie neaccentuată, a vocalelor *e, o* în *i, u*; spre ex. *vodà, detè* se pronunţă *vudă, ditè*. Această trecere, împreună cu *a* > ъ, despre

[1] Gröbers *Grundriss der rom. Phil.*, I¹, p. 407 410.
[2] Fr. Miklosich, *Beiträge zur Lautlehre der rum. Dial. Voc.* I, 9, 15.
[3] W. Meyer-Lübke, *Romanische Grammatik*, I, p. 244 şi urm.
[4] Despre *a* > *ă* în limbile română, bulgară şi albaneză mai vezi şi Miklosich, *Die slav. Elem. im Rum.*, p. 7; H. Schuchardt, *Vokalismus des Vulgärlatein*, III, p. 49; Hasdeu, *Etim. magn. Rom.* II, 2195—2208; O. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* II, p. 17. şi Meyer-Lübke, *Mitteilungen*, p. 6.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

care am vorbit mai sus, alcătuesc una din trăsăturile cele mai caracteristice ale dialectelor bulgare răsăritene, prin care se deosebesc de dialectele apusene, în care această particularitate nu există. Dacă trecem la limba română vedem că slăbirea lui *e* în *i* se arată încă din timpurile cele mai vechi, întru cât ea apare în toate dialectele, prin urmare întocmai ca şi *a* > *ă*, *o* > *u*, ţine de transformările antedialectate ale limbei române. Cu toate acestea, întocmai ca şi la *o* > *u*, răspândirea ei nu se arată de o potrivă în toate dialectele: dintre acestea numai dialectul meglenit arată pretutindeni *i* pentru *e* neaccentuat, fie că acesta se găseşte înainte sau după accent. In dialectul aromân înlocuirea lui *e* prin *i* se arată peste tot în graiul epirot. Numai în regiunea Gramostei şi în Albania, şi de aici apoi în întreaga Macedonie, întru cât cea mai mare parte a Aromânilor din această provincie sânt grămosteni şi din ţinuturile albaneze, *e* în poziţie neaccentuată se mai păstrează ca atare numai când se găseşte la sfârşitul cuvintelor: *carte, frate, parte* pentru *carti, frati, parti*, cum se pronunţă în Epir. In scrierile literare mai vechi de pe la sfârşitul sec. XVIII, redate în dialectul grămostean avem *e* pentru *i* şi la mijlocul cuvintelor: *lăndzetlu* pentru forma actuală *lăndzitlu* (bolnavul) $^{10}/_{133}$; *berbesli* pentru *birbesli* din *birbeţli* (berbecii) $^{3}/_{119}$; *feţeră*, pentru *feaţiră* (făcură) $^{2}/_{118}$ etc[1]. In dialectul istrian slăbirea lui *e* în *i* se arată şi mai redusă; iar în dialectul dacoromân ea este regională ca şi la Aromâni. Aci graiul din Moldova arată aceeaşi slăbire a lui *e* în *i* ca şi la Aromânii din Epir. In unele localităţi ea se arată generală, chiar ca în dialectul meglenit[2].

Din această scurtă expunere asupra soartei lui *e* > *i* în poziţie neaccentuată, rezultă că ea este străveche în limba română. Fiecare dialect s'a despărţit cu un început de slăbire a a acestor vocale. In niciunul nu s'a produs supt influenţa altui dialect. Aceasta se vede din generalizarea lui în dialectul meglenit. Românii din Meglenia deşi se află în apropierea Aromânilor grămosteni, n'au venit în contact cu aceştia decât în ultimele trei-patru decenii. Contactul lor cu Aromânii din Epir, de care sânt despărţiţi printr'o distanţă de sute de chilometri

[1] Per. Papahagi, *Scriitorii aromâni în secolul al XVIII-lea* (Cavalioti Ucuta, Daniil), p. 135, 118, 119.

[2] Vezi despre aceasta studiul dlui A. Procopovici, *Probleme vechi şi nouă*, publicat în *Dacoromania* II, p. 174—214; cf. şi S. Puşcariu, *ibid.* p. 81—82

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

este exclus. Cu toate acestea, slăbirea generală a lui *e* în *i* se arată numai la Epiroţi şi Megleniţi, nu însă şi la Grămosteni, care se găsesc aşezaţi între unii şi alţii.

Acum faptul şi mai interesant pentru originea românească a acestui fenomen, pe care o recunoaşte şi filologul bulgar Conev[1], este că el se întâlneşte şi în neogreacă. In greceşte, după cum a arătat întâia dată Hatzidakis[2], dialectele nordice se deosebesc în mod fundamental de acelea din sud tocmai prin reducerea vocalelor neaccentuate *e, o* la *i, u*. In dialectele din sud, *e, o* rămân neschimbate. Astfel formele sudice ἐλευθερία, μεγαλύτερος, în dialectele nordice se pronunţă *liftiriá, miγalitirus;* şi tot aşa πολλά, πρώσωπο, la nord se aud *puláj, prósupu.*

Printre regiunile care se cuprind în domeniul dialectelor nordice se găseşte Epirul, Tesalia, Macedonia şi Tracia. Tocmai în aceste regiuni se găseşte în număr mai mare şi elementul românesc, mai cu seamă în Tesalia, Epir şi Macedonia. Se înţelege dar că slăbirea, de care ne ocupăm, din aceste regiuni s'a putut generaliză în partea centrală a Greciei (Atica, Etolia), în insulele nordice (Tasos, Samothraki, Imbros, Lemnos etc.) precum şi în Tracia

In privinţa originii acestui fenomen în limba greacă, filologii sânt de acord să recunoască că la ei ea nu este grecească. Astfel G. Meyer, în studiul său asupra elementului slav în limba greacă, dând de acest fenomen, se declară pentru originea lui streină, însă în nici un caz slavă, deşi acelaşi fenomen se găseşte şi în limba bulgară: „Die weitgehende Ausstossung und Verdünnung tonloser Vokale in den nordgriechischen Mundarten schreibe ich zwar einem fremden ethnologischen Substrat zu, aber keinem slavischen, sondern einem auf der Balkanhalbinsel viel älteren". Desigur că prin „einem... viel älteren" G. Meyer făceà aluzie la substratul autohton traco-iliric. De acest substrat au ţinut seamă aproape toţi filologii care s'au ocupat, în treacăt, cu acest fenomen lingvistic, însă fără a luà în consideraţiune şi epoca apariţiunii lui în cele trei limbi balcanice, în care el apare. Această trecere cu vederea, care, după mine, este de cea mai mare însemnătate pentru fixarea punctului de plecare a feno-

[1] Conev, *o. c.*, p. 3.

[2] *Indogermanische Forschungen XXX* (1888), p. 387 şi urm.

[3] G. Meyer, *Neugriechische Studien* II, p. 2.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

menului în chestiune s'a făcut desigur numai din cauză că nimeni până acum, studiind slăbirea vocalelor *o*, *e* într'una din limbile balcanice, nu a încercat să îmbrăţişeze întregul domeniu, luând în cercetare toate limbile în care apare acest fenomen[1]. Acum ştiind că el există nu numai în limbile română şi bulgară, dar şi în neogreacă, trebue mai întâiu să cercetăm vechimea lui în fiecare din aceste limbi.

In limba română, acest fenomen, după cum am văzut mai sus, este antedialectal. Aşadar, vechimea lui atinge epoca romană. In limba bulgară profesorul Conev ne spune că el apare în graiul bulgar răsăritean abia prin sec. XIII[2], va să zică vechimea lui atinge epoca medio-bulgară[3]. In limba greacă această slăbire a vocalelor *e, o* în *i, u* apare şi mai târziu. In privinţa aceasta avem studiul lui P. Kretschmer[4], în care ni se expune amănunţit epoca acestei slăbiri. După acesta, trecerea lui ε, ο în *i, u* se iveşte în scrieri abia în cursul sec. XVI: „Die Vokalschwächungen des Nordgriechischen lassen sich zeitlich nicht sehr weit zurückverfolgen. Hatzidakis wollte sie bis ins 16. Jahrhundert zurückdatieren auf Grund der Formen ἐπί, ἰμπρού, ὄριξι, σύννιφο = ἐπί, ἐμπρός ὄρεξι, συννεφο in der jüdischen Pentateuch-Uebersetzung vom Jahre 1547. Aber seine Ansicht ist hinfällig geworden nachdem Hesseling diesen Text herausgegeben und gezeigt hat, dass jene Formen nict wohl als „nordgriechische" betrachtet können". După autor alte sânt cuvintele din Pentateuch în care apare slăbirea de care ne ocupăm. Noi fără a ne opri ca să le discutăm, constatăm numai că abia de prin sec. XVI începe această slăbire, că, prin urmare, ea este relativ nouă şi că, în fine, în cuvintele turceşti ea nu apare, ceea ce dovedeşte că, în limba vorbită, evoluţia transformării se încheiase înainte de invazia Turcilor în Peninsula Balcanică.

[1] Astfel, referindu-mă numai la cele două lucrări din urmă, în care se tratează şi *e* > *i*, arătându-se chiar şi originea acestei treceri, cum este studiul d-lui A. Procopovici, *Probleme vechi şi nouă* (*Dacoromania* II), după aceea acela al d-lui B. Conev, *Ezikovni Vzaimnosti meždu Bălgari i Romăni*, — în cel dintâiu se arată că *e* > *i*, în afară de limba română, se găseşte şi în limba bulgară, iar în cel din urmă că *e* > *i*, în afară de limba bulgara, se găseşte şi în limba română, din care îi şi explică originea. Despre limba greacă nu se spune nimic.

[2] B. Conev, *o. c.*, p. 4.

[3] După Vondrák (*Altkirchenslavische Grammatik*, p. 78) cazuri de slăbirea lui *e* neaccentuat în *i* apar şi în Cod. Zogr. In acest codice *ę* este redat adese ori prin *e*. Acest *e* apare une ori ca *i* în câteva cuvinte neaccentuate în frază ca *mi* pentru *me* (din *mę*); *čisti* pentru *cesti* (din *cęsti*).

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Dupăce acum ne-am fixat oarecum asupra epocii când acest fenomen lingvistic apare în cele trei limbi, se pune chestiunea despre originea lui în fiecare din ele. Vom începe mai întâiu cu limba română. Domnul Procopovici, ocupându-se în studiul său amintit mai sus cu trecerea lui *e* neaccentuat în *i*, susţine cu drept cuvânt că ea „se prezintă ca o continuare a evoluţiei latineşti, în urma căreia toate vocalele neaccentuate au devenit închise în limba preromanică, întrucât şi desvoltarea lui *ă* şi *u* din *a* şi *o* neaccentuaţi se datoreşte aceleiaşi tendinţe în evoluţia limbii, *a* > *ă*, *o* > *u* şi *e* > *i* constitue un singur fenomen fonetic“[1]. Ceva mai mult, şi în ce priveşte *e* > *i*, dânsul mai reaminteşte că fenomenul este comun şi limbei italiene. Aceasta dovedeşte că după cum în slăbirea lui *a* > *ă*, despre care s'a vorbit mai sus, există o legătură între limba română şi o parte din domeniul romanităţii apusene, tot aşa şi în slăbirea lui *e* > *i* există aceeaşi legătură, de astădată prin limba italiană, cu toate că, după cum observă W. Meyer-Lübke[2], ea nu se arată în dialectele italiene de sud, după cum ar fi fost de aşteptat, ci numai la nord[3].

[1] *Dacoromania* II, p. 190—191.

[2] *Zeitschrift f. rom. Phil.*, XL (1923), p. 229

[3] I. Iordan, *Dialectele italiene de sud şi limba română* în *Arhiva* XXX, p. 20, dă exemplele de *e* > *i* şi pentru dialectele calabrez şi sicilian. Tot în acest studiu d. Iordan mai susţine că *a* protetic la Aromâni ar fi de origine greacă, pentru simplul motiv că «o cincime din lexicul neogrec cuprinde cuvinte începătoare cu α». Eu socotesc că pentru propagarea acestei particularităţi la Aromâni nu-i de ajuns să ţinem seamă de numărul cuvintelor începătoare cu α în limba greacă, ci de acela care a pătruns din limba greacă în dialectul aromân; căci, în definitiv, numai acestea ar fi putut provocă o propagare mai întinsă a acestei particularităţi care, de altfel, există ca element organic în multe cuvinte din limba latină. Şi nu numai atât. Întrucât ştim că cea mai mare parte a Aromânilor, afară de Fârşeroţi şi Românii din Albania, adaogă un *a* protetic mai cu deosebire la cuvintele începătoare cu *r*, eu cred că, dacă într'adevăr această particularitate ar fi să o atribuim limbei greceşti, atunci cele mai multe cuvinte greceşti introduse în dialectul aromân ar fi trebuit să fie dintre acelea care încep cu αρ-. Dacă ne uităm însă în dicţionarul lui Dalametra, observăm că tocmai între cuvintele aromâneşti începătoare cu *ar-* există cele mai puţine de origine greacă. În cazul acesta n'am şti prin ce alte căi s'ar fi putut propagă această particularitate. Eu cred că tot Tiktin are dreptate cu privire la *a* dinaintea lui *r*. Aici este punctul de plecare şi de aici s'a răspândit la cuvintele începătoare cu alte consonante. Dar despre aceasta voiu vorbì mai pe larg într'un studiu ce pregătesc asupra fonetismului aromân.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Dar dacă explicarea acestei treceri în limba română ar fi cu putinţă pe baza evoluării sistemului vocalic latin vulgar, fără a recurge la o influenţă streină, aceasta ar fi greu pentru limbile greacă şi bulgară. In limba neogreacă acest fenomen începe să se ivească tocmai după câteva secole de la aşezarea Aromânilor în Tesalia şi Epir, prin urmare în imediata apropriere a Grecilor. Din studiile lui Gustav Meyer, şi mai în urmă ale lui G. Murnu, asupra elementelor române din limba neogreacă, ştim că un număr de cuvinte destul de însemnat, provenind mai mult din dialectul aromânesc, au pătruns în această limbă. Nu cred ca această particularitate să fi pătruns împreună cu cuvintele româneşti, care se referă numai la viaţa pastorală. La aceasta vor fi contribuit şi alte împrejurări. Dintre care procesul de grecizare al Românilor transdanubieni care înaintaseră în spre sud până în inima Greciei[1] pentru mine, constitue una dintre cele mai hotărîtoare. Astăzi se ştie foarte bine că numărul de 500.000 mii de Aromâni câţi se găsesc răspândiţi în întreaga Peninsulă Balcanică, nu reprezintă tot numărul acèlor Vlahi din sec. XI şi XII care izbutiseră să se constitue în alcătuiri de state, în partea muntoasă a Tesaliei: Vlahia Mare (Μεγάλη Βλαχία); în Doris, în părţile apusene din Locris, în Etolia şi Acarnania: Vlahia-Mică (Μικρὰ Βλαχία) şi în Dolopia: Vlahia-de-sus (Ἀνω-Βλαχία)[2]. Restul au fost înghiţiţi de Bulgari, de Albanezi, dar mai ales de Greci. Procesul de grecizare s'a continuat până mai acum în urmă. Toţi aceşti Aromâni care se topeau în masa mare a grecismului nordic, aduceau cu ei şi felul lor de pronunţare închisă a vocalelor neaccentuate. Odată cu introducerea în limba greacă a unor cuvinte româneşti ca *crepătură*, *colastra* şi redarea lor supt forma κριπιτοῦρα, κουλάστρα (cu *e*, *o* > *i*, *u*), după pronunţarea aromânească *cripitură* (cripătură), *culastră*, ei au pronunţat şi cuvintele greceşti în care se găseau ε, ο neaccentuaţi ca ι, ου. De la ei ai primit şi Grecii acest fel de pronunţare a vocalelor neaccentuate, dând naştere la una din particularităţile cele mai caracteristice ale dialectelor nordice. Nu se ştie dacă şi sincopa acèlor vocale care este tot aşa de

[1] „Locuinţele [Românilor] în evul mediu, după mărturii sigure istorice se întindeau mai peste toată Grecia de nord" (G. Murnu, *Românii din Peninsula Balcanică* în *Luceafărul* V. No. 3—16, p. 280).

[2] J. H. Krause, *Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit*, p. 159.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

răspândită la Greci ca şi la Aromâni se datoreşte tot dialectului aromân sau invers.

In ce priveşte limba bulgară, reamintesc numai contactul cel mare care a existat odată între Bulgarii răsăriteni şi Românii din stânga Dunării, despre care s'a vorbit la p. 164 cu privire la *a* > ъ. Se înţelege că şi între Bulgari şi Români, în afară de influenţele dintre limbele acelor două popoare, care se datoresc numai contactului de bună vecinătate, va mai fi contribuit la aceasta şi procesul de desnaţionalizare dintr'o parte sau dintr'alta, fără însă ca să fie nevoie să mergem prea departe, presupunând o schimbare radicală a caracterului etnic al poporului român, cum exagerând susţine Miletič [1], şi în contra căruia se ridică cel mai de seamă istoric şi etnograf al Peninsulei Balcanice, Const. Jireček care, în recensia făcută asupra lucrării lui Miletič, respinge teoria acestuia [2].

3⁰. In fine, o ultimă particularitate în fonetismul bulgar, care se dovedeşte a fi de origine română, este şi pronunţarea lui ě (ѣ) accentuat, când ca *ea* când ca *e*, după cum îm silaba următoare urmează o vocală închisă (*a, o, u,* ъ) sau una deschisă (*e, i*): *věra* (veara) pl. *věri* (veri), întocmai ca şi *ea* (< *e*) din română, care trece în *e*, când în silaba următoare urmează o vocală închisă; *seară* (< lat. sera) pl. *seri*. Această particularitate ca şi cele de supt 1⁰ şi 2⁰ se arată tot în dialectele răsăritene [3].

In flexiune [4].

1⁰ Avem mai întâiu desvoltarea articolului în limba bulgară şi postpunerea lui la nume, întocmai ca în limba română

[1] Miletič, *Dakoromanitě i těhnata slavjanska pismenostă* (Dacoromânii şi literatura lor slavă) în Sbornik IX, p. 211—390.

[2] *Archiv f. slav. Phil.* XIX, p. 598—612. Vezi şi I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării româneşti cu Braşovul* etc. *în sec* XV—XVI, p. XXXI.

[3] Miletič, *Das Ostbulgarische*, p. 75.

[4] In consonantism n'am putut stabili nici o influenţă românească asupra limbei bulgare. Cu toate acestea, prof Conev, într'un mic studiu: *Edna osobenost na vraždebskija govor* (o particularitate a graiului din Vraždebna), publicat în *Periodičesko Spisanie*, vol. LXIII, p. 108—113, găseşte că înlocuirea lui *l'* (l palatal) prin *i*, ca în dialectul dacoromân, în graiul Bulgarilor din Vraždebna, un sat aşezat în partea apuseană a Sofiei, la o depărtare numai de opt km., ar fi o particularitate care s'ar fi desvoltat supt influenţa limbei române. In limba acestor Bulgari *i* nu se arată numai în cuvintele în care *l* s'a desvoltat după o labială: оставамъ > ostavjam; забавамъ > zabavjam, o particularitate care se ob

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Miletič, vorbind despre unitatea limbei bulgare şi despre particularităţile ei specifice, care o deosebesc de celelalte limbi slabe şi mai ales de limba sârbă, vecina ei de aproape, spune: »Diese Einheit der gesammten bulgarischen Sprache in dem besagten Rahmen wird bestens durch zwei wichtigste morphologisch-synaktische Merkmale: namentlich durch die analytischen Formen der Deklination und durch den nachgesetzten Artikel der Nomina karakterisiert» [1]. O altă limbă balcanică care prezintă această particularitate este limba albaneză. Dacă ne-am întrebà acum ca să aflăm în care din aceste trei limbi articolul s'a putut desvoltà pentru întâia dată, am puteà răspunde numai că el se arată a fi mai vechiu în limba albaneză şi în limba română. Punctul de plecare din una din aceste două limbi nu se cunoaşte. Atâta se poate şti astăzi, după studiul lui Michov [2], că întrebuinţarea articolului postpus în limba albaneză şi limba română este mult mai deasă decât în limba bulgară. Din această întrebuinţare se vede că rădăcinile acestei particularităţi în limba albaneză şi limba română sânt mult mai adânci, decât în limba bulgară, pornind, poate, de la o particularitate a elementului autohton. In ce priveşte acum chestiunea prin care din cele două limbi, albaneza sau româna, s'a putut introduce această particularitate în limba bulgară, şi în privinţa aceasta lipsa ei în limba sârbă, cu care limba albaneză a avut cel mai des contact, încă din timpurile cele mai vechi, ne poate dovedi, până la un punct, că, pentru limba bulgară, punctul de plecare a fost limba română. Această cauză îl va fi făcut, între alţii, şi pe Jagič ca să declare că „den postpositiven Artikel und den Verlust der Deklination vom Bulgarischen [ich] dem Einfluss der Walachen d. h. der Balkanrumänen zuschreiben möchte“ [3].

servă peste tot în limba bulgară, ci şi în cuvintele ca ključ, ljuti, seljanč, košulja, poljana, postiljani pronunţate, kjuč, juti (cf. rom. iute), sejane, košuja, pojana (cf. rom. poiană). Dar fiind că această particularitate nu apare în mod izolat numai în limba bulgară, ci se găseşte, după cum recunoaşte însuşi autorul, şi în limbile sârbo-croată şi slovenă, ea s'a putut produce în graiul Bulgarilor din Vraždebna şi fără vreo influenţă din afară. (Vezi despre aceasta şi lucrarea *Ezikovni vzaimnosti*, p. 22).

[1] Miletić, *Das Ostbulgarische*, p. 6.

[2] D. Michov, *Die Anwendung des bestimmten Artikels im Rumänischen verglichen mit der im Albanesischen und Bulgarischen* în *Jahresb.* XIV, p. 110.

[3] *Archiv f sl. Phil.* XXII, p. 28.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Acum în urmă, Conev (*o c.*) ocupându-se de această chestiune, susţine că, dacă ar fi vorba despre vreo influenţă streină (ilirică) sau română asupra postpunerii articolului în limba bulgară, cine a studiat bine desvoltarea formei articulate în bulgăreşte, de obârşie din vremea preslavă (ošte ot̀ praslavyansko vreme), ar admite mai de grabă o influenţă bulgărească asupra limbei române. In afară de aceasta dânsul crede că această particularitate este streină în celelalte limbi romanice, iar în limba română articolul se poate pune şi înaintea numelui, cum este cazul cu numele proprii, ceea ce probează după Conev, că, la început, şi în română articolul se puneà înainte, şi numai după sec. XIV punerea lui la sfârşitul numelor a devenit generală. De aceea dânsul crede că desvoltarea articolului prepositiv a pornit de la limba română, iar postpunerea lui s'a generalizat din limba bulgară. Conev nu neglijează ca să arate şi data cam când a fost introdus articolul postpus în limba bulgară: înainte de sec. XIII. Prin urmare, până prin sec. XIV erà destulă vreme ca să se introducă şi în limba română.

Din toate acestea rezultă că filologul bulgar în deducerile sale n'a ţinut seamă de două momente covârşitoare pentru postpunerea articolului în limba română: întâiu de existenţa aceluiaşi articol şi în limba albaneză, şi al doilea, de felul de articulare a dialectelor transdanubiene şi, mai ales a dialectului aromân, pentru care avem dovezi istorice că se despărţise de dialectul dacoromân înainte de sec. X. Dacă pentru limba română s'ar puteà admite o influenţă bulgară, nu tot aşa s'ar puteà admite aceasta şi pentru limba albaneză, în care articolul postpus se va fi desvoltat, poate, chiar înainte de apariţia limbei paleoslave în Peninsula Balcanică. De asemenea e greu de admis că şi Aromânii îşi vor fi fixat articolul de sfârşitul numelor supt influenţa limbei bulgare din sec. XII şi XIII, atunci când ei erau despărţiţi de fraţii lor Dacoromâni încă din secolul IX şi se aflau printre Greci sau în apropierea lor în Epir şi Tesalia, prin urmare, despărţiţi oarecum şi de Bulgari. Este mult mai probabil că, după cum în limba română s'a desvoltat articolul, în genere, aşa cum crede şi Conev, tot în limba română să se fi cristalizat şi întrebuinţarea lui în mod enclitic. Aceasta în epocă străromână — ceea ce explică întrebuinţarea lui iden-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

tică şi în dialectele transdanubiene — şi în strânsă legătură cu limba albaneză, cu care românească a avut raporturi vechi şi importante. Din româneşte articolul enclitic a putut trece şi la Bulgari. De altfel influenţa română asupra desvoltării şi postpunerii articolului în limba bulgară a fost recunoscută şi de W. Meyer-Lübke, cu prilejul recensiei făcute asupra lucrării lui Michov[1].

2⁰. Introducerea articolului enclitic de la substantivele masculine, *-lu*, supt formă de sufix, la nume proprii: *Njagul* de la *Njag*, *Stankul* de la *Stanko* (Sbornik XVIII, p. 474), *Batul* de la *Bat* etc. Intr'un alt studiu am arătat cum acest sufix interpretat de unii ca fiind de origine italo-sârbă, nu-i decât articolul românesc *-ul* de la nume româneşti proprii, derivate din nume comune şi trecut la Sârbi şi la Bugari prin numele Vlahilor din Bulgaria şi Serbia despre care ne vorbesc documentele istorice încă de pe la sfârşitul secolului XIII[2]. Aci aş vrea să mai relevez încă două puncte: întâiu, că acest sufix se găseşte şi la nume de localităţi: Čorul, comună lângă Caribrod, Erul care, de asemenea, n'are de a face nimic cu *ierul* (din fierul), cum presupune Weigand, alături de formele de origine română Kârnul, Krecul[3]. De altfel, nume de localităţi în *-ul* se găsesc nu numai peste tot în Dalmaţia şi mai în spre miază-noapte până aproape de Tangliamento: Radul[4], până acolo unde au ajuns Vlahii şi Mavrovlachii de pe litoralul Adriaticei, dar şi dincoace, la răsărit de teritorul locuit de Români, în Galiţia, acolo unde elementul dacoromân străbătuse cu turmele încă prin sec. XII şi XIII. Aici întâlnim toate acele nenumărate nume de localităţi în *-ul* ca: Radul „Name einer Hochebene bei Žabie", Rotundul „Name eines Berges bei Tekucza" etc[5]. Al doilea că din *-ul*, a ieşit un alt sufix atât în bulgăreşte cât mai ales în sârbeşte: *-ula*, care nu poate fi forma feminină a lui *-ul*, căci avem *Iankul* alături de *Iankula*; *Radul* alături de *Radula*, toate ca nume masculine, ci s'a desvoltat

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXV, p. 745.

[2] Th. Capidan, *Originea vocativului în -le* în *Dacoromania* I, p. 185—209.

[3] G. Weigand, *Rumänen und Aromunen in Bulgarien*, Leipzig 1907, p. 42—43.

[4] Dr. Ludwig v. Thalloczy, *Illyrisch-Albanische Forschungen* I, p. 61.

[5] E. Kałużniacki, ap. Fr. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen*. Wien, 1879, p. 59.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

din întrebuinţarea acestor nume la acuzativ, supt forma de la genitiv în *-a*, după o particularitate sintactică bine cunoscută în limba slavă, după care numele însufleţite de gen masculin pot fi întrebuinţate la genitiv în loc de acuzativ [1]. Şi întocmai după cum în sârbeşte, din *-ul*, prin înlănţuire de sufixe avem sufixele compuse: *ulić*, *ulov*, *ulović* [2], tot aşa avem şi în bulgăreşte *-ulov*, derivat din *-ul* + *ov*: lanculov, Šafculov, etc. etc.

* * *

In ce priveşte sintaxa, frazeologia şi proverbele, există atâtea asemănări şi paralelisme între limba română şi limba bulgară, care aproape mai toate se găsesc şi în celelalte limbi balcanice, încât orice încercare de specificare a părţii ce se cuvine fiecăreia din aceste două limbi ar părea zadarnică. Este drept că odată cu numărul mare de cuvinte de origine slavă şi, în special, bulgară, care a pătruns în limba română, se vor fi introdus şi foarte multe din particularităţile despre care este vorba. De asemenea, n'ar fi cu neputinţă ca multe din aceste particularităţi care se găsesc în toate limbile balcanice, însă de origine turcească sau grecească, la noi să fi trecut prin mijlocirea limbei bulgare. Cu toate acestea, ar fi un lucru de necrezut ca în toate acèle coincidenţe şi paralelisme să nu fie unele care să fi plecat din sânul limbei române, atunci când influenţe româneşti mai adânci, cum sânt cele relevate în vocalism, s'au putut exersà în desvoltarea limbei bulgare. De aceea şi diferitele expresiuni şi proverbe, date de prof. Conev, în lucrarea citată, ca puncte de asemănare nu pot aveà decât o valoarea relativă, cu privire la partea de influenţă a uneia din cele două limbi. In dialectul aromân avem un proverb: *apiră şi fără s-cântă cucotlu* (se face ziua şi fără să cânte cocoşul). Inainte ca să încep acest studiu, am crezut că proverbul care îmi pareà aşà de curat aromânesc, mai ales că nu-l auzisem nici la Grecii şi nici la Bulgarii din Macedonia, nu se întrebuinţează decât numai de Aromâni. Cu toate acestea, cercetând literatura populară la Bulgari, l-am întâlnit şi la aceştia: *i bez pětli sьvnuva* (şi fără cocoşi

[1] A. Leskien, *Handbuch der altbulgarischen Sprache*. Weimar, 1898, p. 56.

[2] *Rad jugoslavenske Acad. znan. i umjetn.* LXXXII, p. 127.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

se face ziuă). In cazul acesta este aproape inutil de a se susţineà cu orice preţ originea lui aromânească, pentru că prin nimic nu putem dovedì că la Aromâni el nu va fi fost introdus din limba bulgară. Trecând la originea proverbului bulgăresc, şi aici se poate spune acelaşi lucru, pentru că iarăşi prin nimic nu putem dovedì că el n'a fost introdus din dialectul aromân în limba bulgară. Cât timp vom duce lipsă de monografii speciale pentru fiecare limbă în parte, în care să se stabilească ce este specific al ei şi ce este împrumutat din altă limbă, chestiunea coincidenţelor şi paralelismelor nu va spune nimic precis privitor la puterea de influenţă pe care o limbă ar fi putut-o exercitată asupra alteia.

4. Influenţe lexice.

Ca şi în partea gramaticală tot aşa şi în cea lexicală influenţa limbei române nu este tocmai aşa de mică cum s'ar părea la prima vedere. Deşi numărul cuvintelor de origine română nu este prea mare, totuşi cele mai multe din aceste cuvinte fiind vechi în limbă, n'au rămas ca nişte ramuri uscate, ci altoindu-se pe marele arbore al limbei bulgare, ele au ajuns productive, dând naştere la alte derivate.

Unele din aceste cuvinte, pătrunse mai de timpuriu în limba bulgară, prezintă un interes şi pentru studiul istoric al formelor româneşti. Astfel d. p. cuvântul **búhъr**, cu înţelesul de „melc", reprezintă forma care a rezultat imediat din cuvântul latin *bubalus, -um*, anume *buăr*, din care numai târziu am avut *bour*, întocmai după cum din *nubĭlum* > s'a desvoltat *núăr - nor*, sau din *cubĭtum* > *cuăt - cot*. Ca element bulgăresc, în schimbarea formei avem *h* intervocalic, care s'a putut desvoltà pentru evitarea hiatului prin *w* > *v* > *f*, un fenomen care se întâlneşte des în limba bulgară: *búăr - búwăr - búvăr - búhăr*, sau supt influenţa formelor *bohal, bohle, bohlev*, toate cu acelaşi înţeles. De asemenea şi ca înţeles cuvântul bulgăresc reprezintă un sens mai vechiu din limba română, care s'a putut desvoltà încă pe când bourul nu dispăruse, prin asemânarea coarnelor melcului cu acelea ale bourului, sens care astăzi se mai regăseşte numai în Mediaş, în Transilvania (cf. CDDE 172). Tot aşà cuvântul **kijakъ**, care există şi supt forma **kijoga** şi se găseşte alături de *gega* „ciomag lung ciobănesc, cu vârf lung întors, care serveşte la prinsul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

oilor, de picior" (Gerov), ne arată că atât ca înţeles „toiag prevăzut la vârf cu o minge de fier, un fel de măciucă" cât mai ales ca formă, el reprezintă forma mai veche a lui *ghioagă*, care a trebuit să fie **chiaucă*, din mai vechiu **cl'aucă*, dacă ar fi să-l derivăm din **clavica* (Weigand, *Jahresb.*, XII, 109), ca o reconstrucţie din *clavicula*, cum îl explică Puşcariu (*Dicţ. limb. Rom.* t. II, 260). In felul acesta, *kijakъ* ar fi forma cea mai apropiată de formele arom. *cl'oagă*, *gl'oagă* (atestate de Weigand) din care ar fi putut rezultă şi formele albaneze *kl'okɛ kɛl'okɛ* „Stab mit gebogener Spitze" (G. Meyer, EWA. 192). De asemenea forma **kapacinъ** din românescul *căpăţână*, iar acesta din lat. *capitīna*, *-am*, prin păstrarea lui *i* după *t*, netrecut în *î*, cum avem astăzi pretutindenea în limba română, arată un stadiu mai vechiu al cuvântului românesc. Numai nu se ştie dacă acest cuvânt, care este atestat pentru o regiune situată mai în spre sudul Dunării, este reprodus în Sbornik cu pronunţarea lui exactă. S'ar puteă ca el să se pronunţe în bulgăreşte ca şi în limba română cu *â*, şi numai culegătorul să-l fi dat cu *i*. De altfel, în această regiune (Târnova) găsim şi alte cuvinte importante din punctul de vedere al formei, ca **gargarica** pentru care vezi mai pe larg la partea lexicală, capitolul: „Nume de animale". In fine, o altă formă importantă din dialectul aromân este şi **gramoráda**, pe care am întâlnit-o într'o ghicitoare (Sbornik, VIII, 252): *živo zivulče na gramorada leži živo meso tъrga* (vieţuitoare vie zace pe o grămadă, trage din carne vie), şi care reprezintă forma mai veche a cuvântului *gumăradă* „grămadă de pietre strânse, stog de pietre strânse într'un ogor" (Dal.), iar acesta un derivat din *grumur* (< lat. *grumulus*), despre care vezi mai pe larg ale mele *Die Nomin. Suff. im Arom.* în Jahresb. XV, p. 11. In cuvântul aromân *r* din silaba iniţială a dispărut supt influenţa dismilatoare a lui *r* următor; în bulgărescul *gramoráda* „grămadă", din **grumaradă*, el s'a păstrat. S'ar puteă ca şi această formă să existe pe undeva în aromână; în dicţionarele ce avem ea nu este înregistrată. De asemenea **vistrija** din *vistieria*, întrebuinţat în Novo-Selo, unde se găsesc şi alte multe elemente româneşti, îşi păstrează vechiul înţeles de „loc ascuns, ascunzătoare" (Sbornik, XVIII, 502), pe lângă acela de „comoară", care se întâlneşte şi în Psaltirea Scheiană[1] ca *vestiiariu* şi pe care Pascu nu şi-l

[1] Cf. I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană* II, p. 57.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

poate explicà[1]. In privinţa aceasta se găsesc şi alte cuvinte, unele cu înţelesul mai vechiu păstrat, iar altele, care, evoluând mai departe, au ajuns să aibă înţelesuri nouă, ce nu se întâlnesc în limba română. Astfel, **sugaren, -na, -no** (derivat de la subst. *sugar(e)*, din românescul *sugar*) însemnează ceva care se naşte (despre cereale şi fructe) sau se coace târziu; de aici, prin extensiune, numai „târziu": *Sugaren kukuruz* însemnează „cucuruz care s'a copt târziu". Acest înţeles s'a desvoltat, desigur, din *sugar* „miel sugar", după aceea „miel născut târziu" şi de aci apoi s'a desvoltat înţelesul adjectival de mai sus; **muskur** însemnează „murdar la faţă", în alte părţi „copil murdar", din termenul pastoral român *muscur*, care însemnează „(oaia) care are pete negre pe botul de coloare deschisă".

Printre cuvintele româneşti intrate în limba bulgară sânt unele a căror origine în limba română nu este deplin lămurită şi, în cazul acesta, ele ar puteà fi socotite ca elemente bulgăreşti intrate în limba noastră[2]. Abia când, întâmplător, ele trăesc în limba română supt două forme deosebite, dintre care una n'ar puteà fi bulgărească, originea lor română poate fi considerată sigură. Aşa avem cuvântul *zestre*. Cu originea acestui cuvânt s'au ocupat foarte mulţi: Cihac, derivându-l din paleosl. *zastroiti - stroją*, cu un înţeles care n'are nimic a face cu sensul formei româneşti; după aceea Hasdeu (Cuv. d. Bătr. I, supl. LIX, LXXX) şi, mai ales, Gaster (*Zeitschr. f. rom. Phil.* III, p. 469) care, pentru prima oară, observă că cuvântul românesc nu poate fi adus în legătură nici cu pers. turc. *zisten* „a trăi" de la *zist* „viaţă", adică „ceea ce aparţine la viaţă, traiu", nici cu ngr. δεσμός „legătură, alianţă", mai ales în δεσμός τοῦ γάμου „legătură sau alianţă conjugală", deoarece el se găseşte şi în limba bulgară: *zestra*. Gaster, relevând această formă bulgară, a crezut un moment că cuvântul ar puteà fi de origine bulgară. In contra acestei derivaţiuni se opun pe de o parte formele vechi din limba română, în care pentru Moldova avem

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Giorge Pascu, *Istoriea literaturii şi limbii române din secolul* XVI, p. 92, la care vezi rectificarea d. V. Bogrea în *Dacoromania* II, p. 778.

[2] O. Densusianu vorbind despre originea cuvintelor *mamaliga* şi *zestre*, care există şi în limba bulgară, se întreabă „Avons nous affaire à des mots d'origine slave introduits en roumain ou plutôt au cas contraire? Il nous est impossible de nous prononcer pour l'une ou l'autre de ces hypothèses, l'histoire de ces mots étant encore à faire (*Histoire de la langue roumaine*, T. I, p. 367).

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

pretutindeni *dz* pentru *z*, adică *dzeastre*. Astfel în Pravila Moldovei (ed. S. G. Longinescu, p. 135) avem: *Nu-ş va piiarde numai dzeastrele muiaria ceaiea ce va fi făcut preacurvie, ce încă şi va piiarde şi darurile căte i-au fost dăruit barbatul.* Tot aşa în Varlaam *(Carte cu învăţături*, p. 288) *Dzeastrele ei în doaă părţi le împărţi;* pe de altă parte şi formele dialectale actuale în care avem *dzăstrî*, tot cu *dz* pentru *z* (Weigand, *Jahresb.* IX, p. 125). Din această constatare rezultă că cuvântul românesc chiar dacă n'ar puteà fi derivat din lat. *dĕxtrae,-as*, cum propusese Hasdeu, originea lui bulgărească este exclusă, întru cât dintr'un *zestra* bulgăresc în nici un caz n'am fi putut aveà în româneşte *dzeastre* sau *dzăstrî* (cu *dz* pentru *z*). In cazul acesta cuvântul bulgăresc se dovedeşte a fi de origine română, mai ales că se arată izolat în sânul limbilor slavice, păstrându-se numai în bulgăreşte. Cât priveşte forma ruteană *zastra*, şi ea este un împrumut din limba română. (Vezi despre aceasta şi S. Puşcariu, Wb. 1935).

Dar influenţa limbei române în lexicul bulgăresc nu s'a mărginit numai la introducerea de cuvinte, ci şi la schimbarea înţelesului unor cuvinte din limba bulgară după înţelesul cuvintelor româneşti. Printre acestea însemnăm aici pe *kniga* care însemnează „carte" propriu zis şi „scrisoare". Inţelesul al doilea este luat din limba română, căci numai în aceasta limbă cuvântul *carte*, de la început a avut înţelesurile „hârtie, scrisoare, carte de studiu" pe care le întâlnim şi la cuvântul latin *charta*. Tot aşa şi *cvĕtje*. In bulgăreşte cuvântul însemnează propriu zis „floare". Acest înţeles este singurul pe care îl are cuvântul şi în celelalte limbi slave de răsărit şi apus. Cu toate acestea, în bulgăreşte, în afară de „floare", cuvântul mai însemnează şi „menstruaţie" sau „scurgere (curăţenie) la femei, care se întâmplă în fiecare lună" (očistenie u ženskitĕ koeto stava vsiakoi mĕsec). Pe acest al doilea înţeles Bulgarii l-au luat de la Români, căci numai în limba română avem omonimul *flori* ieşit din lat. *flores* (plur. lui *flos*) „flori" şi *fluores* (menstrui) „scurgere". Diferenţa de formă din limba latină ne mai putând există în limba română, amândouă cuvintele s'au contopit într'unul singur, însă păstrând cele două sensuri originale. De altfel, după cum înţelesul de „scrisoare" a formei româneşti *carte* a trecut şi la Sârbi, tot aşa şi înţelesul de „menstruaţie" a cuvântului *flori* a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

fost decalcat de Sârbi şi Albanezi[1]. Se înţelege că un studiu mai amănunţit al lexicului bulgar ne-ar mai puteà scoate la iveală încă alte multe particularităţi de felul acesta, care îşi au obârşia în limba română

* * *

Aproape mai toate cuvintele româneşti din limba bulgară au intrat, în afară de cele câtevà forme aromâneşti, din graiul muntean. Pentru Bulgarii din Banat, împrumuturile trebue socotite din graiul bănăţean, deşi ele nu se deosebesc de aceleaşi cuvinte din dialectul muntean. La clasarea cuvintelor în diferite categorii, n'am putut ţineà seamă de vechimea lor, căci, pentru cele mai multe, criterii sigure pentru aceasta nu avem. Cu toate acestea, la început, las să urmeze cele mai vechi împrumuturi: termeni bisericeşti şi termeni pastorali, după aceea restul categoriilor, aşa cum sânt expuse în partea lexicală.

Deoarece o parte din cuvintele româneşti, intrând în limba bulgară, au suferit unele schimbări în formă, înainte de expunerea fiecărei categorii de cuvinte, voiu arătà, mai întâiu, pe scurt, prefacerile la care au fost supuse cuvintele româneşti.

5. Schimbări fonetice.

In vocalism:

ă (â) neaccentuat, înainte sau după accent, trece de regulă în *a*. Inainte de accent: baltina < bălţină; batut < bătut; kačula < căciulă; kaluš, kalušar < căluş, căluşar; katinar < cătinar; katun < cătun; lauta < lăută; lautar < lăutar; mačuka < măciucă; malai < mălai; mandzara < mândzară (mânzară); papuša < păpuşă; paún < păun; samar < sămar. După accent: barza < barză, faša < faşă; gluma < glumă; kačula < căciulă; kanura < canură; karuca < căruţă; mandzara < mândzară; papuša < păpuşă. Această trecere se arată şi în numele de localităţi: Vacarel (< văcar); Pasarel (< Pasăre) etc. (despre care vezi p. 164, nota).

[1] Vezi despre aceste două cuvinte mai pe larg articolul mieu *Calques linguistiques* publicat în *Dacoromania* I, p. 331—336. De asemenea vezi unele decalcuri şi supt cuvântul *guša* (Termeni pastorali) din această lucrare.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

In unele cuvinte *ă* > ъ: acъ < ață; kъpъcinъ < căpățână; mъzzъrika < măzărică; pupъzъ < pupăză.

Schimbări diferite: *á* > ъ: castron > kъstron; — *å* > *a*: păcură > pákura; — *ă* > *o*: căşare > košara; *grumaradă (pentru actualul gumaradă) > gramorada.

ea accentuat a trecut în *a*: dreapta > draptъno.

Schimbări diferite: *ie* > *iъ*: baiъrče < baier şi suf. -če (însă baer < baier); — *e* > *a*: čarčaluša < cerceluş.

o neaccentuat trece în *u*: bordei > burdei; borcan > burkan; cozonaci > kuzunači; copoiu > kupoi.

oa (< *o* accentuat) trece în *o*: broatec > botrak; coardă > korda. Forma foienfir < foaie-în-fir ar puteà veni direct din forma dialectală foianfir.

In cuvintele nouă *oa* > *oa*: soartă > soarta.

u accentuat trece în *o*: butură > bótura; ciutură > čótura (rar şi cétura); flutură > flótura însă şi flútura. Neaccentuat: culastră > kolástra; custură < kostúra.

In consonantism.

f urmat de *u* trece în *v, h, u*. Aceasta este o particularitate a dialectelor bulgare[1]: furcă > furka, vurka, hurka, urka; furnu > furna, vurna, hurna.

r a trecut prin disimilare în *l*: turtulica (însă şi turturica) < turtură şi suf. -ica; kolastra < corastră. Aceasta din urmă s'ar puteà derivà şi direct din culastră.

l a trecut în *r* numai în destul > destur; *l* > *n* numai în vultur > vuntur; (cf. şi mandzara: muldzară).

h în hiat avem în buhъir < buăr.

Sincopă arată formele: čotra < čotura < čutura < ciutură; vistrija < vistierie.

Schimbare de accent avem în: floričika > floricica, kápuš < căpuşă, poate după kъrleš, cu acelaşi înțeles.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

6. Termeni bisericeşti şi cuvinte care țin de aceşti termeni.

altár. Altar; „locul de dinainte, în biserică, care este mai înalt şi îngrădit". Gerov. Există şi forma **valtar.** Pančev. Derivat: **altáren,** adj. Miladinov.

Din *altar* (lat. *altarium*). Cuvântul nu poate fi de origine latină, deoarece ar fi trebuit să avem *oltar.* Această formă, de

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

fapt, există ca termen popular; ea a pătruns şi în limba română, alături de *altar*. Romansky (Jahresb. XV, 123), ocupându-se de forma *oltar*, presupune că *altar* din bulgăreşte ar veni din alb. *altar* (< ital. *altare*), alături de forma veche *lter* (< lat. altarium), sprijinindu-se pe faptul că ea s'ar întrebuinţă numai în Strunga (de lângă Ohrida). Se înţelege că *altar* va fi existând şi în Strunga, însă întrebuinţarea lui este mult mai întinsă. El se găseşte şi în regiunea Plevnei supt forma *valtar* = oltar (Sbornik, VIII, 279). Mie îmi este cunoscută din Macedonia; dicţionarele Gerov şi Miladinov nu o înregistrează ca o formă rară; iar prezenţa ei şi în paleoslavă **алътарь** (Miklosich, Paleosl. 5) dovedeşte până la evidenţă, mai întâiu, că cuvântul este vechiu în limba bulgară, al doilea, că în nici un caz Bulgarii nu-l puteau primi de la Albanezi, căci pe vremea când **алътарь** există în paleoslavă, Albanezii nu primiseră încă pe *altare* de la Italieni, pentru ca mai pe urmă să-l dea Bulgarilor supt forma albaneză. In cazul acesta, *altar* nu puteà pătrunde în bulgăreşte încă din epoca veche slavă decât sau din greceşte sau din româneşte. Din greceşte nu se puteà, deoarece ἀλτάρε, ἀλτάριον, „Altar", ἀλτάράκι, „kleiner Altar" (G. Meyer, Ngr. St IV, 8), este un împrumut nou din ital. *altare*, care, după Ducange, a pătruns abia prin sec. XV. De aci urmează că singurul izvor pentru cuvântul bulgar este limba română. De fapt, şi găsim în această limbă forma *altar* care a trebuit să se introducă în limba slavă din Balcani, după perioada romană, alături de *oltar* (vsl. **олтарь**). Chiar dacă *altar* ar lipsì astăzi, din limba română, din prezenţa lui la Bulgari încă din epoca paleoslavă — de unde a trecut şi la Ruşi prin mijlocirea literaturii bisericeşti (Vasmer, *Greko-Sl. etjudi*, p. 29), noi trebue să deducem că cuvântul ar fi trebuit să existe în limba română, deoarece Bulgarii, după cum am arătat mai sus, nu l-ar fi putut primì, supt forma care există, decât numai de la Români.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

kračún. „Aşa se cheamă în unele regiuni ziua de 8 Iunie, iar alţii [numesc] o zi din preajma colindelor. In această zi toţi oamenii caută să se deştepte din somn înainte de răsăritul soarelui, căci dacă îi apucă soarele încă în aşternut, atunci ei devin ologi, li se paralizează picioarele. Tot aşa şi vitele trebue să fie scoase la păscut înainte de răsăritul soarelui, căci se îmbolnă-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

vesc sì ele, dacă vor fi scoase după aceasta. Tot în această zi se împodobesc uşile şi ferestrele cu verdeaţă, iar fetele ies prin livezi, îşi împletesc cununi de flori, pe care le poartă pe cap în timpul zilei. Ele se mai încing şi cu legături împletite din scaiu, pentru ca tinerii care le văd, să se lipească de ele" (Gerov). *Cračon* ein Tag um Weihnachten; in anderen Gegenden „der 8 Iuni, der Teodorstag" (Berneker, SEW., p. 604). Derivat **kračúnec** cu acelaşi înţeleles ca şi „kračun" (Gerov); **kračunjasvam** şi **kračunjasuvam** vb. (refl.) a se paraliză mai ales de picioare, a se îmbolnăvi în ziua de „kračun"; **kračunasvánie** subst. abstract.

Din *crăciun* (lat. *calatio, -onem.* Papahagi, Conv. Lit. XXXVII, 670—672). Cuvântul este atestat şi pentru paleoslavă крачоуи, pe care Miklosich în *Die Christliche Terminologie der Slaven*, p. 23, îl consideră ca un imprumut: „den entlehnten Namen scheint auch Kračun beigezählt werden zu müssen" (vezi şi *Paleosl.*, 310). Dintre popoarele Slave, în afară de Bulgari, cuvântul mai există la Ruteni: *kračún* (forma normală) şi *kerečun, krečun; gerečún, grečún* (forme dialectele) cu înţelesul: o pâne care se coace în ajunul Crăciunului (24 Decemvrie st. vechiu). La Huţuli şi la Rutenii din Maramureş însemnează sărbătoarea Crăciunului, Crâciunul nostru; la Slovaci: *kračuń*, „Crăciun". Alături de această formă, mai există şi *kračuń* (cu *ń* pentru *n*), supt influenţa formei ung. *karácsony*. Numai la Ruşi cuvântul, are, pentru timpurile mai vechi, un înţeles care nu-i pe deplin lămurit. In vechea rusă *koročun* însemnează o anumită dată fără să fie lămurită mai de aproape ... *otъ gospožina dni do Koročuna* (de la 15 August până la Crăciun?) într'o cronică din anul 1143. Astăzi *karačun, koročun* are înţelesul mai mult dedus: „solstiţiul de iarnă, Sfântul Spiridon, 12 Decemvrie", dar şi înţelesul propriu; „moarte, moarte neaşteptată în floarea vârstei; duh rău care scurtează viaţa", pe care Miklosich (*o. c.*) le explică printr'o întocmire a sărbătorii creştine cu una păgână. După Vasmer (*Greko-slav. etjudi*, p. 10) forma rusă *koročun* (*karačun*) ar puteà reprezentà forma românească mai veche **cărăciune* din lat. *calationem*. S'ar puteà însă, după Berneker (*o. c*) să avem a face cu acelaşi fenomen ca în *torot*: *trat*. La Sârbi cuvântul este cunoscut numai ca nume propriu de persoană *Kračun* care, ţinând seama de documentele în care este atestat, nu reprezintă numele

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

unui Român, ci al unui Sârb: *Kladovski knez Kračun;* de asemenea există şi un nume de loc. *Kracunište*, atestat pentru sec. XV. Rjecnik. De la Slavi cuvântul a trecut la Unguri: *karácson, karácsony* „Weihnachten, Christfest". Pentru etimologia cuvântului românesc, mai vezi Dens. Hlr. I, 262, nota; iar pentru încercările de a se explică forma slavă din limba slavă, vezi toată bibliografia la Berneker.

drákulu. Se găseşte atestat la Miklosich (*Paleosl.*, 397): *Poidě na drakulu* (поидѣ на дракоулоу) extras din Th. Buslaev, *Istoričeskaja christomatija cerkovno-slavjanskago i drevne-russkago jazykov*, Moskva, 1861. Lipsindu-mi lucrarea lui Buslaev, n'am putut controlà textul din care a fost extras citatul de mai sus. Totuşi, din context, reiese că este vorba de forma românească articulată *draculu*, ca apelativ sau chiar ca nume propriu, în felul numelor proprii româneşti terminate în *-ul*, care se găsesc în documentele slave.

rusálja. După epoca în care se ţine sărbătoarea Rusaliilor, la Bulgari, cuvântul are două înţelesuri deosebite: 1. (la Bulgarii din regat şi mai ales la cei din miază-noapte) Săptămâna Rusaliilor; die Pfingstwoche; Pfingsten. Jocurile ce se obicinuesc cu prilejul acestei sărbători, se fac în săptămâna dinaintea Rusaliilor. Această săptămână se şi numeşte *rusalska nedělja*, iar tinerii care joacă **rusalci** (plur. de la *rusalec*) sau cu cuvântul românesc *kalušar* (despre care vezi mai jos). Deoarece Rusaliile cad de multe ori şi în luna Iunie, *rusalski měsec* însemnează la Bulgari luna Iunie. 2. (la Bulgarii din Macedonia şi, în special, la cei din regiunea Jenidže-Vardar şi Kukuš, aproape de regiunea unde locuesc Românii noştri din Meglen, în partea de miază-noapte a Salonicului), sărbatorile Rusaliilor însoţite de jocuri, care ţin din ziua Crăciunului până în 6 Ianuarie. In acest interval cete de tineri: *rusalski družini*, în număr mult mai mare (de la 20—60 de inşi) decât acelea din săptămâna Rusaliilor, propriu zis, aleargă din sat în sat, conduse de câte un „chesegiu" care conduce jocurile, şi un „baltagiu", care comandă. Toţi sânt îmbrăcaţi în haine nouă, şi fiecare poartă câte o sabie, afară de „baltagiul", care poartă o secure în mână. In timp de 12 zile, cât ţin jocurile, ei nu vorbesc între ei, afară de cei doi conducători, decât numai seara. Joacă fiecare aparte cu sabia ridicată observând, la joc, ca şi căluşarii noştri, să nu calce pe

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

urmele altui jucător. Inainte de a ajunge într'un sat, trimit o călăuză de anunţă sosirea lor, pentru ca în drum să nu se întâlnească cu alţi jucători. Dacă se întâlnesc, se încinge bătaie, în care, de cele mai multe ori se întâmplă şi omor. Ei strâng de la fiecare casă bani şi tot felul de daruri, pe care le dau la biserică, (Arnaudoff, *o. c.*, p. 31 şi urm.). Şi la Bulgarii din Macedonia ca şi la cei din regat săptămâna în care se ţin aceste sărbători se cheamă *rusalska nedělja.*

In afară de aceste două înţelesuri, la Bulgari, cuvântul, supt forma **rusalki** (plur. de la *rusalka*), mai însemnează „samodivă" sau „nimfă". El corespunde, ca sens, întru toate „Rusaliilor" noastre cunoscute şi supt numele eufemiste: l e l e l e, D â n s e l e, F r u m o a s e l e, M a e s t r e l e, V â n t o a s e l e, Z b u r ă t o a r e l e etc., iar la Aromâni A l b i l e. In Bulgaria există nume de localităţi: *Rusalijite* sau *Rusalski-te Grobišta,* unde, după credinţa poporului, samodivele joacă în timpul nopţii (Const. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, p. 92).

Cuvântul există şi în paleoslavă: **роусалиѣ,** atestat la Miklosich (*Paleos.* 405). In afară de aceasta el există şi la ceilalţi Slavi din apropierea Românilor, anume la Ruşi: *rusal'ja nedělja* sau *rusal'naja* sau *rusalka*, toate cu înţelesul „Woche vor Pfingsten, die Rusalienwoche"; la Ruteni avem *rusal'i* aproape cu aceleaşi înţelesuri ca şi în limba română: 1. Pfingsten 2. Fest mit Spiel und Reigen am ersten Tage der Petrifasten (Želechowski, *Rutetenisch—Deutsches Wöterbuch*). Şi la unii şi la alţii, alături de aceste înţelesuri mai avem şi forma *Rusalki* „Wasser-, Wald-, und Feldnymphen" întocmai ca la Bulgari; la Sârbi: *rusalje* „duhovi, troice" (Caradžić). In afară de aceasta, în regiunea din spre Pirot, aproape de frontiera bulgărească avem *rusalnica* „die Woche vor Pfingsten" şi tot aşa la Sârbii din Macedonia (partea de miază-noapte) *rusalna nedělja* „die Woche vor Pfingsten bis zum Tage vor Petrifasten". Toate aceste forme poate să fie introduse prin populaţiunea bulgărească, care, după cum se ştie, se prezintă amestecată cu Sârbii în acèle regiuni. La Slavii catolici din Ragusa avem *rusalje* „Pfingsten", iar in Bocche di Cattaro *rusalji* cu acelaşi înţeles; la Cecho-Slovaci: *rusadla* neutru pl., alături de *rusadlí* şi *rusadljé*; la Sloveni: *risalček, risalščck* şi *rusalščak,* numele lunei Maiu (Mathias Murko, *Das Geschlecht Tirch in Wörter und Sachen*, II, p. 142).

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

In ce priveşte originea acestui cuvânt în paleoslavă, după Šafarik (Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, 104; *Das Fürstentum Bulgarien*, p. 92), Miklosich a fost acela care, în studiul său *Die Rusalien* (Sitzungsber. d. phil. hist. Cl. d. k. Ac. d. Wiss. în Viena. Vol. 46, p. 386—405), a arătat legătura lui cu *Rosalia* de la Romani, prin forma bizantină ῥουσάλια. După el, W. Tomaschek, în cunoscutul studiu *Ueber Brumalia und Rosalia nebst Bemerkungen über den bessischen Volksstamm* (*ibid.*, vol. 60, p. 351—404), a adus alte lămuriri cu privire la locul de origine a sărbătorilor legate de acest nume, arătând, în acelaşi timp, continuarea acestor sărbători, în Tracia, încă în sec. XII şi XIII. După expunerile lui Miklosich, cuvântul paleoslav nu mai puteà fi derivat din limba latină, din cauza păstrării lui *s* intervocalic. După cum *rosa* latin dăduse *ruža*, tot aşa şi *rosalia* ar fi trebuit să dea *ružalja*[1]. In cazul acesta, s'a admis că formele acestei sărbători care se găsesc la Slavii catolici sânt de origine română, iar paleoslavul **роусалии**, din care derivă toate formele Slavilor ortodocşi (Ruşi, Ruteni, Bulgari, Sârbi) precum şi forma din dialectul dacoromân, e de origine mediogreceascà, din ῥουσάλια (Murko, *o. c.* 143).

[1] Referitor la aceasta, reamintesc aici faptul că la Bulgarii din Macedonia, unde sărbătoarea Rusaliior se ţine într'o altà epocă a anului (după Crăciun) şi într'alt chip, cum am văzut la începutul acestui articol, în regiunea dintre Vodena şi Kastoria se ţin un fel de Rusalii la 31 Decemvrie şi 1 Ianuarie. Pe această sărbătoare locuitori bulgari din acèle părţi o cheamă **Ешка**: In den bulgarischen Dörfern in der Umgebung von Wodena und Kastoria wird am 31. December und 1. Januar das Fest Eschka, das dem Kukerbrauche ähnlich ist, geteeirt (Arnaudoff, *o c.* 29). Persoanele care iau parte la petrecerile acestei sărbatori se numesc *eškari*: „Am Morgen des 31. Decemoer verkleiden sie sich und verteilen sich in Gruppen von 15—20 Personen, an denen auch Männer „Eschkari" genannt, und einige Jungfrauen teilnehmen" (*id.*, *ib.* 30). Originea cuvântului *eška* nu este data de Miklosich în SEW şi ea nu se găseşte nici la Berneker. Intrucât această sărbătoare nu se deosebeşte prea mult, după cum aceasta se poate vedeà în lucrarea lui Arnaudoff, de Rusalii, cred că *eška* Bulgarilor din Macedonia derivă direct din lat. **esca, -ae** cu înţelesul de „Speise" adică mâncarea gătită, cum este atestat la Georges, care se împărţeà ca ofrandă la morminţele morţilor în anumite zile ale anului. Se vede că, în afară de Italia, unde acest obiceiu erà foarte răspândit, el existà alături sau împreună cu *rosalia* şi în Peninsula Balcanică. Iată ce ne spune celebrul arheolog francez care a cunoscut şi pe Aromâni (cf. *Mont Olympe et l'Acarnanie*) Heuzey, ap. Miklosich, *Die Christliche Terminologie der slav. Sprachen*, p. 26: „L'usage de manger à certains jours auprès des tombeaux et d'y répandre des roses n'était pas une coutume refermée dans la Thrace. Nous retrouvons sous differents points de l'Italie la fête mortuaire des roses, sous ce nom des *rosalia* et sous celui de *dies rosationis*; les offrandes déposées sur le tombeau sont designées par des mots *escae* et *rosae*, *rosales*, propinatio per rosam"

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Ne oprim puţin la forma paleoslavă, căci aceasta ne interesează pentru dovedirea originei ei româneşti. Din studiile publicate până acum privitor la aceste sărbători, reiese că, după Campania, unde se sărbătoreà zeiţa Flora, a doua lor patrie în orientul apropiat a fost Peninsula Balcanică. In acestă Peninsulă, *rosalia* Romanilor s'a păstrat încă până astăzi la urmaşii coloniştilor romani ajunşi Aromâni, atât ca nume: *Arusal'a, Arusal'e* (cu prefacerile suferite după toate normele de desvoltare a elementului latin moştenit), cât şi ca sărbătoare a „Pogorîrii Duhului Sfânt" în locul lui πεντηκοστή (sărbătoarea cincizecimii), cu toate obiceiurile care încă din timpul coloniilor romane erau legate de aceste sărbători. Intr'adevăr, prin *Arusal'e*, la Aromâni se înţeleg cele trei zile: Sâmbăta, Dumineca şi Lunea din sărbătoarea Cincizecimii. Cu două trei zile înainte se fac pregătirile pentru această mare sărbătoare. Sâmbătă dimineaţa toată lumea merge la biserică, şi de acolo la cimitir, unde se aduc în primul rând trandafiri, după aceea tot felul de mâncări şi, ca prăjitură, *lăptucă*, vechea *lactuca*, care nu trebue să lipsească în această zi de la nici un mormânt. După ce se înconjoară mormintele cu flori, iar deasupra lor, pe lespedea care le acoperă, se pun mâncările cu coliva, vine preotul şi face rugăciunile obicinuite şi apoi fiecare familie începe să împartă de pomană, dând împreună cu coliva, lăptuca şi mâncările aduse, şi câte o ulcică. In afară de această sărbătoare, cuvântul *Arusal'e* la Aromâni nu mai însemnează nimic. Inţelesul de nimfă nu-l are nicăieri. Iar zânele sau nimfele, cunoscute supt numele de *Albile*, n'au nici o legătură cu această sărbătoare. Numai la Meglenoromâni *Rusalii* însemnează, ca la Bulgarii din Ienidže-Vardar, despre care am vorbit mai sus, un fel de căluşari care, din ziua de Crăciun până la 6 Ianuarie, colindă prin satele din apropiere, din casă în casă, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare şi jucând, spre a strânge daruri pe care apoi le aduc la biserică. In afară de Aromâni şi Meglenoromâni, cuvântul *rosalia* se mai continuă încă până astăzi la Albanezi, supt forma *ršaje*, cu acelaşi înţeles ca la Aromâni: Pfingsten (G. Meyer, EWA. 369). Şi la Albanezi lipseşte înţelesul de nimfă pe care îl întâlnim la Dacoromâni şi la Slavi.

Din cele arătate până aici, reiese că *rosalia* română, ca sărbătoare consacrată pentru cultul morţilor, se păstrează încă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

până astăzi la elementul roman din Peninsula Balcanică, prin care s'a introdus şi la celelalte popoare slave. Ea lipseşte numai la Greci. Aceştia au pe vechiul πεντηκοστή. Făcând această constatare ne întrebăm, cum se poate ca Slavii (înţeleg pe Paleoslavi) să fi împrumutat de la Mediogreci un cuvânt, din care nici o urmă n'a mai rămas la Grecii de astăzi? Dacă ar fi fost un cuvânt care ar fi ţinut de terminologia militară, am fi putut crede că, cu încetarea influenţii latine care s'a exersat cu atâta putere în epoca bizantină, a dispărut şi cuvântul. Fiind vorba însă de un termen religios, de care s'au legat atâtea tradiţii păgâne, el ar fi putut supravieţui şi la Grecii de astăzi, dacă nu ca nume de sărbătoare, pentru care πεντηκοστή era prea înrădăcinat prin biserică ca să fi putut fi înlocuit printr'o formă română. dar cel puţin ca denumire pentru unele obiceiuri legate de aceste sărbători, aşa cum îl avem astăzi la Slavi, alături de „duchov den".

Dar admiţând că cuvântul a existat în mediogreacă şi pe urmă s'a pierdut, se naşte o altă întrebare cu privire la partea lui formală. Un cuvânt latin ca *rosalia*, pentru care adevărata traducere greacă era ἡ ἡμέρα των ῥόδων (dies rosarum), ar fi trebuit să dea în mediogreacă ροσάλια — cu *o* păstrat — nu ρουσάλια, cu *o* trecut în *u*. In alt loc din această lucrarea am vorbit despre vechimea acestei particularităţi în limba greacă. Ea nu trece peste secolul al XVI-lea. Cele dintâiu cuvinte (vreo patru la număr) în care se iveşte această slăbire a lui *o* în *u* şi *e* în *i* se găsesc în traducerea Pentateuchului hebraic din anul 1547. Ceva mai mult, chiar în acèle puţine cuvinte înlocuirea vocalelor a fost explicată de către Hesseling, nu ca o slăbire, ci mai mult prin analogie cu alte forme[1]. Dar, în fine, admiţând această epocă (sec. XVI), când *o* grecesc, în poziţie neaccentuată, a trecut în *u*, ne întrebăm, cum rămâne cu trecerea lui *o* în *u* din *rosalia:* ρουσάλια, care este atestată cu câteva veacuri înainte de secolul XVI? N'ar fi trebuit să avem ροσάλια? Dacă da, atunci, cum s'ar puteà explicà acel *u* (ου) pentru *o*? După mine explicaţia n'ar puteà fi alta decât aceea că cuvântul ρουσάλια relevat de atâtea ori de scriitorii greci, nu erà cuvânt grecesc, ci o simplă denumire a unei sărbători luate de la populaţiunile din Peninsula Balcanică, în limba cărora *o* în pozi-

1 P. Kretschmer, *Der heutige lesbische Dialekt*, 1905, p. 10.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

ţie neaccentuată treceà în *u* Aceste populaţiuni erau sau Românii sau Albanezii. De la Albanezi nu puteà trece cuvântul nici la Slavi, nici la Bizantini, din cauza lui *s* trecut în *š*. Singura limba în care *o* treceà în *u*, şi *rosalia* ajungeà *rusal'ă*, erà limba română din Balcani. Forma română a pătruns de cu vreme la Slavii balcanici, de la care, prin biserică, a ajuns la ceilalţi Slavi. Revenind la Bizantini, noi trebue să admitem, după cum am spus mai sus, că scriitorii acestora l-au înregistrat aşa cum l-au auzit la elementul românesc din Balcani sau la Slavi, cu care se ocupau mai de aproape şi pe care îi cunoşteau mai bine. Când Teodor Balsamon de pe la sfârşitul sec XII sau Dimitrie Chomatianos, episcopul bulgar din Ohrida[1], ne vorbesc despre rusalii la populaţiunea rurală a Romeilor din Tracia, trebue să înţelegem rusaliile acèlor populaţiuni, nu pe cele greceşti, care nu erau cunoscute cu acest nume la Greci. Şi cum că într'adevăr aşa este, aceasta se poate vedeà şi din faptul că, ori decâte ori apare ῥουσάλια în literatura greacă, cuvântul nu are înţelesul de „Pfingsten", adică de sărbătoarea Rusaliilor, propriu zis, ci numai de sărbările sau mai bine zis datinele care se ţineau în săptămâna dinainte de Rusalii. In privinţa aceasta este interesant să ascultăm concluziunile la care ajunge Miklosich după ce înşiră toate formele slave legate cu rosalia transmisă la Bizantini supt forma ῥουσάλια. „Diesen Ausdrücken liegt griech. ῥουσάλια, das mit lat. *rosalia* identisch ist, zu grunde. Es bezeichnete, wie pascha rosata, pascha rosarum, Pfingsten: das wir es in dieser Bedeutung in den griechischen Quellen nicht nachweisen können, sondern nur in der eines von der ländlichen Bevölkerung τα λεγόμενα ῥουσάλια ἀπο κακῆς συνηθείας ἐν ταῖς ἔξω χώραις γινόμενα wohl um die Zeit der Pfingsten, begangenen Festes, hat wahrscheinlich in der Abneigung der Kirche vor volkstümlichen, meist mit heidnischen Gebräuchen zusammenhängenden Benennungen der Feste seinen Grund, eine Abneigung, die dieser Terminologie zwar die Aufnahme in der Literatur, nicht aber die Verbreitung verwehren konnte (Miklosich, *Die Christ. Term.*, p. 25) Din toate acestea rezultă că oricât de multă aversiune (Abneigung) ar fi avut biserica pentru sărbătorile legate de tradiţiuni populare de origine pagână, ea n'ar fi lăsat neînsem-

[1] Citaţi de Miklosich şi Tomaschek în lucrările amintite.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

nat înţelesul propriu al unui cuvânt, cum există la popoarele din Peninsula Balcanică, dacă cuvântul însuşi ar fi trăit ca atare în limba populaţiunii greceşti.

In ce priveşte forma dacoromână *rusalii* în loc de **rusaie*, cum ar fi trebuit să avem, în cazul când s'ar fi moştenit până azi supt forma latină, dacă n'am vrea să admitem cu d. S. Puşcariu că ar veni din *rosaria*, aşa cum se numeau rusaliile în Capua (V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului dacoromân*, p. 112), în care *r* > *l* s'ar explică prin disimilare (*Dacoromania* I, p. 438), ar trebui să credem că cuvântul latin, comun tuturor Românilor, s'a pierdut, supt presiunea formei slave, care aveà şi înţelesul de „nimfă", aşa cum se întâlneşte în toate limbile slavice, despre care am vorbit mai sus. Vezi despre aceasta şi articolele d. Popa-Liseanu (*Urme de sărbătorî păgâneşti*, publicat în *Conv. lit.*, 597—606 şi 673—686), lucrarea d. V. Pârvan, citată mai sus, şi, în legătură cu căluşarii, studiul d. Romul Vuia (*Originea jocului de Căluşari*, publicat în *Dacoromania* II, p. 215—254). Pentru originea greco-romană a formei slave *rusalije* vezi Bartoli, *Riflessi slavi*, p. 36.

kalúš. Se întâlneşte în legătură cu obiceiurile de la jocul căluşarilor şi numai în expresia; *hai na kaluš! taka kazvat kalušari, koga podvrzgat bolen nagore* (hai la căluş! aşà spun căluşarii, când îi fac vânt în sus bolnavului legănându-l). Gerov. Wenn sie [Kaluschari] ein paar Minuten „auf dem Platze" getanzt haben, fassen sie die Enden des Teppichs, auf dem der Kranke liegt, und wippen ihn mit dem Rufe: „*Geh zum Kalusch*" in die Höhe. Cf. Arnaudoff (*Die bulg. Festbräuche*, p. 62).

Din *căluş*.

kalušár. O ceată de şapte sau unsprezece inşi, care îşi au organizaţia sau rânduiala lor specială şi care se duc înainte de Dumineca Rusaliilor să petreacă şi să vindece pe bolnavi; se mai numesc şi rusalii. Gerov. Corespunde cuvântului românesc căluşar şi se identifică aproape întru toate cu el, ca obiceiuri. Während der Russalien ziehen in Nordbulgarien die sogenannten Russalzi oder *Kaluschari* umher; sie heilen din Kranken, denen Kräuter, Gebete und Besprechungen nichts geholfen haben, und von denen man sagt, sie hätten die Elfen — oder Feenkrankheit (Arnaudoff, *Die bulg. Festbräuche*, p. 60). Derivat: **kalušarski, -ska -sko** adj. care ţine de kalušar, în felul kalušarului.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Din *căluşari* (derivat din *căluş*).

floričika. Se păstrează la Bulgari în legătură cu obiceiul „călusarilor" cu două înţelesuri: 1. Numele unui cântec al samovilelor sau samodivelor pe care căluşarii îl cântă din gură şi din instrumente (edna samodivska pĕsen kojato pejat i sfirat kalušari) Gerov. *Nun erst gibt de Wataf das Zeichen zur eigentlichen Russalenmelodie, der „Floritschika"* Arnaudoff, *o. c*, p. 62). 2. Numele horei care se joacă de către „kalušari" împrejurul bolnavului adus spre vindecare, după melodia cântecului cu acelaşi nume. *Beim Tanze um den Kranken herum wird der besondere Tanz „Floritschika" getanzt. Während der ganzen Zeit darf niemand ausser dem Wataf sprechen.* (Arnaudoff, *ib.*, p. 61).

Din *floricică* (dimin. de la *floare*). Cuvântul are la noi şi înţelesul de „numele unei hore ţărăneşti" atestat la Pamfile (*Jocuri de copii* II, p. 283) şi Sevastos (*Nunta la Români*, p. 281). Cu această însemnare cuvântul este dat şi în Răspunsurile la Chestionarul lui Hasdeu pentru mai multe comune din judeţele Buzău şi Dâmboviţa (cf. Puşcariu, *Dicţ. Limb. Române*).

Vatáf. In legătură cu jocul căluşerilor. Capul, şeful căluşerilor (glava, voivoda na kalušari). Gerov. Se mai numeà şi supt formele **vatafiu** cu acelaşi înţeles; **vatahz** (în regiunea din Samocov) meşterul-şef la o turnătorie (nai-glavnja maistor vъ vidnja). Sbornik XV., p. 227. Werkführer, (einer Giesserei) Weigand, *Bulg. Wb.*

Din *vătaf*, cu înţelesul fundamental din viaţa pastorală „cioban care păzeşte stâna", după aceea „mai marele peste o turmă" (Hasdeu, *Chestionar*, IX 281) şi de aici apoi înţelesul vechiu „căpetenie peste oştire". In română cuvântul are mai multe variante, între care şi forma primitivă *vătah* atestată în scrierile cele mai vechi. *Acesta clemă-se vătahul* (Codicele Voron., 72). *E vătahul şi ceea erà cu nusul* (Tetraevanghelul, 1574). *Predea-vătah* (a. 1608 ap. Hasdeu, *Cuv. d. Bătr.* I, 168). *Un vătah cuvântă şi zise* (Varlaam, *Carte român. de învăţ.*, 62_2). Aceasta dovedeşte că originea cuvântului, în limba română, este mai veche decât primele începuturi de influenţă turcă, pentru ca el să fi putut venì direct din turc. *vattas* „păstor, cioban" (J. W. Redhouse, *Turk. engl. Lex.* 2140). Pare mai probabil că cuvântul va fi ajuns la noi prin Tătari, în care limbă, în afară de înţelesul „adunare, grămadă de pescari pe ţărmul mării Caspice" tre-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

bue să fi avut şi pe acela întrebuinţat în Terminologia pastorală la Turci şi la noi. De la păstorii români cuvântul a trecut la Ruteni: *vatáh* „Oberhirt", *vataha* „turmă" la Poloni, *watah* id. (Miklosich, *Wanderungen*, 20). Vezi mai departe Miklosich EWS. supt v a t a g a şi Şăineanu, *Influenţa orient.*, s. v ă t a f. La Poloni şi Ruşi cuvântul poate fi un împrumut din ruteană din care cauză nici nu este menţionat în studiul lui St. Wędikievicz din *Mitteil. d. rum. Inst.*, p. 262—292.

Dealtfel, cum că cuvântul nu poate fi de origine turcă la Români, aceasta se vede şi din faptul că el nu-i de loc răspândit la popoarele din Peninsula Balcanică. Sârbii şi Grecii nu-l au; de asemenea nici Albanezii. La Bulgarii din Macedonia nu este cunoscut. Gerov îl dă numai pentru regat cu singurul înţeles de „vătaful căluşerilor". Cu acest înţeles se vede cât colo că cuvântul este împrumutat din limba română, împreună cu toate celelalte cuvinte referitoare la acest joc: k a l u š, k a l u š a r, f l o r i č i k a şi chiar cu însuşi jocul care n'are asemănare cu jocurile similare ce se obicinuesc la Bulgarii din Macedonia la sărbătorile Crăciunului.

Weigand, fără să ţină seamă de toate acestea, în studiul său *Zur Terminologie der Molkerei*, publicat în *Jahresb.*, XVI, p. 213 şi urm., tratând despre originea cuvintelor româneşti referitoare la stână, derivă cuvântul românesc *vătaf*, despre a cărui vechime la noi s'a vorbit mai sus, d i n b u l g ă r e ş t e, pentru singurul motiv că vorba românească se găseşte şi la Bulgari, neţinând seamă, bine înţeles că chiar după Gerov, autorul dicţionarului bulgăresc cel mai mare şi cel mai bogat în material, cuvântul *vataf* bulgăresc n'are decât înţelesul din jocul căluşarilor împrumutat de la Români. Şi ca să dea un caracter şi mai bulgăresc, Weigand mai adaogă că cuvântul, putând fi de origine tătară, ar fi putut veni în Balcan prin mijlocire turcească. Noi însă am arătat mai sus că în Balcani cuvântul nu există decât la Bulgari, care l-au luat de la Români. Dacă într'adevăr Turcii ar fi fost mijlocitorii acestui termen, atunci se înţelege că el s'ar fi găsit şi la Greci, Sârbi, Albanezi şi Aromâni. Acestia însă nu l-au Această constatare precum şi prezenţa cuvântului la Dacoromâni în cele mai vechi scrieri literare — ceea ce probează că în graiul popular erà şi mai vechiu — dovedesc până la evidenţă că origina lui tătară, recunoscută de Miklosich, este sursa

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

directă pentru limba română, şi că din această limbă cuvântul a trecut pe de o parte la Bulgari, iar pe de alta la Ruteni.

pomána (Atestat la Cankof, *Bulg. Sprache,* p. 192). Pomană ce se dă la morţi. Cuvântul este dat şi de Miklosich: *pomana,* Todtenmahl, Almosen (SEW., 188). Dicţionarele Gerov, Miladinov etc. nu-l dau.

Din *pomană* (pls. помѣнъ). In limba română cuvântul însemnează „pomenire" (*S'au stins pomana ta de pe pământ,* Biblia de la 1688, p. 364); „milostenie pentru sufletele morţilor", în unele părţi şi „masa ce se dă după înmormântarea mortului" (Haşdeu, *Chestionar* II, p. 149). Cu aceste două înţelesuri din urmă cuvântul se păstrează nu numai la Bulgari, dar şi la Sârbi (în Kraina) *pomana,* Todtenmahl im Hause (*Srpski etn. Zbornik,* VII, 96); la Ruteni *pomana* are şi înţelesul 1. din limba română: „Andenken, Erinnerung", alături de „Totenfeier", după aceea „pomană la morţi", un fel de pâne albă care se dă de pomană. Cu acest din urmă înţeles cuvântul există şi în română: „un fel de colaci" (Marian, *Naşterea,* p. 293). Forma ruteană este înregistrată şi la Miklosich (*ib.* 188). De asemenea, cuvântul există şi la Huţulii din Galiţia. La aceştia, în ziua de Sf. Dumitru, se împarte pâne *na pomanu* „în amintirea morţilor".

Atât la Bulgari cât şi la ceilalţi Slavi cuvântul este de origine română, introdus cu alte obiceiuri româneşti din ziua morţilor. Cauza pentru care el nu poate fi considerat ca un cuvânt moştenit, este mai întâiu trecerea lui ѣ în *a*, care nu se poate justifică nici pentru dialectele bulgare răsăritene, în care ѣ în poziţie tare se pronunţă ca diftong (*ea*), sau cel mult *a* cu un element palatal înainte redat cu *'a* (cf. Miletič, *Das Ostbulgarische,* p. 158), însă în nici un caz *a*. Această pronunţare există numai în limba română (dialectul dacoromân), când *ea* urmează după o labială în poziţie tare.

7. Termeni pastorali.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

bárzav,- a, -o adj. Se spune despre unul „care are peri albi şi negri amestecaţi, cărunt, sur"; de asemenea şi despre unul „căruia i-a încărunţit părul, adecă i-a albit întru câtva". Gerov. După Weigand (*Bulg.-deutsch. Wb.* 206) „grau schwarz und weiss meliert".

Din *barz, -ă* (mai vechiu: *bardzu, -ă* păstrat numai la Aro-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

mâni[1] cu înţelesul „bălan“). Cuvântul există şi la Sârbi: *barzast*, în *koza barzasta* „capră barză“, care nu e nici albă nici pestriţă. Vezi mai pe larg despre acest cuvânt *Dacoromania* II, 679.

batút. Intrebuinţat numai dialectal cu înţelesul de „lapte bătut“, „Buttermilch“. *Im noszt batut, sirene i mĕlko* (le duc lapte bătut, brânză şi lapte) Pančev.

Din *[lapte] bătut*. CDDE. 144. Tot ca un termen pastoral derivat din *bate* avem în ruteană *batelev* „Schlägel im Butterfass“. Slovar.

čótura. In limba bulgară are mai multe însemnări: 1⁰. ploscă de vin (bukla, buklica); 2⁰. măsurătoare pentru cereale, în special, grâu, cu o capacitate de aproape 30 ocale (měra za žito, szbirat okolo 30 oki); 3⁰. un fel de copaie la piuă, în care se pun dimiile (edin vid korito na tepavica); 4⁰. pisălog (tleček, dibekz); 5⁰. tidvă (glava, kratuna), Flaschenkürbis. Se mai aud şi variantele: **čétura, čútura** şi **čótra** (din care în dial. megl. avem **čotră**). Diminutive: **čéturka, čúturica** „Feldflasche“. Gerov, 550.

Din *ciutură* (lat. *cytola,-am*), gr. κότυλος, κοτύλη Becher, Napf, Schale, din care a rezultat mai întâiu *cotylos* (care a dat în ital. *gottulu* „Weinbecher“) şi, prin metateză, **cytola* (Puşcariu, Lat. ţ u kţ, 61 şi Wb., 382) sau **ciutulus* (Meyer-Lübke, REW., 2290; cf. şi 4749). — Prin păstorii Români, cuvântul a fost răspândit în întreaga Peninsulă Balcanică: la Albanezi *čuturɛ* (la Gheghi), „hölzerne Weinflasche“ şi *tšotrɛ* (la Toschi). Acesta reprezintă forma sincopată din *čuturɛ* (vezi bulg. *čotra*). După G. Meyer (EWA., 449, el ar fi din turceşte; — la Sârbi *čutura* „drvena ploska za vino i rakiju“ (ploscă de lemn pentru vin şi rachiu), e atestată în sec. XVII în dicţionarul lui Bjelostijenčev şi mai târziu la Karagić cu înţelesul de „vasculum vinarium“. După Rječnik, din care extragem aceste date, forma sârbă ar veni din ital. *ciotola*, ceea ce ar fi cu neputinţă din cauza lui *l* intervocalic prefăcut în *r*, care ne conduce direct la forma română; — la Sloveni *čutara, čotara* cu acelaşi înţeles ca în sârbeşte; — la Ruteni *čutora* „Mundstück der Pfeife“; — la Unguri *csutora* „die Feldflasche“; — la Greci τσότρα id. De la popoarele balcanice cuvântul a trecut şi la Ţurci *tšotura* „hölzerne Flasche“.

[1] D. Sever Pop îmi comunică însă că în părţile Rodnei se întrebuinţează şi azi *capră barză* (=pestriţă) şi *Barzu* ca nume de ţap.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

In ceea ce priveşte forma alb. *tšutul* „Schädel", atestată numai la Rada Gerol. precum şi derivatul acesteia *tšutulzə*, ca vine din ital. *ciotola* (G. Meyer EWA 451).

fáša. „Fâşie sau curea lungă de piele tăiată din spinarea vitelor". Gerov. *Da mu oderem ot gъrba faša* (să-i jupoiu de pe spinare o fâşie) ib.

Din *faşă* (lat. *fascia*). Cuvântul se aude numai la Bulgarii din regat; cei din Macedonia nu-l cunosc, de aceea originea lui trebue căutată mai de grabă în limba română, decât în cea albaneză, în care avem *faše* „Binde, Windel" (din ital. *fascia*). Cf. G. Meyer, EWA., 100; *Jahresb.* XV, 103. In orice caz, siguranţă deplină nu putem aveà asupra provenienţei lui în limba bulgară, deoarece cuvântul se pronunţă la fel în româneşte ca şi în albaneză.

fičór. Se întrebuinţează cu două înţelesuri: 1°. Slugă, cirac sau calfă pe lângă baciu la stână (čirak pri bač na bačilo). Gerov. 2°. Numele unui joc copilăresc, (nu „dans popular" cum dă CDDE., 561) care se joacă cu pietricele pe pământ, după o figură desemnată anume pentru aceasta (igra sъ kamčeta vъ načertana osobena figura). Se mai numeşte şi b a b k a, g a m a, k a p o t, p i k o. (Vezi Gerov s. b a b k a).

Din *fecior* (lat. **fetiolus* din *fetus*). Inţelesul 1°. se găseşte şi în limba română *Şerban Grigorie . . . ca fecior de boltă . . . s'a purtat totdeauna omeneaşte*, N. Iorga, *Studii şi Doc.* ap. Puşcariu, *Dicţ. Limb. Rom.* Inţelesul 2°. trebue să se fi desvoltat în limba bulgară. Trecerea lui *e* în *i* se poate explică, dialectal, din limba română. Cuvântul există şi în limba sârbă *fèčor* însă numai ca nume propriu: *Marko Fečor* şi este un nume românesc. (Cf. *Dacoromania* I, p. 196) R j e č n i k; *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXVIII, 545.

fúrka. Intrebuinţat mai mult supt forma **hurka,** cu mai multe înţelesuri: 1°. „Instrument de lemn, cu lâna de tors legată de el, care se vârâ subsoară de partea stângă". Cu acest înţeles ea corespunde „furcii de tors» din limba română. 2°. Cotor sau tuleu de plantă, mai ales de crin (stebloto na kremъ): *Bĕla hurka* (furcă albă) = crin (lilium candidum). Din acest înţeles au rezultat şi sensurile următoare: 3°. (Nume de plantă) Stânjeni, stânjinei, stânjinită, cunoscute şi supt numele de crini (Iris germanica). 4°. Lumânărică, sau coada-lupului, coada-vacii (Verbascum

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Thapsus) ca în bulg. ovčja opaška pentru hurka. Cu acest înţeles avem şi *bogorodičina hurka* (furca Maicii-Domnului). 5°. Nemţişori-de-câmp sau buruiană-de-făcut-copii (Delphinium Consolida) 6°. Nume de plantă (Equisetum arvense). Cu acest înţeles şi *samodivska hurka* (Equisetum maximum). Se mai aude (deşi mai rar) şi supt forma **urka, vurka.** Derivate: **furkár (hurkar)** cel care face sau vinde furci; **furkárka (hurkárka)** femeie care face sau vinde furci: *Maika ti selska hurkárka, Po sahan brašno zbiraše* (mamă-ta furcarcă de ţară, Strângeà făină în strachină). Lit. Pop. ap. Gerov; **húrkin (fúrkin)** adj., în *hurkina poséda*, şezătoare la care fete şi muieri se strâng ca să lucreze cu furcile, un fel de „clacă de tors", care se numeşte, în Moldova, *furcării* (Pamfile, *Industria casnică*, 10); **furkulíca, furkulíca, farkolíca** furculiţă cu care ne servim la mâncare; **fúrčica (hurčica)** dimin.; **hùrčilo** o parte a furcii, şi anume lemnul lung pe care se leagă lâna de tors. Gerov (vezi úrčilo).

Din *furcă*. Miklosich (EWS., 59) ocupându-se cu originea acestui cuvânt, îl derivă direct din lat. *furca,-am*, neţinând seamă de înţelesul lui fundamental din limba bulgară „Spinnrocken" care nu se găseşte în limba latină şi se întâlneşte numai în limba română şi limba albaneză (*furkɛ*), în amândouă limbile cu înţelesul dublu de „Heugabel", sensul fundamental din limba latină, şi „Spinnrocken", înţeles care s'a desvoltat mai târziu în limba romană din Balcani. Romansky (*Jahresb.* XV, p. 107), care mai întotdeauna ocoleşte derivaţia formelor româneşti în limba bulgară din limba română, neputându-l derivă direct din limba latină, îi trage originea din forma balcano-latină sau, şi mai propriu, balcano-romană: *furca*, recunoscând că înţelesul fundamental din limba bulgară de „furcă de tors" s'a păstrat numai în limba română şi limba albaneză. Dar în cazul acesta, când cuvântul bulgar nu mai are nici un înţeles din acelea pe care *furca, -am* le avea în limba latină, ci numai pe acela care s'a desvoltat mai târziu în limba română, se înţelege că el nu mai poate fi derivat decât din această limbă. Ceva mai mult, după studiul lui D. Marinov asupra terminologiei populare la Bulgari (Sbornik XVIII, 96), între felurile de furci care se întrebuinţează la poporul bulgar, lipseşte furca prevăzută la capătul de sus al băţului cu două coarne, de o parte şi alta. In figurile furcii pe care le reproduce Marinov în studiul său, găsim numai

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

furca simplă, alcătuită dintr'un băţ, cu caierul fixat de o sfoară de partea superioară a băţului, aşa cum se vede în Damé (*Terminologia*, p. 349, fig. 5), şi furca, în care, în locul coarnelor, se găseşte o placă, de cele mai multe ori dintr'o singură bucată cu lemnul furcii, aşà cum se poate vedeà în modelele de furci pe care le reproduce T. Pamfile (*Industria casnică*, p. 10, fig. 14, 15, 16, 17, 18), însă fără încrestăturile artistice ce se văd pe furcile româneşti. Din studiul lui Marinov reiese că furca cu coarne nu este cunoscută la Bulgari. Acest fel de furcă ca instrument de tors lână, pe care Românii au numit-o după instrumentul prevăzut cu două coarne pentru întors sau ridicat fânul, există numai la Dacoromâni şi, după cât m'am informat, la Istroromâni, Aromâni şi Meglenoromâni. La aceştia, dintre felurile de furci, este cunoscută numai furca cu coarne sau cu cruce. Ea se prepară introducându-se la capătul de sus al lemnului furcii, printr'o gaură făcută spre acest scop, un băţ mai subţire, care se îndoaie în dreapta şi în stânga în felul coarnelor, sau se lasă orizontal în felul crucii. Aşadar, trecerea de înţeles de la unealtă de fân la unealtă de tors este proprie numai limbei române. La Bulgari cuvântul a trecut cu înţelesul schimbat din limba română. El n'a putut ajunge în această limbă nici supt forma unui decalc, trecând la forma slavă *vila* „furca de întors fânul". De aci rezultă că furca, cu acest înţeles strein de limba latină, nu se puteà naşte numai în limba romană din Balcani, după cum a voit să dovedească Puşchilă (*Furca de tors* în *Conv. lit.* XLVIII, p. 465—474), spre a arătà trecerea unor elemente româneşti din sudul Dunării la Românii din Carpaţi, şi aceasta pentru motivul că la Dacoromâni acest instrument supt forma lui originală — purtând două coarne la partea superioară a băţului — se mai găseşte în Transilvania, în ţinutul Sibiiului şi al Huniedoarei. In această din urmă localitate, furca are de obiceiu, coarnele mai mici. Ea se mai găseşte, după cum îmi comunică dl R. Vuia, şi în ţinutul Caraş-Severin, în comuna Var, iar în Ţara-românească numai în Gorj, va să zică în dreptul ţinutului Huniedoarei. Faptul că acest instrument a existat încă până astăzi în anumite regiuni din Dacia, dovedeşte până la evidenţă că la început a fost răspândit peste tot şi numai mai târziu coarnele au fost înlocuite cu o placă, aşa cum se găseşte astăzi de obiceiu la Dacoromâni şi la Bulgari.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

De la Români cuvântul a trecut la Greci φοῦρκα „Spinnrocken" (Murnu, *Rum. Lehnw. im Neugr.*, 46) şi „Galgen" (fr. „gibet, potence"). Nu se ştie dacă acest din urmă înţeles este din limba latină sau reprezintă vechiul înţeles din limba română, păstrat astăzi numai în dialectul dacoromân: Mihaiu-Vodă pusese patru furci mari şi mai toate zilele spânzură tâlharii de picioare. (Neculce, *Letopiseţe*, vol. II, p. 399).

Tot din limba română şi nu din limba greacă, cum susţine Romansky, a pătruns în bulg. şi derivatul *furkulica* (cu variantele citate mai sus). In româneşte forma *furculiţă* a fost derivată din *furcă*, ca *puiculiţă* din *puică*, *piuliţă* din *piuă* etc. Acest *furculiţă* a trecut, probabil prin Aromâni, şi la Greci: φουρκουλίτσα, φουρκαλίτσα „Gabel" şi „Spinnrocken" (Murnu *o. c.*) precum şi la Albanezi, din motivele expuse în studiul mieu „Raporturile Albano-române" (*Dacoromania* II, p. 470). Tot de la Români cuvântul a fost împrumutat şi de Unguri *furkoly* „furcoiu" (CDDE., 693).

fúrna. Cuptor. Se aude şi supt formele: **vurna, hurna** şi **fɤrnja,** toate atestate la Gerov şi Duvernois. Pentru Orhanie Romansky dă şi **furnja.** La Bulgarii din Macedonia singura formă întrebuinţată este *furna*. Alături de aceste forme, în Bulgaria (nu în Macedonia), se mai întrebuinţează şi **furun, furuna** cu acelaşi înţeles. Derivate: **furnadžíja**, meşter care zideşte cuptoare şi brutar; **furnadziičja** dimin. de la *furnadžija;* **furnadžiika**, soţia brutarului; **furnadžiiskii, -ska -sko,** adj., care ţine de brutar, de acela care zideşte cuptoarele; **fúrnik,** tot ce iese din cuptor, în special pâne, pită; **fúrnica, fúrnička**, toate derivate de la *fúrna*.

Cel dintâiu care s'a ocupat cu originea acestui cuvânt este Miklosich (EWS., 59), derivându-l din turc. *furun* „four, fourneau". Miklosich plecă de la forma mai nouă din limba bulgară *furnɤ* şi *fúruna* cu aceleaşi înţeles, considerându-l ca o formă sincopată. După el, G. Meyer (EWA 114) ocupându-se de originea latină a alb. *furrë*, gheg. *furrë*, admite părerea lui Miklosich pentru formele sudslave: bulg. *furun*, *furna* şi sârb. *furuna*, *vuruna*. Aceeaşi etimologie o admite şi Berneker (SEW., 286) care porneşte tot de la *fúruna*, o formă cu totul necunoscută la Bulgarii din Macedonia, acolo unde influenţa turcească, în lexic, este foarte puternică. Romansky respinge, cu drept cuvânt, deri-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16)

varea cuvântului din limba turcă, şi crede mai de greabă că ar venì din gr. φοῦρνος care şì el derivă din lat. *furnus* (G Meyer, *Neugr. St.*, III, 71 şi urm.). In acelaşi timp el nu exclude posibilitatea derivării cuvântului direct din forma latină, mai ales că din lat. *furnus* au ieşit formele alb. *furˉ* şi *furˉɛ*, arom. *furnu* şi ngr. φοῦρνος, care a pătruns şì la Turci, supt forma *furun*, ceea ce ar fi la fel ca şi cum am admite o derivaţie din limba greacă sau turcă.

Eu cred că, de la început, trebue să facem o deosebire, ca chestie de origine, între cele două forme fundamentale: *furna* şi *furun*. Cea din urmă este nouă de tot. Cea dintâiu este veche şi nu poate fi despărţită de forma romană care erà răspândită peste întreaga Peninsulă Balcanică. Aceasta se vede, după cum am arătat mai sus, din existenţa lui *furnus* atât la Români cât şì la Albanezi, la Greci şi la Slavi de sud. Continuatorii elementului roman în Balcani nu sânt nici Grecii, nici Sârbii, nici Bulgarii, ci numai Românii şi, în special, Aromânii. La aceştia cuvântul să păstrează încă până astăzi: *furnu* ceea ce probează că odată el a fost răspândit la toţi Românii. La Dacoromâni, după o comunicare verbală a dlui G. Giuglea, avem *Furnea*, nume de persoană. De la Români cuvântul a trecut la Slavi şi, în special, la Bulgari. In ce priveşte trecerea de gen de la **furnu* cum ar fi trebuit să-l aibă Bulgarii, la *furna*, forma actuală, avem de întâmpinat aceleaşi greutăţi, ori că l-am derivà din gr. φοῦρνος, ori din lat *furnus*, dacă n'am voì să admitem influenţa cuvântului bulgăresc de gen feminin *peštь*, cum propune Romansky (*Jahresb.* XV, 103—104).

géga. v. p. 176.

gúna. Cojoc. *Pomina zimata čemu ti e gunata* (a trecut iarna la ce-ţi mai trebue cojocul). Gerov. Derivat: **gúnica** (dimin.) ib

Din *gună*. Cuvântul lipseşte în dialectul dacor. însă există în dialectul arom., ceea ce probează că în timpurile mai vechi erà cunoscut de către toţi Românii. In Peninsula Balcanică *guna* este întrebuinţată de Greci: γοῦνα, γούννα „Pelz", γοῦνα „pelisse, fourrure"; de Albanezi: *gunɛ* „Mantel von Ziegenhaar" şi *gun, zgun* „Kleid bis zu den Knien"; de Sârbo-Croaţi *guń, guńa, guńina*, care apare încă de prin sec. XIV cu înţelesul cel mai vechiu atestat „vesti svilis, rusticana". După lămuririle date în Rječnik, un fel de haină neagră de păr, la unii

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

lungă până la genunchi şi cu mâneci (s rukavima i dugačak do niže kljena), la alţii scurtă până la brâu (de acestea am văzut şi eu purtând Slavii, Sârbi şi Bulgari din Macedonia), iar la alţii şi fără mâneci. In afară de popoarele balcanice cuvântul există şi la Sloveni: *gunj*, *gunja* „straiu lânos, lăţos; plocad"; la Ruteni *huńa*, la Ruşi *guńa*, la Cehi *houně*, la Poloni *gunia*, la toţi, cu înţelesul de straiu lânos, straiu purtat, vechituri" (cf. Wędkiewicz, *Revue Slavistique*, t. VII, p. 111—132).

Cunoscând extensiunea geografică a cuvântului vedem că, în afară de Români şi Albanezi, singurii moştenitori direcţi ai elementului roman din Peninsula Balcanică, el se mai găseşte şi la acèle popoare înconjurătoare, cu care păstorii români, în timpul migraţiunii lor în sud şi la nord, au venit în atingere din timpurile cele mai vechi. Plecând de la această constatare, localizarea lui în Balcani se explică şi din formele serbo-croate, în care nu se vede reflexul lui *ŭ* latin trecut la *o*, cum avem în toate celelalte limbi romanice şi mai ales în formele italiene: *gonna*, *gonnella*, de unde puteà să treacă la Serbo-Croaţi.

Acum, în ce priveşte originea formei bulgare, observăm că ea a fost derivată din limba greacă (Romansky, *Jahresb.* XV, p 106), pentru că cuvântul este atestat şi în bizantină şi, în afară de aceasta, mai are şi acelaşi înţeles de „Pelz". Se uită însă că înainte de a fi ajuns la Bizantini şi peste tot la Grecii de mai târziu, cuvântul erà întrebuinţat de Romani, vecinii imediaţi ai Slavilor, care, în marea lor majoritate fiind păstori, se îmbrăcau cu *gunna* şi că aceşti Romani s'au continuat în Românii şi mai ales Aromânii la care cuvântul trăeşte şi astăzi cu înţelesul latin. In afară de aceasta, nici un motiv formal sau semantic nu ne poate determină pe noi ca să-l derivăm din greceşte, cum presupune Meyer-Lübke (REW. 3919), deoarece nicăiri, nici măcar în Pind, unde dial. aromân a suferit cea mai mare influenţă din partea limbei greceşti, nu avem *γună* (cum ar fi trebuit să se pronunţe dacă ar fi venit din γοῦνα, ca *γίλie*, *γumar*, *γramă* etc.), ci *gună* (cu *g* iniţial), aşa cum se întâlneşte pretutindeni în Basme. Existenţa cuvântului şi la Ruteni, Cehi, Poloni dovedeşte, mai întâiu că *guna* a existat odată şi în dialectul dacoromân, al doilea, că şi el erà unul din cuvintele româneşti călătoare, ca atâtea altele despre care se vorbeşte în această lucrare, şi care cu ciobanii români, s'au răspândit la nordul şi sudul românismului carpato-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16 UTC)

dunărean. (Vezi despre *gună* şi *Dacoromania* I, 520, unde sânt date şi citate din dialectul aromân; de asemenea şi Berneker (SEW., 363, care dă ca izvor limba latină, fără însă să specifice, mai de aproape, limba romană din care a pătruns în bulgăreşte şi în celelalte limbi slave).

gúša. Este unul dintre cuvintele de origine română care are cele mai multe derivate în limba bulgară. Insemnează 1⁰. Gât (înţeles întrebuinţat mai rar în dialectul dacor., însă foarte des la Aromâni şi Megienoromâni) 2⁰. (la pasări) Umflătura de dinaintea gâtului, în care se strâng alimentele înainte de a trece în stomac. 3⁰. (la oameni) Bărbia sau partea grasă care atârnă la gât. 4⁰. Partea superioară a unei încălţăminte (gheată, ghetre, ciorapi) care în bulg. se cheamă gornigъ, gornişte, vdigъ, 5⁰. Fus de tors, de pe care nu a fost întrebuinţat tot tortul. Gerov. Derivate: **gúšmak** „gât", *Stignъl go za gušmaka* (l-a strâns de gât), adică îl zoreşte cu ceva; **guška** „bărbie". *Ia si glava povdigni, Po guška da te cěluvъ* (ia ridică-ţi capul, să te sărut la bărbie) *Lit. Pop.*, „mânată" adecă cât ar puteà cuprinde cineva cu mâna, găluşcă, sarmale"; **gúšlan** (nume de pasăre de baltă, de gârlă, corespunzând atât ca înţeles cât şi ca formaţiune lui) „gâtlan" (ardea cinerea). Nu se ştie dacă *gušlan* este un decalc după *gâtlan* sau invers. In limba română mai avem şi *bâtlan*. Forma *gâtlană* dată de Rădulescu-Codin (*O seamă de cuvinte*, p. 35) cu cele două înţelesuri: „un soiu de prun" corespunde bulg. *gъrlest(a)* de la *gъrlo* „gât" din *sliva gъklesta* (prună gâtlană). Inţelesul al doilea „cu gâtul lung" nu derivă după cum dă Pascu (*Suf.*, p. 297) din bulg *gortanъ*, ci este un derivat de la gât şi se identifică cu *gâtlan*; **gúšla,** aşa se cheamă copilul crescut însă nebotezat; **gušoglav**, adj. cu capul lipsit de păr, chel.; **gúšaveć** (nume de pasăre, acelaşi cu „gúšlan"); **gúšav, -a, -o**, care are guşe; **gúšica** şi **gúšička** diminutive. Verbe: **gušam se,** mă vâr (cu gâtul?) în ceva, mă bag, mă înghesuiu, mă ascund. *Děteto se guši u maika si* (copilul se înghesue la mamă-sa); **guškam se,** cu acelaşi înţeles; **gušénie,** abstractul verbului „gušam se". Compuse cu prefixe: **pogušnъ,** iau de gât, îmbrăţişez; **poguškam** = guškam se; **zagušvam** şi **zagušjam** „umhalsen, sich anschmiegen"; **zagušvánie** şi **zagušánie,** subst. abstr.; **sgušvam se** „sich zusammenkauern, sich bücken, sich anschmiegen, sich umarmen; **nagušam,** iau de gât.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16)

Din *guşe* (Berneker, SEW., 363) Cuvântul a pătruns şi la Albanezi: *guše*, „Hals, Läppchen des Hahns" cu mai multe derivate (G. Meyer, EWA., 135); — la Sârbi: *guša* „der Kropf der Menschen, der Vögel; Kehle" etc., cu mai multe derivate ca în limba bulgară: *gušan, gušana*, „die Kropftaube, der Kröpfer"; *gušanac*, poreclă dată bărbaţilor. De asemenea şi supt forma simplă *guša*; *gušav* (despre copiii cu guşe), guşat; *gušavac*, om guşat (gušav čovjek); *gušavica*, „aufgeblasener Taubenkropf"; *gušast*, găină care are pe cap pene lungi. Şi ca nume de localitate: *Gušak*, sat în Bosnia. Rječnik; — la Greci: γκοῦσα „Kropf" (Murnu, *Rum. Lehnw. im Neugr.*, 24). Despre originea latină a cuvântului românesc, vezi Meyer-Lübke, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XV, 242 şi REW., 3750; Puşcariu Wb., 747. Despre originea română a cuvântului albanez, vezi Capidan, *Raporturile albano-române* (Dacoromania II, 476—477).

guturáč. Boală (la cai) care produce moarte (edna bolest po konite ot koito umirat). Gerov.

Poate să steà în legătură cu *guturaiu* din lat. **gutturalium* de la *guttur*, cf. Puşcariu, Wb., 751; Meyer-Lübke, REW., 3930), prin substituire de sufix.

kačùla. „Acoperiş ţesut care se întrebuinţează spre a păzi capul de ploaie, vânt", căciulă, şubă, glugă. In afară de aceasta, mai însemnează şi „moţ de pene pe capul pasărilor". Gerov. Weigand dă înţelesurile: „Kapuze, Regenkappe; Schopf, Federbüschel". Tot aşa şi Romansky (*Jahresber.* XV, 108). Înţelesul original care se întrebuinţează peste tot în Bulgaria ca şi în Macedonia, este acela de „căciulă". Acest înţeles reiese şi din proverbul împrumutat de la Aromâni *Slědъ dъžd kačula* (arom.: după ploaie, căciulă). Gerov. De asemenea: *Da se boješe vъlkъt ot dъžda, staše da si nosi i kačulъ* (lupul dacă s'ar fi temut de ploaie, ar fi purtat căciulă), *Koga dъžd prěvali i kačulъ na glavъ* (după ce a trecut ploaia, şi căciulă pe cap). Gerov. Tot Gerov mai dă şi forma **káčulъ**. Derivate: **kačúlkъ** dim., **kačulíca** dim., **kačúlecъ** dim., **kačúlčea, kačúlčica** dim.; **kačulat, -a, -o,** adj. în forma căciulii, ca căciula: *Kačulata osoinica = kačulasta zmija;* **kačulast, -a, -o,** adj. = *kačulat*. Cu acest adj. avem: *kačulasta zmija* (Vipera animodytes). Gerov. Weigand mai dă **kačulest, -a, -o** = kačulat. Verbe: **zakačulja,** acoper, învălesc cu ceva. Pančev; **nakačulvam,** id.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16 UTC)

Din *căciulă.* Originea cuvântului românesc nu este pe deplin clară. Dintre etimologiile propuse până acum, cea dată de d. Puşcariu din lat. **catteulla* de la **cattea* „Katze" (*Lat. Ţi u- Ki*, p. 53—54 şi *Wb.* 248) rămâne singura care mai poate fi luată în seamă. Cuvântul există în toate dialectele române afară de dial. istr. In afară de aceasta, el se găseşte răspândit aproape la toate popoarele balcanice: alb. *kesul'e*, „Kopfbedeckung, Haube, Mütze", cu trecerea lui *č* în *s*, ca în *sore* < *cioară*, despre care vezi mai pe larg *Raport. albano-române* (Dacoromania II, 481); ngr. κατσούλα „Kopfbedeckung und speziell Kapuze", κατσούλι „Kopfbedeckung der Frauen"; κατσουλιέρα „Haubenlerche", κοτσουλώνομαι „bedecke de Kopf, vermähle mich heimlich" etc. (Murnu, *Rum. Lehnw. im Neugr.*, 27—28). — Cel dintâiu care s'a ocupat cu raportul dintre cuvântul bulgăresc şi forma românească a fost Miklosich (EWS., 108), recunoscând la bază originea românească a acestor două cuvinte. După el, G. Meyer le-a adus în legătură cu forma bulg. *košula* „cămaşă" din lat. *casula*, ceea ce n'a putut deslegà întru nimic dependenţa formei albaneze de celelalte forme balcanice. Romansky (*Jahresb.* XV, 108), luând în discuţiune originea formei bulgare, recunoaşte că chiar dacă κατσούλα grecesc l-am derivà din lat. *casula,* deşi trecerea lui *s* în τσ este cu neputinţă, iar sprijinul care-l aduce pentru această trecere τσέργα din *serga* < lat. serica (Thumb, *Indogerm. Forsch.* XIV, 355) reprezintă o altă imposibilitate, întru cât cuvântul se aude pretutindeni în Balcani *čergă*, de unde a trecut la Greci cu trecerea regulată a lui *č* în τσ-, forma grecească cu τσ (κατσούλα) nu puteà ajunge la Români şi Bulgari cu *č* (kačula, căciulă). De aceea drumul cel mai natural pentru limba greacă ca şi pentru limba bulgară este tot prin limba română. De la păstori români şi aromâni, cuvântul s'a răspândit peste tot Balcanul.

Forma aromână *cătsulă,* reprodusă de Romansky, după Weigand (*Die Olympo-Wal*, 110), nu este un împrumut din limba greacă, ci aceeaşi *cătšulă* care există la toţi Aromânii cu pronunţarea lui *ts* ca *ts*, caracteristică graiului Aromânilor din Olimp.

kálčuni. Intrebuinţat numai la Bulgarii din Macedonia (Perlepe, Bitolia şi împrejurimi) în locul formei *kalcun* „papuci, de postav sau de pâslă ajungând până la glesne sau ceva şi mai sus".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Din arom. *căltšune* (lat. *calceonem* de la *calx,-is* atestat în toate limbile romanice, cf. Meyer-Lübke, REW., 1495). In arom. *căltšune* pl. *căltšuńi*, se aude în Macedonia, acolo unde elementul bulgar vine în contact cu Aromânii.

kánura. Lână toarsă din care se prepară bătătura pentru ţesutul chilimurilor (pasmo niški za vʒtʒk na kilim). Gerov.

Din *canură* (lat. *cannula*, „Spulen aus Rohr worauf die Einschlagfäden gewickelt werden", „Einschlagfaden" (Per. Papahagi, *Not. Etim.*, p. 214). Din graiul Aromânilor de la nord mie îmi este cunoscut numai înţelesul „Einschlagfaden". Pentru formele romane, cf. Meyer-Lübke, REW. 1607. Ca termen referitor la industria pastorală a Românilor, cuvântul a fost răspândit de către ciobanii români în toată Peninsula Balcanică; sârb. *kanura*, „ein Strähen (Bund) Baumwollengarn" (fasciculus filorum gossypinorum), Rjecnik. Şi ca nume propriu *Kanurić*; ngr. κάνουρα = ὑφάδι „trame". Byzantios (cf. G. Murnu, *Rum. Lehw. im Neugr.*, 27), το στημόνι τῶν ὑφασμάτων (G. Meyer, *Ngr. St.* III, 25). Romansky, discutând originea cuvântului bulgăresc, conchide că „ar trebui să fie un cuvânt latin răspândit în Peninsula Balcanică". Se înţelege că, la origine, el trebue să fie un cuvânt latin şi nu slav, însă, după formă şi înţeles, acest cuvânt latin a pătruns la Greci şi la Bulgari prin limba română şi supt formă românească.

kápuš. Sinon. cu kʒrleš (ricinus communis), acelaşi cu românescul „căpuş".

Din *căpuş* (derivat din *cap* prin suf. *-uş*, cf. Puşcariu în *Dacoromania* II, 594). Cuvântul se găseşte şi la Albanezi *kɐpušɛ*, „Zecke" (G. Meyer, EWA, 188), la Sârbi *krpuša*, „eine Schaflaus", cu un *r* care s'ar fi putut desvolta din *ă* ca în sârb. *srklet* din turc. *sɛklet*, despre care vezi P. Skok în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLI (1921), 151. Despre legătura cuvântului românesc cu forma albaneză, vezi *Raport. Albano-române* în *Dacoromania* II. 523.

krʒlíg. Toiag pentru păstori (ovčarska ǵega). Se mai numeşte şi: **karlík,** cu acelaşi înţeles; **karljúga,** toiag lung pentru păstori prevăzut la o margine cu o îndoitură (caţă), spre a prinde oile de picior (dlʒga ovčarska tojaga, na edini krai sʒ kuka, za lovene ovci za krakata). Gerov. Cf. şi Sbornik VIII, 281; **kʒrlúg** = kʒrlig. *ib.* IX, 172.

Din *cârlig* cu înţelesul din dialectul aromân „bâtă ciobă-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

nească prevăzută la o margine cu un cârlig de forma lui *s* majuscul", ceea ce probează că Bulgarii l-au luat de la păstorii aromâni. Originea cuvântului în limba română este necunoscută.

káram vb. Cu înţelesul: car, conduc, port, „treibe, fahre, lenke, bringe in Bewegung" (voza, prevoza, nosa), *Karam dъrva, sěno, snopie* (port sau car lemne, paie, snopi). Gerov. Compuse cu pref.: **iskaram** (şi *iskar(u)vam*) „treibe heraus", **dokaram** (şi *dokar(u)vam*) „treibe herbei, bringe hervor" etc.

Din *car* (lat. **carro, -are*), „charier, transporter". (Vezi despre acest cuvânt mai pe larg la p. 146.)

karúca. Căruţă proastă trasă de cai (prosti kola za vprjagnje sъ kon), Gerov. Derivat: **karucar** „căruţaş".

Din *căruţă* (CDDE. 253). Cuvântul se găseşte şi la Sârbi: *karuce* „kola na kojema se voze ćeljad" (car). Derivate: **karučice** dim.; **karučan, -na** adj. care ţine de car sau de căruţă; **karucati se** vb. „voziti se na karucama" (a se căruţà în căruţă) Rječnik; la Unguri *haruca* (Szinnyei); la Ruteni: *karoyča*.

katún. „Aşa se cheamă Ţiganii care trăesc supt şatră şi se mută din loc". Gerov. Derivat: **katunin** cu acelaşi înţeles; **katunkà** femeie, fată de Ţigan sinonun cu ţigancă; **katunski** adj. ţigănesc; **katunče** ţigănuş; **katunište** locul în care Ţiganii (katunarii) îşi întind corturile. Gerov.

Despre originea lui *cătun* în română, vezi *Dacoromania* II, 465. Cuvântul există şi în sârb. *katun, katuna* şi *katunište*; *katunar* „praefectus regionis patoriae"; în alb. *katunt* „Gebiet, Stadt, Dorf". Cf. Berneker SEW., 494—495.

keptárče. Un cuvânt întrebuinţat peste tot la Bulgarii din Macedonia şi, în special, la cei din Perlepe şi împrejurimi, cu înţelesul românesc de „pieptar". El nu este atestat în dicţionare, mie însă îmi este cunoscut din graiul viu, şi trebue să fie publicat undeva printre cuvintele dialectale.

Din *cheptar* (dialectal pentru *pieptar*) cu suf. *-če*. Face parte din terminologia pastorală românească. Se găseşte şi la Ruteni *kiptar* (Miklosich, *Wander.*, p. 11).

kolástra. „Cel dintâiu lapte la muiere şi la orice altă vieţuitoare, după naştere". Gerov., cf. şi Sbornik, XVIII, 503. Şi: **kulástra.** Sbornik, XVI—XVII, 398.

Din *culástră* (lat. **colastra, -am* pentru *colŏstrum* cf. Puşcariu Wb., 456). Este dintre cei mai răspândiţi termeni pastorali:

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

din limba română, aproape mai la toate popoarele balcanice, la popoarele slave vecine şi la Unguri: ngr. κουλιάστρα „Biestmilch" κλιάστρεα „erste Milch der Ziege" şi γουλιάστρα „Milch schwangerere Frauen" (G. Meyer, *Ngr. St.* II, 75; G. Murnu, *Rom. Lehnw. im Neugr.* 29); rut. *kolastra*, *kulastra*, *kurastra* alături de *kuleistra* şi *kuvastra* „Biestmilch" (Miklosich, *Wander.*, 10); slov. *kurastva* (*ib.* 23); pol. *kułastra* (*ib.* 10); mor. *kurastra;* ung. *gurászta*, *gurázda* alături de *gulásztra*, *gulesztra* şi altele (Szinnyei).

Romansky (*Jahresb.* XV, 112), discutând originea formelor bulgăreşti, admite că atât cuvintele bulg. cât şi cele româneşti derivă dintr'o formă latină balcanică: **colastra*, dar că formele româneşti (dacor. *colastră*, arom. *culastră*, megl. *gulastră*) vin din bulgăreşte şi nu din lat. direct, cum dau Puşcariu, Densusianu şi Meyer-Lübke în dicţionarele lor etimologice. Tot aşa şi formele greceşti despre care a fost vorba mai sus, Romansky le derivă din bulgăreşte, „und nicht aus dem Rum., wie G. Meyer, *Ngr. St.* II 75 f. [angibt]". Romansky, care nu cunoaşte mai de loc normele de transformare ale limbei române, nu-şi poate explică prezenţa lui *-l-* din formele bulgăreşti, deşi acest lucru se puteà petrece printr'o disimilare dintr'o formă românească chiar în sânul limbei bulgare. In afară de aceasta, Romansky nu ştie că în dialectul aromân disimilări de acestea sânt foarte curente. Ceva mai mult, ele sânt mult mai des întrebuinţate decât formele normale: *căloare* şi *căroare* (din lat. *caloria*, *-am*), *lalàtoare* (lat. *laboratoria)*, *culastră* şi *curastră*. Cât priveşte derivarea formelor greceşti din bulgăreşte, atunci când păstorii aromâni au dat Grecilor atâţi termeni pastorali, după cum se poate vedeà şi în lucrările lui G. Meyer şi G. Murnu, ar fi inutil orice discuţie dacă mai ţinem seamă şi de faptul că Aromânii, nu Bulgarii, se găsesc din timpurile cele mai vechi în cea mai apropiată vecinătate cu Grecii.

kórda. Se întrebuinţează mai mult în regiunea din Ahârcelebi cu mai multe înţelesuri: 1⁰. Aţa sau sfoara de la rodan sau cicăric. 2⁰. Coarda arcului sau instrumentului cu care se bate bumbacul; în bulg. se cheamă *tetiva* (> megl. *tetivă*). 3⁰. Coardă de instrument muzical şi mai ales la *gusla*. Sbornic IX, 48. Derivat **kordénica** (în Ahârcelebi) şir lung de oameni aranjaţi unul lângă altul. Pančev.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Din *coardă* (lat *chŏrda, -am*).

korúna. Termen referitor la o parte a războiului de ţesut: cei doi stâlpi înfipţi dinaintea şi dinapoia războiului pe care se aşază sulurile, unul dinainte (pe care se înfăşoră pânza ţesută) şi altul înapoi pentru urzeală. Se mai numesc şi **korunki**. Sânt trei feluri de *korune: predenъ korunъ* (stâlpul de dinainte), *sredenъ korunъ* (stâlpul de la mijloc) şi în unele părţi *zadenъ korunъ* (stâlpul dindarăt), Sbornik. XVIII, p. 104. Vezi şi Gerov s. k o r u n a.

Din *corună* (jud. Dolj) „lemnele înfipte vertical în stâlpii cei groşi ai războiului, din lat. *columna*. G Giuglea, *Cerc. lex.* 7.

košára. Este unul dintre cuvintele răspândite aproape la toate popoarele slave: pls. *košara, košara* „Hürde, Schafhürde"; μάνδρα, μάνδρευμα; rus. *košára* id.; rut. *košára* „Pferchhütte"; leg. *košara* „Schafstal"; sârb. *košara* „Stall aus Flechtwerk"; *kòšar* „Fischkorb"; slov. *košâra* f., *košár* m. „runder Hanndkorb"; slovac *košiar* „Pferch, Hürde"; pol. *koszara, koszar* id.

Berneker (SEW. p. 586—587) discutând originea cuvântului pls. кошъ „Korb" şi a derivatelor lui, crede că *košara* n'ar puteà fi derivat din *košĭ* şi presupune că „es könnte durch rum. Wanderhirten verbreitet sein und auf rum. mac. **căşare** „Schafhürde" (= lat. *casearia* „Käsehürde") zurückgehen". Deşi noi nu împărtăşim această părere, întru cât în ce priveşte înţelesul, *košara*, care este făcută din împletituri de nuiele, ar puteà foarte bine să ţină de *košĭ*, totuşi îl amintim la acest loc. Dacă ar fi de origine română, în dacor. *coşar* şi arom. *cuşar* am aveà nişte dublete intrate prin limba slavă.

kostúra. Custură. Gerov. „Schartiges Messer, verrostete Messerklinge". Se mai numeşte şi **kasatura** = „štъrb, izhaben nožъ", Pančev. D e r i v a t e: **kosturák** şi **kosturica** cu acelaşi înţeles.

Din *custură*. Originea cuvântului românesc nu este pe deplin clară. După Tiktin el ar venì probabil dintr'o formă mai veche **cuţitură* (din *cŏs, cotis*) însemnând „ceva ascuţit cu o cute" (după cum avem *cuţit* din vlt. *cotio, -ire*), cu sincoparea lui *i* neaccentuat şi trecerea lui *ţ* în *s*, ca, în *negustor* din neguţător, arom. *frasli* din **fraţil'i* (de la *frate*). In limbile slavice cuvântul nu poate aveà nici o bază, deoarece lipseşte la celelalte popoare slave, afară de Sârbi, la care avem *kustura*,

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

cu acelaşi înţeles ca în bulg., şi de Sloveni: *kostura* „Schnappmesser mit beinernem Griff", pe care Berneker (SEW. p. 583), pe nedrept, îl consideră ca un derivat de la *kostĭ* „os", dat fiind că legătura de înţeles între *kostĭ* şi *kostura* e prea depărtată. Aci *kostĭ*, ca şi la forma bulgară *kostura*, a exersat o oarecare influenţă numai în ceea ce priveşte trecerea lui *u* în *o*. Ţinând seamă de intinderea lui geografică la Slavi, numai în Balcani, unde există cuvântul, şi la Aromâni (*căstură*, *custură*), răspândirea lui la Bulgari, Sârbo-croaţi şi Sloveni, prin păstorii români sau aromâni, pare evidentă. Despre originea română a formei sârbo-croate vezi şi Rječnik. (Despre originea formei româneşti, vezi şi Cihac II, p. 88, care îl derivă din vsl. *kosa*, *kosorĭ*, după ce în vol. I, p. 73, îl socotise ca element latin; Miklosich, *Die slav. Elem. im Rum.*, p. 27, şi, în urmă de tot, Per. Papahagi, *Conv. Lit.* XLI, p. 622, din *costula*, care ar fi trebuit să dea *coaşche*, arom. *coaşcl'e*, ca *astula* > *aşchie* sau *cóstură*, însă în nici un caz *custúră*, cu accentul pe silaba penultimă)

kupa „Strachină adâncă" (dlъboka panica) Gerov. „Tiefer Teller". Derivate: **kúpica, kupička** dim.

Din *cupă* (din lat. *cupa,-am* „grand vase en bois, tonneau") CDDE. 449. Este unul dintre termenii pastorali răspândiţi la toate popoarele balcanice: alb. *kupɛ* (< lat.) G. Meyer, EWA. 215; ngr. κοῦπα „Becher", din care turc. *kupa*. Pentru întinderea cuvântului la celelalte popoare slave, cf. Miklosich EWS. 147. Forma bulgară nu este după cum dă Romansky (*Jahresb.* XV, 117), un împrumut din turc. sau din gr., ci vine direct din româneşte prin păstorii români. In româneşte cuvântul există în toate dialectele. Cf. Puşcariu Wb. 450.

mačukъ. Un fel de ciocan de lemn de bătut toaca; „Holzschlägel, Holzhammer". Derivat **mačučka**, nodul gros de la măciucă (tokmak u tojaga) Sbornik, XIV, p. 205.

Din *măciucă* (lat. **matteūca,-am*, cf. Puşcariu, *Lat. Ţi u. Ki*, p. 153).

mandzára. Termen pastoral întrebuinţat de către păstorii bulgari din munţii Rodope cu înţelesul „capră de muls care se ţine printre noateni spre a fi mulsă în folosul păstorilor". Intr'o descriere asupra păstoritului din munţii Rodope, pe care o face B. Dečev, *Srědnorodopsko ovčarstvo* (Sborник XIX, p.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

1—92), vorbind despre întreţinerea păstorilor, spune că pentru hrana lor se ţin câte două capre şi că „aceste capre se cheamă mândzare“ (Tija kozi se kazvat mandzari), p. 62.

Din *mândzare,* (astăzi) *mânzare* „oaia pe care o suge mielul se cheamă *mânzare;* celei care se mulge după ce mielul i s'a vândut ori i s'a tăiat i se zice *aplecătoare;* cea fără lapte se cheamă *stearpă*“ (Pamfile, *Crăciunul*). In dialectul aromân pentru forma *mânzare* avem *muldzară* (cu derivatul: *muldzarcă*) „vită ce se ţine acasă pentru lapte; caprele ce le ţin păstorii în turmele de noateni, berbeci pentru muls lapte“ (Dal.), care se întâlneşte şi în dacoromână, (graiul bănăţean): *muldzâri* „Milchschafe die unter den Hammeln weiden, und den Hirten jener die nötige Milch gewähren“ (Weigand, *Banater Dialekt* în *Jahresb.* III, p. 321). Se pare că între aceste două cuvinte *mânzare : muldzare*, cu acelaşi înţeles, forma originală e să fie *muldzare,* mai ales că ea există şi în dialectul dacoromân, dintr'o formă latină **mulgearia* (cf. Puşcariu, *Lat. Ţi u. Kţ*, p. 63), iar *mânzare* (*mândzare*) să se fi născut prin încrucişare cu „mânz“.

múcka. Râtul porcului; prin analogie orice bot. Derivate: **múcina, mucúna** = mucka.

Din arom. *muţă di porcu)* „rât de porc“. Dal. La Românii din Macedonia şi *muţcă* „rât“. In limba bulg. cuvântul n'are nici o bază, pentru că el lipseşte în celelalte limbi slave. Cu originea cuvântului arom. s'a ocupat d. Puşcariu (*Lat. Ţi u. Kţ*, p. 107—111), derivându-l din **muccea, -um* (de la *mŭccus, -um*); de la înţelesul de „partea mucoasă“, s'a putut desvoltă mai întâiu înţelesul „nas“, în care se găseşte această materie, şi după aceea „rât“, mai ales la început, fiind vorba despre porci, aşa cum se întâlneşte şi azi la Aromâni, şi mai târziu, prin analogie, şi la alte animale.

mura. Este acelaşi cu aromânescul *mură*, *amură*, ghemul sau stomacul căptuşit pe dinăuntru cu multe foiţe.

Din arom. *mură* (alb. *mułɛ* „Magen, Laab“). Cel dintâiu care s'a ocupat cu originea cuvântului bulgăresc este G. Meyer (EWA., 289) derivându-l direct din limba albaneză: „Aus dem Alb. ist bulg. *mura* „Magen“ entlehnet“. Romansky tratează şi pe acest cuvânt laolaltă cu cuvintele bulgare de origine latină căutând, în zadar să-l explice direct din lat. *mulla* (din *pars mulla*). Trecerea lui *-l-* în *r*, care se arată ca un fenomen re-

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

gulat numai în limba română, îl face şi pe el, în cele din urma să admită că bulg. *mura* ar puteà fi un împrumut aromân (*Jahresb.* XV, 121—122). Despre originea cuvântului albanez, care se găseşte la baza cuvântului arom., şi despre toată literatura privitoare la aceasta chestiune, vezi studiul mieu *Raporturile Albano-române* (Dacoromania II, 515). Cuvântul există şi la Greci μούλα „Magen" (G. Meyer, *Ngr. St.* III, 45).

murg. De culoare roşu-închisă; brun. Derivate: **murgav** brun-închis, brun negru, **múrguláv,** brun, brunet; **Murgáš,** nume de munte

Goro le Murgaš planino Codrule Murgaş munte
Mnogo se Murgaš hubava Eşti foarte drăguţ Murgaş

Sbornik VII, 342; *Jahresb.* XIII, p. 44. Tot aci ar puteà să aparţină şi **mugra** (din *murga*, prin metateză?): când începe să se facă puţină lumină, când se luminează puţin. Gerov. Înţelesul ar fi cel al dacoromânului *murg.*

Din *murg.* Cuvântul este răspândit în întreaga Peninsulă Balcanică: alb. *murg-u* gr. μοῦργος, despre care vezi pe larg studiul mieu *Raporturile albano-române* (Dacoromânia II, 478 şi 540). La Slavi, în afară de Bulgari, se mai găseşte şi la Sârbi: *murga* olivenfarbige Maulbeere; la Cehi: *murgaše* „bunt", la Ruteni: *murhyi, muruhyi, muryhyj, bury*, „schwarzgrau"; la Ruşi: *murugij* „dunkelbraun", toate din româneşte (Miklosich, EWS. 204). Cf. şi *Mitteil. d. rum. Inst.*, p. 374—375.

múskur. Este atestat în Sbornik, XVI—XVII, p. 404, cu înţelesul de „pătat, murdar la faţă" (ocapanъ po liceto čověkъ). In gralul din Kotel, însemnează „copil murdar la faţă". Sbornik XV, 186.

Din *muscur* „care are pe botul mai deschis pete negre, cărora li se zice muşte. Oaie *muscură* sau *muscurie* e oaie cu muşte pe bot" (G. Giuglea, *Cerc. Lex.*, p. 18) din lat. **musculus, -a, -um* pentru *muscidus*, prin substituire de sufix. Cuvântul există, după cum am arătat în „Raporturile Albano-române" (Dacoromania II, p. 542) şi în dialectul aromân: *muşcur, -ă* despre capra cu pete albe la cap (cu *ş* pentru *s*), influenţat sau chiar direct din forma simplă a alb. *muškulüer*, despre care vezi G. Meyer, EWA. 294.

samár. Pretutindeni are acelaşi înţeles ca în limba română „sămar". Derivate: **samárec, samárče, samarénce** dimin.;

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

samárev, samárni adj., **samardzíja,** samargiu; **samardzíinica,** magazin de sămare; **samardzíiski** adj. Gerov.

Din *sămar* (lat. *sagmarius* „Lasttier, Esel", cf. Puşcariu *Conv. Lit.* XLIV, 471, Meyer-Lübke, REW., 7512). De la păstorii şi, în special, chervanagii români cuvântul a trecut încă de timpuriu, căci se găseşte şi în pls. **самарꙗ** „onus" (Miklosich, *Paleosl.*, 819), la toate popoarele balcanice: sârb. *samar* „Saumsattel"; alb. *samar* id. (forma *somar*, din ital. *somaro*).

sapún. Săpun. Mai însemnează şi numele unei plante care se regăseşte şi în limba română: *săpunel, săpunariţă* (Saponaria officinalis) etc. (Panţu, *Plantele*, 255). Gerov îl dă printre elementele turceşti. Derivate: **sapúnec, sapúnče** dimin. şi ca nume de floare „săpunel" (Saponaria officinalis); **sapúnko**, nume de plantă; **sapúnian** şi **sapúniav** adj. care conţine săpun; **sapunisam, sapunjásam** şi **sapunjásvam** vb. = a săpuni; **sapunár** „săpunar"; **sapunarski** adj. care ţine de săpunar; **sapundzíjan** „săpunar", **sapundzíiče** dim., **sapundzíinica** locul unde se prepară săpunul; **sapudzíiski,** care ţine de săpunar.

Din săpun (lat. *sapo, -onem*), arom. *săpune.* Cuvântul există şi în paleosl. **сапоунъ.** Astăzi supt această formă îl mai au, dintre Slavi, numai Sârbii: *sapun,* (în Ragusa) *saplun* şi, dintre streinii vecini cu Românii, Ungurii: *szappan.* Incolo, Slovenii: *sopun*, Polabii: *sipâv.* Dintre popoarele balcanice, cuvântul se mai întâlneşte la Greci: σαπούνι (σάπω), la Albanezi: *sapun* (< gr.), *sapua* (< ital.). G. Meyer, EWA., 378. Bulgarii care au venit în atingere mai întâiu cu poporul roman din Pen. Balc., l-au luat de la Români, mai ales că erà vorbă despre un obiect cu întrebuinţare zilnică, moştenit de la Romani (Meyer-Lübke, REW., 7589 şi DR. I, 409).

skrum. Lână arsă sau altceva ajuns în stare de zgură (Gerov). Miros de lână arsă. *Zamirisa mi na skrum, da ne se e zapalilo něčto* (îmi miroase a scrum, să nu se fi aprins ceva) *ib.* La Weigand, Wb.: *skrum* = Asche (von Zeug, Wolle, Haar). Derivat: **skrumjavamꙗ** vb. prefac în scrum; **skrumenie** subst. abstract.

Din **scrum,** acelaşi cu alb. *škrump* „alles verkohlte verbrannte", amândouă de aceeaşi origine, probabil, avară. Vezi despre aceasta mai pe larg expunerea mea din „Raport. Albano-române" (*Dacoromania* II, p. 458). Alături de *skrum*, în bulg

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16)

mai există şi forma **škrumъ** (cu *š* iniţial pentru *s*) cu derivatul **škrumjavam** vb. şi **škrumenie** subst. abstract, care arată o influenţă din partea cuvântului albanez. Existenţa cuvântului şi la Bulgari, supt amândouă formele, este o nouă dovadă pentru vechimea lui la Albano români şi pentru originea lui avară.

splína. „Splina", pentru cuvântul slav slězenъ, slězenka etc. Gerov. Derivate: **splínica, splínka** id.

Din *splină* (lat. *splen, -enem*, cf. Puşcariu, Wb., 1625; Meyer-Lübke, REW., 8164). Este drept că cuvântul există şi în greceşte σπλήν, însă ţinând seamă că este un termen pastoral, el a fost introdus prin păstorii români, împreună cu ceilalţi termeni.

spúza. Cenuşă arzândă amestecată cu bucăţele mici de cărbuni. *Šte se pukne ot mъkъ kato kosten vъ spuzъ* (o să crape de necaz ca o castană în spuză). Gerov. (Mai rar şi) **puzъ** ib.

Din *spuză*. Romansky (*Jahresb.* XV, 129) îl derivă din *spodium* „Metallasche, Ofenbruch, vegetabilische Asche" care a pătruns, prin albaneză, atât în bulg. cât şi în ngr., în română şi în ruteană. Pentru dispariţia lui *s* iniţial în forma *puzъ*, Romansky dă explicarea foarte probabilă: despărţirea greşită a lui *sъ spuzъ* „cu spuză" în *sъs puzъ* (sau *spuzъ*). Ceea ce rămâne neexplicat însă, dacă admitem originea albaneză a cuvântului, şi în bulgăreşte şi în româneşte, este *s* iniţial, dat fiindcă forma cu *š* este foarte veche la Albanezi. De aceea e cu mult mai probabil ca Bulgarii să fi împrumutat cuvântul, împreună cu ceilalţi termeni pastorali, de la Aromâni, unde *s* iniţial e reflexul regulat al lui *s* din lat. *spodium* Cât despre *o* > *u* el se explică la noi prin contaminarea lui *spodium* cu *pruna* „tăciune aprins", din care a rezultat pe de o parte o formă **spudium* (> *spuză*), pe de alta **spruna*, păstrat în arom. *spurnă, sprună,* sau megl. *spuză* (cf. dacorom. *sprujesc*), despre care a vorbit dl S. Puşcariu în *Conv. lit.* XXXIX, 321—322. Din arom. *spumă* (cu rostirea *spūrnă*) e împrumutat n.-grec. σπούρα (G. Meyer, *Ngr. St.* III, 83). Cf. şi Capidan, *Dacoromania* II, 549.

sugar(é). „Miel sugar", în bulg. *sugarno jagne*, pl. *sugareta jagneta*. Mai însemnează şi „miel nascut târziu". De aci apoi **sugaren, -rna, -rno** adj. = care se naşte târziu, se spune despre miei, despre orice animal şi, prin ext., despre orice lucru: *sugaren kukuruz* (cucuruz târziu), *şugarni klasove* (spice târzii). Gerov, cf. Sbornik, VII, 112. Diminutiv: **sugarče** (întrebuinţat de Bulgarii din Macedonia). Nume propriu: **Sugare.**

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Din *sugar* (Miel sugariu, Biblia din 1688, p. 119). Despre forma română vezi Puşcariu, *Ţi u. Kį*, p. 63, *Jahresb.* XII, 145. Cuvântul există şi ca nume de localitate în Istria: *Sugari* (*Dacoromania* II, 712). In afară de aceasta, el se găseşte la Sârbi: *sùgare* „Schwarzes Lamm". De asemenea şi despre miel născut târziu (pozni se jaganci zovu sugariña); despre oaia care a fătat târziu: *osugariti-se* (za ovcu koja se ojagni pozno kaže se o sugarila se), cf. Dr. Jov. Hadži Vasiljevića, *Južna Stara Srbija* (1909), p. 5; Skok în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXVI, 656; la Greci: σιουγκάρι, id.

túfa. Legătură de legume, în special, legătură de ceapă, de usturoiu. Gerov. In afară de acest înţeles, Pančev îl înregistrează şi cu sensul de „rădăcină de lemn", sinon. cu t u f e r z.

Din *tufă* (lat. *tūfa,-am*). Înţelesul bulg. se întâlneşte şi în dialectul aromân. Acest înţeles a trebuit să existe peste tot în limba română, de unde l-au luat Bulgarii. Cuvântul se găseşte şi la Albanezi: *tufɛ* „belaubter Zweig, Strauss; dichtes Laubwerk, Menge, Haufe" pe care G. Meyer (EWA., 451) îl derivă direct din lat., însă care trebuiă să dea *tüfɛ* din cauza lui *ū*; el vine tot din româneşte; la Greci (în Epir) τοῦφα „dichter Bund Gras", deosebit de mediogr. τοῦφα „apex cassidis" de origine latină, care ar puteà veni tot din arom., mai ales că întrebuinţarea lui se mărgineşte în Epir. Vezi despre aceasta şi Romansky (*Jahresb.* XV, 130), care îl derivă din greceşte; G. Meyer, *Ngr. St.* III, 65.

túmba. In afară de înţelesul „grămadă" „Menge, Haufe" mai are şi acela de „înălţime de pământ, deal" întocmai ca şi în dialectul arom. „ridicătură de pământ, colină, colnic". *Ti vidzui di pri tumbă* (te văzuiu de pe colină). Dal.

Romansky, discutând originea formei bulgare, pe aceasta o derivă din ngr. In ce priveşte formele arom. şi megl., pe acestea le derivă din alb. *tumbɛ*, fără ca să se întrebe, de ce din alb. şi nu din lat., mai ales că înţelesurile din arom. şi megl. se identifică cu acelea din limba latină. Meyer-Lübke plecând de la aceste consideraţiuni, respinge părerea lui Romansky şi consideră formele româneşti de origine latină (REW., 8977). Vezi şi Puşcariu Wb., 1770. Forma bulgară, atât după înţeles cât şi după formă derivă din româneşte. Tot din româneşte (dial. arom.) ar puteà să derive şi cuvântul ngr. τοῦμπα (G. Meyer, *Ngr. St.* III, 65).

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

túrma. 1⁰. Grămadă, turmă. Schaar, Menge (Herde). 2⁰. Fumdes. Dichter Rauch Derivate: **turmák**, bivol de un an, einjähriger Büffel (român. *turmac* „junger Büffel der mit einer Herde läuft", cf. Puşcariu Wb., 1777), **turmače**, dimin. **turmakínja**, junge Büffelkuh von 1 bis 2 Jahre; **turmja se**, a fătà; **turmja** vb. a afumà.

Din *turmă* (lat. *turma,-am* „Herde"). Prin păstorii români cuvântul a fost răspândit aproape la mai toate popoarele cu care Românii au venit în contact: sârb. *turma* der Zug, Karavane; commeatus; *turmar* (în Croaţia) acela care transportă ceva cu chirie; chirigiu, cărăuş (cf. Lapedatu, *Anuarul Inst.* I, 297); slov. *turma* id.; pol. *turma*, rut. *turma* (Miklosich). In alb. *turmε* (< lat. turma). G. Meyer, EWA., 453. Inţelesul cuvântului din limba bulgară s'a desvoltat din forma română şi nu are nimic a face cu forma greacă τοῦρμα „mic detaşament de cavalerie" sau „un detaşament de soldaţi supt conducerea unui τουρμάρχης" (Jireček, *Die Romanen* I, 37), după cum susţine Romansky (Jahresb. XV, 131). Cuvântul grecesc care se atestă numai pentru mediogreacă şi lipseşte din limbá de astăzi, erà mai mult de caracter militar şi nu pătrunsese în limba vorbită.

Inţelesul 2⁰ al cuvântului bulgăresc se poate explicà sau din praful pe care îl ridică, şi mai ales în vremurile vechi, îl ridicau turmele mari, praf care din depărtare se vede ca fum, sau, şi mai probabil, din înţelesul de mulţime mare, întocmai după cum din *întunerec* avem şi înţelesul de „miriadă, număr foarte mare": *Intunerec de oameni* (Neculce, *Let.* II², 355) după vsl. тьма „tenebrae" şi „numerus infinitus" (Miklosich, *Paleosl.* 1021).

túrta. Pâne fără aluat, pâne proaspătă, turtă.

Din *turtă* (lat. *tŭrta,-am*). La Bulgarii din Macedonia cuvântul nu se aude. Ei au forma slavă *kravaiče* (cf. arom. *cărveal'e*). Pentru originea lat. a cuvântului românesc, vezi Puşcariu, Wb., 1747 şi Meyer-Lübke (REW., 8802).

úrda. Brânză din lapte căruia i s'a scos smântâna. Gerov. Se mai numeşte **hurda, vurda** (Sbornik VII, 231), **furda** (ib. XIX, 81). Derivate: **úrdica** şi **úrdička** dimin.

Din *urdă*, despre originea căruia vezi *Dacoromania* II, 470—471. Cuvântul se găseşte şi la Sârbi *urda* = „gruševina"; la Albanezi *urδa* (Weigand, *Alb. Wb.*, 96, cf. şi *Dacoromania* II, p. 470) la Unguri şi la Slavii nordici, despre care vezi *Mitteil*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

8. Nume de animale.

bárza. Barză, cocostârc. Se întrebuinţează numai în graiul din Novo-Selo. Sbornik XVIII, 501.

Din *barză* (din alb. *barδε* „alb", pentru care vezi Capidan, *Raporturile Albano-române* în *Dacoromania* II, 519 şi urm.).

bótrak. Nume de plantă: limba broaştei (alisma plantago). Derivat: *botračenca* (caucalis arvensis). CDDE.

Din *broatăc* (lat. **brotachus,-um* din βρόταχος pentru βάτραχος) forma mai veche (păstrată la Megleniţi) pentru *broatec.*

buhъr, v. p. 176.

čokъrlán. Intrebuinţat numai în graiul din Novo-Selo cu acelaşi înţeles ca în româneşte: ciocârlan. Sbornik XVIII, 506.

Din *ciocârlan* (cu origine nesigură).

gargarica. Intrebuinţat în regiunea din Târnova, cu acelaşi înţeles ca şi în româneşte: gândac mic care iese în magazinele cu grâu învechit (drebni životinki koito po vehto žite vъv hambarítě. Pančev, 70 şi Sbornik XIV, 193).

Probabil din *gărgăriţă* „gândac mic de culoare roşietecă cenuşie care trăeşte mai ales prin magazinele şi grânarele puţin aerisite". Cuvântul se găseşte şi în limba sârbă: *gágrica*, atestat din sec. XV: *gágrica od pšenice*, gurgulio, curculio. Rječnik, care se ocupă cu originea formei sârbeşti, dă şi formele rutene: *gurgułyća*, *gergełyća* cu aceleaşi înţeles, pe care le consideră ca fiind de origine română, din *gărgără* sau *gărgăriţă*, din cauză că ele nu există în celelalte limbi slavice. Schuchardt (*Zeitschr. f. rom. Ph.* XVI, 586—587), formele ungară *gergelice* şi ruteană, le consideră de origine română, iar forma română o derivă din lat. *gurgulio = curculio.* Se înţelege că deşi lat. *curculio* „Kornwurm" există încelelalte limbi romanice: v. ital. *gorgoglio*, sard. (logud.) *izgurdzone*, fr. *gourguillon* etc., din punctul de vedere formal el nu puteà da *gărgără*, din care mai târziu am fi putut aveà *gărgăriţă*. Din această cauză Meyer-Lübke îl introduce în dicţionarul limbilor romanice (REW 2414) cu un semn al întrebării. Cu toate acestea, întru cât cuvântul nu poate aveà nici o bază slavă, formele slave din limbile sârbă, ruteană şi mai ales bulgară, care ne preocupă în special aici, unde este numai un cuvânt dialectal, nu pot venì decât numai din limba română.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

gibán. Nume de peşte care corespunde cu *perca fluviatilis*, acelaşi cu kestereč ъ, baboi, bebon, kostur, pirkija. Gerov îl trece între elementele streine.

Din *ghiban* (cu schimb de sufix şi *ghibar*) „perca fluvialis". Cuvântul românesc ar puteà venì direct din bulg. *biban* id. atestat la Pančev, cu alterarea labialei iniţiale, şi, supt această formă, a putut trece din nou la Bulgari ca element românesc.

kupói. Intrebuinţat numai în regiunea Târnovei cu înţelesul: „câne de vânătoare" (lovdžiisko kuče) Sbornik. XVI—XVII, 399.

Din *copoiu* (din ung. *kopó?*).

melčo. Este una dintre cele 65 de numiri pe care le are „melcul" în limba bulgară: babur, bahal, bohle, bohlev buhъr, gugu-petrъ, gulšek, žembal, žjužel, ligavec, ligavniče etc. etc. etc. Printre acestea se se găseşte şi derivatul **melčov (melčev)** tot cu înţelesul primitivului „melc".

Din *melc* (pl. *melci*). Originea cuvântului românesc nu este pe deplin lămurită. Tiktin (Dicţ. rom.-germ.) presupune că cuvântul ar fi înrudit cu lat. *murex*. Hasdeu, care s'a ocupat cel dintâiu de originea acestui cuvânt, îl consideră celtic (Hasdeu, *Principie de filol. comp. ario-europea*, p. 92-98). Philippide combate pe Hasdeu şi-l derivă din *limax* care ar fi dat *milax* (?) şi apoi de aci: milace - melace - mealăce - mearăce pl. mearăci - mearce, mearci şi de la acest *mearci*, supt influenţa unor cuvinte care n'au nici o legătură, ajunge la *melci* cu sing. *melc* (*Principii*, p. 295). In orice caz, în româneşte cuvântul este vechiu, de oarece se găseşte şi la Aromâni: *zmelciu*. După Miklosich (EWS. 187) cuvântul bulg. este de origine română. Tot aşa îl dă şi Candrea (N. Rev. R. I, 405). In timpul din urmă, Berneker (SEW. 33), luând, din nou, în cercetare forma bulg. alături de pol. *małž* id., rus. *smoužь*, polab. *mouz*, ajunge la concluzia că „cuvântul românesc ar puteà fi izvorul formei bulgare". Se înţelege că, până când originea formei româneşti nu-i lămurită, nimic nu se poate susţineà cu siguranţă. Dintre cuvintele româneşti, forma arom. *zmelciu*, cu finalul suspect pentru originea lui latină, ne duce mai mult la forma bulgară. In bulgară, din contră, cuvântul nu-i dintre cele mai răspândite şi, alături de el, tot ca formă de origine română mai avem şi *buhăr*, despre care vezi supt buhъir.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16)

omidă. Intrebuinţat numai la Bulgarii din Novo-Selo, în locul formei bulg. gъsenica „omidă".

Din *omidă* (arom. *uńidă*).

paún. Stă alături de forma *pavun* cu înţelesul de „păun". Derivate: **paúna, paúnka** şi **paúnica** femeiuşca păunului. Diminutiv: **paúnče**. *Do vědroto devet pauna*; *Do paunite devet paunki; Do paunkite devet paunčeta* (lângă vadră nouă păuni; lângă păuni nouă păuniţe; lângă păuniţe nouă păunaşi) Gerov. Există şi ca nume de persoană: *Paun*, *Paunko*. De asemenea ca nume de loc. *Paunofci* (Weigand, *Jahresb.* XXVI—XXX p. 142).

Din *păun*. Miklosich a arătat că alături de forma slavă *pavъ*, care se găseşte în toate limbile slave şi este de origine germ., mai există şi *paúnъ*, care se găseşte numai la Bulgari şi Sârbi şi este de origine romanică (EWS. 234). Căderea lui *v* între două vocale din forma latină *pavonem* ne arată că el nu puteà venì la Slavii balcanici din apus, ci din limba romană de răsărit care, judecând după această singură particularitate, începuse să devină română. Aşadar din lat. *pavonem* am avut în româneşte *păun* (cf. Puşcariu, Wb. 1292; Meyer-Lübke, REW. 6313). W. Domaschke, în lucrarea sa *Der lateinische Wortschatz des Rumänischen*, apărută în *Jahresb.* XXI—XXV, p. 143, plecând de la consideraţia că *păunul* n'a fost cultivat în România, o constatare care nu a putut-o dovedì prin nimic, presupune că forma românească ar venì de la Bulgari. Pentru trecerea lui *ă* neaccentuat în *a*, vezi p. 162 ş. u. Pentru originea greco-romană a formei slave *pavun*, vezi Bartoli, *Riflessi slavi*, p. 36., nota. Cf. şi *Dacoromania* I, p. 406; II, 805.

pitpъlák. Intrebuinţat la Novo-Selo. Potârniche, sinon. cu bulg. pъtpъdъkъ. Sbornik XVIII 504.

Din *pitpălac* id.

púika. Femeiuşca curcanului; curcă. Derivate: **puičii** adj.; **puičica**. Gerov.

Din *puică*. Cu acelaşi înţeles de „curcă" cuvântul se găseşte şi la Sârbi: *pujka*; Unguri *pulyka*, *pujka*; Ruteni: *pulъka*. Ca înţeles, toate aceste forme se apropie mai mult de alb. *pul'kε* „Truthenne" (G. Meyer, EWA. 367). Cu toate acestea, forma rut., care nu poate fi considerată ca un împrumut din limba alb., dovedeşte că noul înţeles s'a desvoltat ulterior din

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

pupъză. Intrebuinţat numai în Novo-Selo. Nume de pasăre; pupăză. Sbornik XVIII 504.

Din *pupăză* id.

šobolan. Şoarece mare, şobolan. Sbornik XVIII 506.

Din *şobolan* id.

šopъrlъ. Intrebuinţat în Novo-Selo pentru forma bulg. gušter: şopârlă. Sbornik XVIII 506.

Din *şopârlă*.

turturíca. Pretutindeni cu înţelesul de „turtureà“ (*Columba turtur)*. Gerov. Cuvântul slav curent pentru această pasăre este gugutka, guguška, gugučka etc. Se mai aude şi **turtulíca** (cu $r > l$, din cauza lui *l* precedent). Diminutive: **turturíčka** şi **turtulíčka.**

Din *turtură* (lat. *türtur* „Turteltaube“, cf. Meyer-Lübke REW., 9009), păstrat supt această formă la Aromâni şi Dacoromâni (cf. DR., II, 625) alături de *turtureà* (lat. *türtürella, -am*, cf. Puşcariu, Wb., 1780) „Turteltaube“.

vúntur. Pasăre mare, aceră, (ptica, golěmъ, jadъrъ, orelъ, kartalъ) Gerov.

Din *vultur* (din lat. *vültür, -em*), cu prefacerea lui *l* în *n*, din cauza lui *r* următor.

9. Nume de plante.

bučimiš. Intrebuinţat peste tot ca nume de plantă: cucută, (în Transilv.) buciniş (conium maculatum). Se mai aude şi supt formele: **bučiniš** (forma mai nouă şi cea mai des întrebuinţată, care corespunde formei româneşti *buciniş*); **bučenič,** (cu $i > e$, probabil, supt influenţa lui „bučenie“ sau direct din românescul *buceniş*, cf. Şezătoarea II, 23/16, deşi, supt această formă, cuvântul se întrebuinţează ca nume de munte şi de pârâu. Câte şi trei formele atestate la Gerov.

Din *bucimiş*. In limba română cuvântul se întrebuinţează rar supt această formă. Se întâlneşte şi ca nume de loc. *Bucimişul* (a. 1541). Hasdeu (*Cuv. d. Bătr.* I, 241), care dă şi etimologia lui din lat. *bucinum* „trompetă“, cu o trecere de înţeles greu de explicat. Despre existenţa formei *buciniş* în limba bulgară cf. Puşcariu, *Dicţ. Limb. Rom.*, 668. Forma simplă *bucium*, (dialectal) *bucin* există şi în sârb. *bučina* „Trompetenkürbiss“ şi ca nume de localitate. Rječnik, cf. şi CDDE.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

buníka. larbă de leac care creşte prin livezi (Hyosciamus niger), Sbornik, X, 228; Gerov.

Ar puteà reprezentà un diminutiv de la *bun* şi suf. *-ică,* cu înţelesul lui *bunicică*, mai ales că este vorba despre o plantă de leac care, după Marinov, se se întrebuinţează, la Bulgari, ca mijloc de vindecare pentru orice: *vъ vsičkite bureni, bilo za lěkъ bilo za magii, trěbva da ima i bunika* (în toate buruienile, fie ca leac, fie ca descântece, trebue să fie şi bunika). Sbornik X, 128. Cf. şi HEM., 2819. Supt această formă, însă cu înţelesul din limba română, cuvântul se găseşte şi la Ruteni: *bunika* dimin. von *buna* (Miklosich, *Wander.*, 59); la Sârbi există tot ca nume de plantă *bunika.* Aci mai întâlnim şi: *Bun* ca nume de pers. în documentele din sec. XIII şi XIV cu o mulţime de derivate: *Bunović, Bunilo, Buniša, Bunislav, Bunojević, Bunoševac,* despre care vezi Rječnik; după aceea: *Bunovi* grupe de case în circ. Foča din Bosnia (cf. *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXVIII, 551).

fóïenfir. Se întrebuinţează numai în Novo-Selo pentru cuvântul bulgăresc „zimzelen" sau „zelenika" (Vinca minor), ceea ce corespunde românescului „saschiu". Şi: **foiănfir.** Pančev.

Din *foaie-în-fir,* cu acelaşi înţeles de „saschiu", care se mai aude şi: *foaienfir* şi *foianfir.* (Să răsar' un foianfir... Foianfiru să se 'ntindă. *Şezătoarea* IX, 93).

gúra. Se întrebuinţează peste tot în limba bulgară ca un nume de floare, pentru formele obicinuite bulgare: *arslanče* (leuşor); *arslanova usta* (gură de leu), după aceea: *usta* (gură), *ustica* (guriţă), şi corespunde formei româneşti: g u r a - l e u l u i, fr. g u e u l e - d e - l i o n, germ. „Löwenmäulchen" (Antirrhinum majus).

Din *gura* (lat. *gŭla, -am*), mai precis, din numele floarei *guraleului.*

límba. Se aude prin regiunea din Svistov, ca nume de plantă (Rast. arapska rъka). Sbornik XXI, 40.

Din *limbă* (lat. *lingua, -am*). Ca nume de plantă cuvântul „limbă" există în multe compuse: l i m b a - a p e i, l i m b a - b o u l u i, l i m b a - b r o a ş t e i, etc., cf. Panţu, *Plantele,* 147.

muškáto. Plantă din familia *geraniaceae,* sinon. cu m o l o h o şi aceeaşi cu român. m u ş c a t, m u ş c a t ă, m u ş c ă ţ e l. Gerov.

Din *muscat(ă)*

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16)

pápura. Nume de plantă (Polypodium vulgare), feregă. Se mai numeşte şi **papurѣ, papzrѣ.**

Probabil din *papura* (lat. **papula,-am*, cu schimbare de suf. din *papyrum*) CDDE., 1323, deşi schimbarea de înţeles, de la „papură" la „feregă" nu-i pe deplin lămurită.

víca. Vargă, lemn subţire; (la Weigand, Wb.) „Weidenrute, Gerte". Cf. şi Gerov.

Din *viţă* (lat. *viteus,-a,-um*) „zur Rebe gehörig". Cuvântul există şi la Greci: βίτσα, „Ruthe, Gerte, Peitsche" (G. Meyer, *Ngr. St.* II, 18), care după înţeles, ar puteà veni din bulg., nu din arom., în care există numai *ayită*, sau din dacor., cum dă G. Murnu, *Rum. Lehnw. im Neugr., 23*, deşi, după cum se poate vedeà la G. Meyer, cuvântul a intrat de cu vreme în ngr. şi are şi derivate. Despre alb. *bisk* „grader Zweig", care ar puteà fi adus în legătură cu ngr. βίτσα prin *bitskɛ, vitskɛ*, vezi EWA 37. Din dialectul dacor. cuvântul a pătruns şi în ruseşte: *vica* „Rute".

10. Locuinţa cu obiectele de trebuinţă.

ácѧ. Mosor de aţă. Se întrebuinţează numai în regiunea Târnovei. Sbornik XIV, p. 206.

Din *aţă* (< lat. *acia,-am* de la *acus*). CDDE.

arníč. Fir subţire de bumbac, de coloare roşie, galbenă sau albastră. Pancev.

Din *arniciu* „fil de coton teint".

baér. Salbă de bani vechi cu care nevestele tinere îşi împodobesc capul. Intrebuinţat mai mult în regiunea din Vodena. Derivat: **baizrči** (în Târnova) un fel de mărgele făcute din pământ rotund şi găurite pe la mijloc; „ele se cos pe căciuliţele copiilor ca să nu fie deochiaţi" (zašiva se na šapkite na děca, za da ne uročasvali). Sbornik, XIV, p. 207. Gerov.

Din *baier*, care a trecut şi în limba ruteană *baior* „aus Wolle geflochtene Schnur" (Puşcariu, Wb. 178).

burdei. Casă în pământ, pivniţă. Se mai aude şi supt forma: **bordei, bordel', burdel'.** Vezi descrierea bordeiului în Sbornik XVIII, 9. Cf. şi X, p. 228

Cuvântul se găseşte şi la Sârbi: *burdel'* cu înţelesul de «colibă». *Da popravi kuće i burdel'e* (ca să repare casele şi bordeiele) Rječnik. Tot la Sârbi apare şi ca nume de localitate,

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

numai acolo unde se găsesc bordeie: *Niva na Burdel'* «ţărina la Burdel'». ib.

Din faptul că cuvântul nu se găseşte în celelalte limbi slavice, afară de Ruteni: *burdéj,-eja*, *burdíj,-ija* „unterirdische Wohnung, Rauchhütte" < rum. bordeiu (*Archiv. f. slav. Phil.* XXXV, 350), originea lui balcanică pare evidentă. Rječnikul consideră cuvântul sârb de origine românească. In bulgară trebue să vină tot din limba română, căci, dacă în celelalte limbi slavice lipseşte, din contră, în limbile romanice există tulpina *bord* (REW. 1216) din care avem derivate cu acelaşi înţeles ca în româneşte. Vezi Dens., *Hlr.* I, p. 366.

burkan. Se întrebuinţează numai regional (Sbornik XIV, 210) cu acelaşi înţeles ca şi în româneşte «borcan». Gerov nu-l înregistrează, iar Pančev îl reproduce între cuvintele rari, după Sbornik

Din *borkan*, de origine neclară. După d. Drăganu ar fi din ung. *borkanna* «vană de vin», cf. *Dacoromania* II, 900.

bòturo. Dat de Sbornik pentru regiunea din Vraţa, cu înţelesul de »butură«. Vezi şi Pančev 32.

Din *butură*. Originea cuvântului românesc nu este clară. Se aduce în legătură cu cumanul *butac* «ramus» (Dens., *Hlr.*, 381). Vezi mai pe larg Puşcariu, *Dicţ. Limb. Rom.*, 713—714.

čarčalúša. Gerov îl numeşte: plantă oarecare (rastenie někakvo), adaogând şi sinonimul: *obički* pl. de la *obička*, cu înţelesul de „cercel". CDDE dau şi *čarčaluška*.

Din *cerceluş* (Convallaria majalis sau Fuchsia coccinea, Panţu, *Plantele*).

flútur. Mici lame rotunde de metal sclipitor care se aplică ca ornament pe haine, f l u t u r i. Se mai numeşte şi **flotora.** D e r i v a t; **frutulki** (plur. din *frutulka*, prin metat., pentru *fluturka* din *flutur)* cu acelaşi înţeles. In limba bulg. avem pentru acest cuvânt: zlatinki (lamă de aur), leski, teterici, teterki, tetermeta etc.

Din *flutur* (atestat în limba română într'un document slavoromân încă din 1582: *Edna sʒs biser a druga sʒs fluturi* (una [este vorba despre o podoabă de cap] cu mărgăritare şi alta cu fluturi. Hasdeu, *Cuv. d. Bătr.* I, 257). Este acelaşi cu *fluture* din lat. **fluctulus*, care a dat în alb. *fl'uturε*. Cuvântul albanez, după Puşcariu (*Dicţ. Limb. Rom.*) are şi înţelesul de „mică lamă metalică".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

ǵatъ. Intrebuinţat numai în Novo-Selo, pentru *obušta* „gheată, încălţăminte". Sbornik XVIII, 502.

Din *gheată* (ital. ghetta).

gri(e)nda. Se întrebuinţează în regiunea Rusciucului pentru forma obicinuită *greda* „grindă".

Miletič (*Südslavische Dialektstudien*, *Das Ostbulgarische* în *Schriften der Balkankommission*, Wien, p. 80; tot aşa şi la p. 200) discutând originea cuvântului, crede că reprezintă forma psl. грѧда (cu ѧ > *en*). Weigand, în studiul său *Beitrag zur Kenntnis der bulgarischen Dialekte* (Jahresb. XV, p. 167) observă cu drept cuvânt, că din cuvântul paleoslav citat, n'am puteà aveà forma de mai sus şi că ea reprezintă un împrumut din limba română, mai cu seamă că „Balken werden aus Rumänien massenhaft als Flossholz auf der Donau eingeführt". La rigoare s'ar puteà admite că forma *grenda* (pentru *greda*) care se găseşte şi în dialectul aromân, şi a fost împrumutată mai în urmă de la Bulgari, să se fi încrucişat cu cuvântul românesc *grindă*, dându-ne forma de mai sus.

kaprul. Stützbalken; „Dachsparren" (Weigand Wb.) „razsovato dъrvo za direk vъ koliba" Gerov. In regiunea din Plevna şi Drama *kaprúli* sânt nişte laţi care se pun pe acoperiş, ca să sprijinească cărămizile sau lespezile de ardesie" Pančev. Se mai numesc şi **kaprulja**. Gerov.

Cuvântul se apropie ca formă şi se identifică aproape ca înţeles cu *căpriorii* din limba română; totuşi greutăţile formale sânt prea mari, ca originea română să fie sigură.

kъstrón. Intrebuinţat numai în regiunea Târnavei. Strachină mare pentru supă (goléma ponice za čorba) sinon. cu supnica. Sbornik, XVI—XVII, 401.

Din *castron* (din fr. *casserolle?* Cf. pol. *kastrol*. Tiktin, *Dicţ. Rom.-Germ.*)

katinár. Pretutindeni cu înţelesul de „lacăt". Gerov. „Schloss, Hängeschloss".

Din arom. *cătinar(e)* (din lat. *catenalis*, *-em*, Puşcariu Wb. 316; Meyer-Lübke, REW. 1764). Inţelesul cuvântului din limba bulgară corespunde perfect aceluia din dialectul arom., pentru care fapt nu-i nevoie a-l derivà cu Romansky (Jahresb. XVIII) din gr. κατηνάρι.

kl'ánca. Intrebuinţat numai în Novo-Selo, cu înţelesul românesc de „clantă"

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Din *clanţă* (cu origine necunoscută).

koptór. Intrebuinţat mai mult în regiunea din Plevna. Băligi uscate la soare sau la căldură, spre a fi întrebuinţate la ars (naslani laina, lěpeški na harman da se sušat za gorivo) Pancev.

Din *cuptor.* Trecerea de înţeles de la cuptor la băligi uscate, se explică din obiceiul de a uscà băligile mai mult pe pereţii de afară ai cuptoarelor.

lešija. Apă fiartă cu cenuşe (voda varena sъ pepel), *leşie.* Gerov, cf. Sbornik VII, 227. Şi: **lišija.**

Din *leşie* (lat. *lĭxīva, -am* pentru *lĭxīvum*), Candrea, *N. Rev. R.* I (1900), 408.

másа. Masă (Stol za slagane na nego něšto), Pančev.

Din *masă* (lat. *mensa, -am*).

nástur. (Intrebuinţat în graiul din Vidin.) Nasture. Glosatorul acestui cuvânt ne spune că forma „nástur" se întrebuinţează de croitori din pricină că cuvântul bulgăresc pentru „nastur" sună *pul* pl. *pulove* care în româneşte înseamnează „penis". Sbornik, XIX, 29.

Din *nastur* id.

pahár. Strachină adâncă, ulcior fără mâner (dlъboka panica, bardak bez uši), Gerov.

Din *pahar.* In limba română cuvântul se explică din sârb. *pehar* „der Becher, poculum" care însă, după Karadzić, se aude numai în Raguza. Cuvântul se mai întâlneşte supt această formă şi la Albanezi *pehār* (< slov.), G. Meyer, EWA., 325. După înţeles, formele sârbe, alb. şi rom. se apropie mai mult. Cu greu s'ar puteà admite că cuvântul bulgar ar puteà sta la baza formei române. Vezi şi Dens. *Hlr.,* 368; Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*

pákura. Petrol, păcură, (germ.) „Bergtheer". Weigand, Wb.

Din *păcură* (lat. *pĭcula, -am,* cf. Puşcariu, Wb., 1237), CDDE., 1300.

palaría. Pălărie cu bordurile largi (šapka sъ široki poli), Pančev.

Din *pălărie* (origine necunoscută).

pana. Un ciomag prevăzut la cuoextremitate cu cârpe, care serveşte spre a curăţi cevà măturând. Gerov, „Backofenwischer". Weigand.

Din *pană* cu înţelesul de „abgeschnittener, zum Fegen die-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

papúša. Legătură de foi de tutun dat de Candrea, *N. Rev. R.* (1901) I, 406. De unde? Gerov, Pančev, Miladinof, Weigand etc. nu-l înregistrează.

Din *păpușă* (lat. *pappus, -um,* despre care vezi mai pe larg Puşcariu, Wb., 1256). Cuvântul există şi în ruseşte: *papuša* cu înţelesul ca în bulg. şi *papuşoiu* (*Jahresb.* XVII, 365). In afară de dialectul dacor., cuvântul există (cf. *Dacoromania* I, 414, nota) şi la Aromâni. Aci, şi mai ales la Români din Crusova şi împrejurimi, *păpuşă,* ca termen referitor la ţesătorie, mai înseamnă şi „legătură de tort", „moche de laine".

patъ. Aşternut de lemn (derveno lĕglo). Gerov. „Bett, Bettgestell".

Din *pat* (lat. **pattus, -um,* gr. πάτος), CDDE., 1356. Cuvântul există şi în rut. *patъ* „pod".

pod. Intrebuinţat în Novo-Selo. Punte, sinon. cu mostъ. Sbornik, XVIII. 504.

Din *pod* (din vsl. подъ).

rasučálă. Cârpă răsucită pe care Româncele din împrejurimile localităţii Novo-Selo o poartă pe cap. Sbornik, XVIII, 505.

Din *răsucească.*

skurtéika. Haină scurtă; haină femeiască ce se poartă pe deasupra şi este căptuşită cu blană. Gerov.

Din *scurteică* (derivat din *scurt*). Pascu, *Suf.* 236. Cuvântul există şi în sârb, *skuteljka* (Skok, în *Zeitschr f. rom. Phil.* XXXVIII, 344).

speteázi. (Intrebuinţat numai la plur.) Insemnează o parte a carului, sinon. cu *sablica* = breite Querleiste am Ende der Wagenleiter. Vezi Gerov şi Weigand Wb. s sablica.

Din *spetează.*

stânžen Măsură de trei coţi şi jumătate, sau un metru şi jumătate. Gerov.

Din *stânjen* (din vsl. сажень cu amestecul tulpinei *steng-* din care au ieşit cuvinte cu înţeles asemănător, Byhan în *Jahresb.* V 330). Despre originea română a formei bulgare, vezi lagić în *Archiv f. sl. Phil.* XI, 264 şi urm.

vineríč. Intrebuinţat numai în Novo-Selo. Dare pentru vii. Sbornic XVIII 501.

Din *vinăriciu.*

vistríja v. p. 177.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

zъbún. Intrebuinţat în Novo-Selo. Anteriu, haină lungă. Sbornik XVIII 503.

Din *zăbun* (la origine din ital. *giubbone* sau *giuppone;* venez *zupon* şi *zipon*) arom. ţipun(e). Cuvântul există şi în sârbo-cr. *zubūn* şi *zobûn;* în ung. *zubony* şi *zobony* „Rock ohne Aermel" (Skok în *Archiv. f. sl. Phil.* XXXI, 320).

zestra. „Ceea ce dau părinţii fetei lor când o mărită" (onova, što davat roditeli na dašterja si koga ja ženjat). Gerov. Sinon. cu bulg. p r i d a n, p r i d, prikija, priko (cf. arom. *pricà*). Zestre. D e r i v a t: **zestrica** dim. „zestrişoară" (ib.).

Din *zestre,* (mai vechiu) *dzeastre,* despre care vezi mai pe larg p. 178—9.

11 Nume de alimente.

kuzunáči. Se aude mai mult prin regiunea Târnovei cu acelaşi înţeles ca în româneşte „cozonaci" (simit vъ vid na sъrpъ i porъsen otgorě sъ zahar) un fel de simit de forma secerei (e vorba de cozonacii noştri făcuţi în formă de semicerc) presărat pe deasupra cu zahăr. Sbornik XVI—XVII, p. 398.

Din *cozonaci* (pl. de la *cozonac*) a cărui origine nu este lămurită. Etmologia dată de Cihac *κοσωνάκι derivat dimin. de la κοσῶνα nu lămureşte cuvântul nici ca însemnare şi nici ca formă.

malái. Se întrebuinţează numai la Bulgarii din Banat cu înţelesul de „Hirsenbrod" şi cu acela al cuvântului românesc.

Din *mălaiu* id.

mamaliga. Fiertură din făină de cucuruz care se mânâncă în ioc de pâne. La plur. **mamaligi** pete galbene care ies pe faţă. Gerov.

Din *mămăligă.*

pétura. Foaie subţire de aluat, mai ales foaie de plăcintă. *Kraešnik ot zelnik... bez zele meždu peturitě* (coltuc de plăcintă... fără varză, între foi) Sbornik, VII, 457. D e r i v a t: **peturka** dim.

Din *petură.* Inţelesul cuvântului bulgar este acelaşi cu arom. *petur* „foaie de aluat pentru plăcintă". Acest înţeles trebue să fi existat odată şi în dialectul dacor., judecând după forma bănăţeană *pătura* „plăcinta ce stă din mai multe păturі"

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

(Viciu, *Glosar*, 66). Pentru etimologia cuvântului vezi Candrea, *Conv. lit.* XXXVIII, 874 şi G. Giuglea, *Dacoromania* II, 819. Cuvântul se găseşte şi la Greci πέτουρον „foaie de plăcintă" (Murnu, *Rum. Lehnw im Neugr.*, 38 cf. CDDE., 1358.

12. Cuvinte referitoare la părţile corpului omenesc.

búrta. Intrebuinţat dialectal şi în special în Novo-Selo în locul formei bulgare: *tъrbuchъ* „burtă". Gerov; Sbornik XVIII 501.

Din *burtă* (Originea cuvântului românesc nu este cunoscută). Vezi Puşcariu *Dicţ. Limb. Rom*, 704.

bûza. Obraz. *Pa ja fati za rakata, Pa ja baci pu buzite* (şi o apuca de mână şi o sărută pe obraji), Pančev. Derivate: **búzka, buzljá, buzlénce, búzica, buzička, búzčica.**

Cuvântul este acelaşi ca rom. *buză* şi alb. *buzε* „Lippe; Spitze, Rand, Schnabel eines Gefässes; Mundart" (G. Meyer, EWA. 57). Ca înţeles, cuvântul bulgăresc se depărtează deopotrivă de cele două forme: albaneză şi română. In ce priveşte filiaţiunea prin care a trecut în limba bulgară, plecând de la consideraţiunea că cuvântul se întrebuinţează numai la Bulgarii din Bulgaria, nu însă şi la cei din Macedonia, care în toate vremurile au venit în contact cu Albanezii şi chiar trăesc cu ei laolaltă, ea trebue căutată în limba română. Cuvântul, după cum am arătat în *Raporturile albano-române* (*Dacoromania* II, 522), are aproape aceeaşi extensiune geografică ca şi articolul postpus, adică se aude numai la Albanezi, Români şi Bulgari, cu singura deosebire că, pe când întrebuinţarea articolului postpus este generală pentru toţi Bulgarii, inclusiv şi cei din Macedonia, forma *buză* este necunoscută la aceştia. Lipsa lui în Macedonia precum şi în toată Serbia, ne-ar putea servi ca un indiciu pentru localizarea lui, în ce priveşte filiaţiunea pentru limba bulgară, în domeniul r o m â n o-b u l g a r. Românii au primit cuvântul de la Albanezi, încă în epoca străromână, înainte de despărţirea dialectelor româneşti. După năvălirea Slavilor, care s'au interpus între Albanezi şi Români, cuvântul albanez n'a mai trecut la aceştia pentrucă, în cazul acela, dacă n'ar fi fost o condiţiune ca să-l aibă şi Sârbii, care sânt vecinii imediaţi ai Albanezilor şi formează păretele de despărţire între aceştia şi Bulgarii din regat, prezenţa lui în graiul Bulgarilor

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

din Macedonia, care stau în direct contact atât cu Albanezii cât şi cu Românii, ar fi fost indispensabilă.

In ce priveşte evoluarea înţelesului de la *buză la obraz*, forma *buzia* „guriţă", care a pătruns în limba polonă de la Români (cf. *Mitteil des Inst. f. rum. Spr.*, 265—266) formează stadiul intermediar. Generalizarea înţelesului, prin extensiune, de la „guriţă" la „obraz" s'a desvoltat, deşi pe un drum cu totul opus, ca înţelesul „Wange" al cuvântului latin *bucca* la acel de „Mund". Vezi despre acest cuvânt: Berneker, SEW. 104; Puşcariu Wb. 242; Jahresb. XV, p. 95.

bъšъka. Se aude numai în Novo-Selo, cu înţelesul de „gâlcă" „geschwollene Mandel". Sbornik XVIII, 501.

Din *băşică* (lat. *vesica, -am*). Cuvântul se găseşte şi la Sârbi: *bešika* „vesica", *Kano bešika naduva se* (se umflă ca o băşică) J. Rajić, ap. Rječnic. Diminutiv: *bešićica* „vesicula" ib.; la Ruteni: *byšyha* şi *bešyga, bešiha* (bei den Huzulen und den Ruthenen der Bukowina) cu înţelesul „Rotlauf" şi „eine Auschwellung der Haut, Blase". Kałużniacki, *Wanderungen*, 11. Derivat: *bešišnik* „Heilkraut gegen *bešiha*" (Chenopodium hybridum) buruiană de bubă rea, cf. Slovar.

kъpъcinъ. Se întrebuinţează numai în regiunea Târnovei cu înţelesul de „cap" (glava) în sens ironic: *mnogu šъ ti tegli tebe golъta kъpъcinъ kъto si s-tozi si um!* (mult o să-ţi cântărească căpăţina goală, dacă eşti cu această minte a ta) Sbornik XVI—XVII 400.

Din *căpăţână* (din lat. **capitina, -am*, Puşcariu, Wb. 275). Este interesantă păstrarea lui *i* după *ţ*, nealterat.

konč. (In regiunea din Lom, Vidin şi Oreahovo). Cu acelaşi înţeles ca în româneşte, mai ales că se spune despre coafura româncelor din acèle regiuni (osobenъ vid zabradki koito gi nosat vlahinkitě). Sbornik XII, 295.

Din *conciu* id.

moc. Părul copiilor strâns la un loc ca un mănunchiu şi legat împrejur cu o panglică (kosite na dète sъbrani kato plitkъ i prevrъzani sъ gaitanec sъ širitče). Gerov.

Din *moţ*. In limba română cuvântul are mai multe înţelesuri. Originea lui nu este lămurită. In orice caz, el n'ar puteà veni din limba bulgară, mai întâiu pentru că este lipsit de orice bază slavă, cuvântul neexistând în celelalte limbi slave, şi, al

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

doilea, fiindcă în bulgăreşte este redus la un înţeles care uşor a putut fi împrumutat din limba română.

mustъčúri. Intrebuinţat în regiunea Târnovei cu înţeles augmentativ pentru „mustăţi“ în locul formei bulgare obicinuite *mustaki*. Sbornik, XVI-XVII, 404.

Din *mustăcioară*.

skъrlъoncъ. Intrebuinţat în Novo-Selo. Perii lăsaţi pe frunte: un fel de breton la fete. Sbornik, XVIII, 505.

Din *(s)cărlionţ*.

soárta. Intrebuinţat în Novo-Selo. Cămaşa în care este învelit pruncul înainte de naştere; placenta. Sbornik, XVIII, 505.

Din *soartă* (lat. *exortem*. G. Giuglea, *Cercet. lex.* 23).

13. Cuvinte abstracte.

bezna. Intrebuinţat la Bulgarii din Novo-Selo, în expresia *tъvnina bezna* „întuneric beznă“. Sbornik, XVIII, 505.

Din *beznă* (din paleosl. *bezdъna*) „fără fund“, abyssus.

destúr. Atestat la Gerov printre cuvintele rari cu înţelesul „destul“ şi sinon. cu *dosta*.

Probabil din *destul*, cu trecerea neexplicabilă a lui *l* final în *r*. Gerov, care îngrijeşte să indice la cuvintele streine din limba bulgară şi originea lor, însemnând numai numele limbei din care a pătruns în bulgăreşte, îl dă ca un cuvânt de origine turcă. In turceşte o formă ca *destur* şi *dustur* însemnează „permission, protocole, modèle, règle“ etc.; în afară de aceasta, accentul este pe prima silaba: *déstur*, nu *destúr*, cum îl dă Gerov.

dízma. Intrebuinţat numai în Novo-Selo cu înţelesui românesc: a zecea parte din venituri (desetъkъ). Sbornik, XVIII, 502. Astăzi la Bulgari: d e s e t i n a (cf. Conev, *o. c.*, 24).

Din *dijmă* (vsl. дижьма).

draptъno. (Intrebuinţat rar). Mai ales în expresiile *draptъno oko* (ochiul drept), „desnoto oko“. Sbornik, XVIII, 502.

Din *dreapta* (femeninul lui *drept*).

gъlčáva. Intrebuinţat numai în regiunea Vraca, cu acelaşi înţeles ca în româneşte *gălceavă*.

Cuvântul românesc derivă din vsl. глъкъ „sonitus“ (Miklosich, *Paleosl.*, 130), care se regăseşte şi în bulg. glъčka. glъčъ, „Geschrei, Lärm, Streit, Zank“. Forma *gъlčava* se întâlneşte numai

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

acolo, unde se mai găsesc şi alte forme româneşti; în cazul acesta s'ar putea să avem o formă românească de origine slavă, care a trecut din nou la Bulgari. N'ar fi exclus ca *gълčava* la Bulgari să reprezinte o formă veche din care ar puteà derivà cuvântul românesc (Puşcariu, *Dicţ. Limb. Rom.*).

glúma. Intrebuinţat numai în Novo-Selo. Şagă, glumă. Şi ca verb.: *съ glumimo*, „glumim" tradus în bulg. prin „šeguvame se". Sbornik, XVIII, 502.

Din *glumă*.

krécavo. Intrebuintat numai de către Bulgarii din Banat cu acelaşi înţeles ca în româneşte „creţ". *Krecava kosa* (păr creţ). Sbornik, XX, 2.

Din *creţ*. id.

džúgla. Ridicătură de pământ la marginea unei ţarini sau unei livezi spre a servì ca un fel de părete de despărţire (Gerov), „Erderhöhung als Grenze". Se mai numeşte şi **žugla.** Derivate: **džuglina, džoglina** şi **žuglina.**

Din arom. **džug** (articulat *džuglu*) din lat. *jugum* şi cu înţelesul de „Gebirgskamm, Gebirgszug, Gebirgskette" (Georges), păstrat numai în dialectul aromân: şir de munţi, suiş. *Calu džoni tu džug s-cunoaşte* (calul voinic se cunoaşte la suiş). Formele cu *ž* sânt mai nouă, supt influenţa dialectului dacoromân.

funíja. Intrebuinţat de către Bulgarii din Novo-Selo, cu înţelesul „drum strâmt spre Dunăre" (těsna ulica kъm Dunava). Pančev.

Probabil din *funie*, deşi cu înţelesul din limba bulgară nu se întâlneşte în limba română. Există însă în limba română expresia „o funie de moşie" identic cu „o sfoară de moşie". In înţeles de măsurătoare funia este adusă în legătură cu pământul.

ljánga. Despre un om lung, înalt şi prostănac (dъlg, visok, dangalak). Pančev.

Din arom. *leangă, lianga* epitet pentru persoanele de statură înaltă şi subţire; „persoană leneşă şi de o statură lungă, şuiu, lungană" Dal. (din alb. *l'angua*) despre care vezi mai pe larg Capidan, *Raporturile Albano-române* (Dacoromania II, 535—536).

maruncъkъ. Intrebuinţat în Novo-Selo. Dări mărunte. Sbornik, XVIII, 503.

Din *mărunţică* (derivat din *mărunt*)

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16)

mut. (Intrebuinţat în graiul din Vidin). Mut. Derivate: **mutavèla** (tradus în bulg. němak, nemčo) mut; **mutiškim** adv. muţeşte, Sbornik XIX, p. 29.

Din *mut* (lat. *mutus*).

pučos. Intrebuinţat în Novo-Selo; apă în care se spală lâna. Sbornik, XVIII 504.

Din *pucios* cu înţelesul de „apă necurată, care pute, pucioasă".

putéren. Intrebuinţat numai de către Bulgarii din Banat cu înţelesul: „silenъ jakъ" (puternic, tare). Sbornik XX, p. 3.

Din *putere.*

strъngъna. Intrebuinţat în Novo-Selo, în: *strъngъna rùka* „mâna stângă", Sbornik XVIII, 505.

Din *stânga*, cf. dreaptъno.

vítrig şi **vitriga.** „Vitreg, vitregă" întrebuinţate în graiul din Novo-Selo. Sbornik, XVIII 502.

Din *vitreg*, *-ă* (lat. *vitrĭcus*, **-a*).

14. Cuvinte cu înţeles variat.

baltina. (Cuvânt mediobulgar). Baltă, loc mlăştinos.

Din *băltină* „terrain marécageux près d'une rivière", derivat din *baltă.* Vezi despre acest cuvânt, mai pe larg la p. 152—153. Cf. Jagić în *Archiv f.sl. Phil.* XXII, 32; Berneker, SEW. 70 şi Puşcariu, *Dicţ. Limb. Rom.* 468.

ban. Ban de aramă, gologan. Gerov.

Din *ban* „monedă".

blъnda. Intrebuinţat numai de către Bulgarii din Banat cu înţelesul de „umflătură, băşică la corp". Sbornik, XX, p. 1.

Din *blândă* (lat. *blandus*, *-a*, *-um*). Cuvântul se întâlneşte şi la Bulgarii din Macedonia, introdus, poate, de la Sârbi *(blanda).* La aceştia se întrebuinţează mai ales în regiunea Banatului şi în Bačka (Karagić). După aceea la Ruteni: *blynda* „starker Hautausschlag" (Kałużniacki). Cf. şi R. Stocki în *Arch. f. sl. Phil.* XXXV 349.

čúma. „Boală rea, contagioasă" (loša prilĕpčiva bolest) Gerov. Ciumă. Fig. femeie rea. Derivate: **čúmav** adj., bolnav de ciumă; **čumen, čumin** adj. id., **čumljak** om rău şi nume

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

Verbe: **čumosvam, čumja, čumjasvam,** toate cu înţelesul „doresc cuiva să fie apucat de boala ciumei, blestem pe cineva cu această boală".

Din *ciumă*. Pentru originea cuvântului vezi p. 142 ş. u.

dómna. Se întrebuinţează la Bulgari numai ca nume propriu pentru persoanele de sex feminin.

De obiceiu cuvântul se derivă din gr. Δόμνα, atestat şi în inscripţiuni, din δόμνα, cu înţelesul „Herrin, Geliebte" (G. Meyer, *Neugr. St.* III 21; *Jahresb.* XV, 102). In Peninsula Balcanică, astăzi el nu se aude decât la Aromâni, apoi Dacoromâni *doamnă*, ca apelativ, cu vechiul înţeles de „stăpână", iar la Aromâni — mie îmi este cunoscut de la Aromânii din Bitolia, Cruşova, Perlepe — şi ca nume propriu în derivatul acestuia: *Dumnica* [1]. Intrebuinţarea acestui derivat ne arată că şi *doamna* s'a întrebuinţat odată ca nume propriu. Acest *doamnă* a fost împrumutat de Bulgari, din care au astăzi *domna*, cu substituirea lui *oa* prin *o*, din cauza greutăţii in pronunţare a acestui diftong.

gálbin. Intrebuinţat în regiunea din Târnova. „Monetă de aur austriacă (zlatna avstriiska moneta); este acelaşi cu „galbenul" nostru. Sbornik, XIV, 214.

Din *galben* (dial. *galbin*).

gologán. Cuvântul este dat de Gerov între formele normale cu înţelesul românesc de „ban de aramă" (mědna para).

Din *gologan*. Originea cuvântului românesc nu este cunoscută. Cihac îl aduce în legătură cu rus. *galova* „cap" pentru *golovan* „monnaie de cuivre, pièce de monnaie représentant une tête", în care trecerea lui *v* în *g*, supt influenţa lui *g* iniţial, nu s'ar puteă explică uşor, mai ales că cuvântul *glavă* „căpăţână de animal" există în româneşte; însă n'ar fi de tot cu neputinţă. In orice caz, cuvântul bulgar, aşa cum se pronunţă, lipsindu-i o bază slavă, nu poate veni decât din limba română.

kaprár. (Intrebuinţat în Banat). Subofiţer mai tânăr. Arhiva, XVI, 368.

Din *căprar* (ital. *caporale*).

kičer' Pădure măruntă, pădure tânără. Gerov.

Din *chiceră*. (Vezi mai amănunţit despre acest cuvânt la p. 151 ş. u.

kumnátul. Intrebuinţat la Bulgarii din Novo-Selo, „cumnat", (cu articolul românesc), Sbornik, XVIII, 502.

Din *cumnat* (lat. *cognatus, -um*).

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16)

kuskrz. (Intrebuinţat în Novo-Selo). Invitaţii de la nuntă din partea mirelui sau a miresii. Sbornik, XVIII, 503.

Din *cuscru* id.

lauta. Vioară, alăută, sinon. cu cigulka. gъdulka. Gerov. Şi (Novo-Selo) **lъută.** Sbornik, XVIII, 503.

Din *lăută* cu acelaşi înţeles. Ar puteà fi şi din greceşte de unde derivă şi cuvântul românesc. Pentru Novo-Selo el poate fi împrumut român.

lautar. Acela care cântă cu *lauta;* lăutar. (Koito sfiri sъ lauta). Gerov.

Din *lăutar*, cu acelaşi înţeles.

lingurz. Ţigan, cergar care face şi vinde linguri, lingurar, numit în bulg. *lъžičar lъžica* „lingură". Pančev. Derivate: **lingurka,** ţigancă care face şi vinde linguri; mahalagioaică căreia îi place să răspândească diferite veşti, ib.; **lingurče** ţigănuş; **lingurski** adj.

Din *lingură* sau *lingurar*, numele Ţiganilor care se ocupă cu fabricarea lingurilor şi a altor obiecte de lemn.

mamaligar. „Aşa numesc Bulgarii pe Români, fiindcă se hrănesc cu mămăligă" (Gerov), un fel de poreclă care îşi are în română formele corespunzătoare: bragagiu, bostangiu pentru Bulgari, iar la Aromâni: okan, zdangăn, capgros (după gr.).

Din *mămăligar.*

mъzarikă Intrebuinţat în Novo-Selo. Zăpadă măruntă şi îngheţată, grindină măruntă; sinon. cu *sugrašica* (Sbornik, XVIII, 503).

Din *măzărică* „grindină măruntă".

moš. „Bătrân, moş". Cuvântul acesta se întâlneşte ca nume de persoană: *Mošo* şi este de dată mai veche (Weigand, *Jahresb.*, XXVI—XXIX, p. 163); ca apelativ **móšul** „bătrân, moş"; **mošika** „babă bătrână", pătruns mai în urmă în graiul Bulgarilor din Novo-Selo (Sbornik, XVIII, 503).

Din *moş, moşul, moşică,* despre care vezi *Dacoromania* II, 456, 540.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mošija. Moşie. Este mai de grabă un dacoromânism, întru cât se întrebuinţează numai pentru desemnarea moşiilor din România. Gerov. Derivat: **mošierin** „moşier" (Candrea, NRR., (1900) 404)

Din *moşie.*

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

núnko. Acela care botează sau cunună pe cineva; nănaş, naş. *Bog da ubie vinoto što mi opi nunkoto* (Dumnezeu să ucidă vinul care mi-a îmbătat naşul) Gerov. Feminin **nunka** = naşă.

Din *nun* (cu suf.-*ko*) păstrat peste tot în româneşte, alături de derivatul *naş* din *nănaş* (acesta trecut şi la Ruteni *nanaško*, din *nunaş* cu acelaşi suf.-*ko*, ca şi la Bulgari). Despre originea formei române din lat. *nonnus, nonna,* care, probabil, în lat. balcanică trebue să fi ajuns la **nunu*, **nuna,* din care am avut *nun, nună*, vezi mai pe larg Puşcariu, Wb., 1207; Meyer-Lübke, REW. 5817.

nušti. Românism introdus în graiul din Kotel, corespunde împrumutului românesc din limba bulg. „neznai", cu acelaşi înţeles „nu ştiu". *Umira na dumata si kato kaže nušti* (moare cu cuvântul în gură, dacă spune „nu ştiu"). Sbornik, XV, 187. Cf. Pančev.

Din *nu ştiu*.

pástrja. 1⁰ Bewahren, behüten, konservieren. 2⁰. Schonen, sparen. Weigand, Wb. Cuvântul e dat şi de Gerov, cu aceleaşi înţelesuri (p. 16). Refl.: *pastrja-se* a se păstrà, a se cruţà.

Din *păstrez* cu acelaşi înţeles. Judecând după unica formă paleosl. пастрение dată de Miklosich (*Lex. paleosl.*, 557), fără a-i puteà determinà înţelesul — „vocabulum obscurum" — cuvântul bulgar trebue să fie vechiu în limbă. El nu poate veni din gr. παστρεύω „reinigen", cum presupune Tiktin, *Dicţ. Germ.-Rom.*, deoarece acesta există la Bulgari (mai ales la cei din Macedonia) supt forma veche *spastruvam* „curăţ" (< σπαστρεύω) tot aşa la Aromâni *spăstrescu* (rar) *spăstripsescu* „curăţ"; *spastră* „curăţenie" (Dal.). De asemenea nici forma română nu poate fi derivată din greceşte, ţinând seamă de dialectul aromân şi mai cu seamă după etimologia dată de Meyer-Lübke, din lat. *parsitare*, „schonen", cu înţelesul latin păstrat în bulg. supt 2⁰. (REW. 6255)

pokákam. Cac sau mă cac puţin (da kakam malko nečto; da pokakam nečto, da poseram) Gerov.

Došlo jare; pomočalo	A venit iedul, s'a pişat
Došlo koza, pokakalo	A venit capra, s'a căcat
Došlo mače, izlizalo	A venit pisica, a lins tot.

Derivat din **kakam** (întrebuinţat mai des în expresia: *da te kakam* (să te cac) auzită foarte des la Bulgarii din Macedonia;

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

atestat şi la Gerov). Iar acesta din *a căcà* (din lat. *caco, -are*). Cuvântul bulgar s'ar puteà considerà şi ca un derivat de la *cacă* (postverbal de la *căcare*) întrebuinţat la Românii din Peninsula Balcanică.

puškaria. Inchisoare, temniţă, sinon. cu zatvor, temnica. Gerov supt drangolnik şi magareški-rai.

Din *puşcărie*, id.

rok. (Intrebuinţat în graiul din Vidin). Să-ţi fie de bine, noroc. Sbornik XIX, 29.

Prescurtat din *noroc*.

rudžína. Intrebuinţat în Novo-Selo. Rugină. Se mai aude şi **rudžină** Sbornik, XVIII, 504.

Din *rugină* (lat. **aerūgina, -am* pentru *aerūgo, -ĭnem*).

školar. In graiul Bulgarilor din Banat. Şcolar pentru cuvântul bulg. učenikъ. Sbornik, XX, 4.

Din *şcolar*.

tizul. (Intrebuinţat în Banat). Se spune pentru unul care poartă acelaşi nume. Arhiva, XVI, 368. In graiul din Vidin şi **tizol,** Sbornik, XIX, p. 28.

Din *tiz* (articulat).

tóba Intrebuinţat în Novo-Selo pentru bulg. tъpan „tobă", Sbornik, XVIII, 505

Din *tobă* id.

válog. „Vale sau poiană între două vârfuri" (dolinka ili poljana pomeždu dva vъrha), Sbornik, X, 230

Trebue să fie un derivat din *vale* (cf. dacorom. *văiugă*), deşi derivaţia cu sufixul *-og* nu prea este clară. In orice caz, utlpina *val* nu există în bulg. cu înţelesul de mai sus.

vižulia. Intrebuinţat numai de către Bulgarii din Banat. Vijelie, vânt tare.

Din *vijelie* id

15. Consideraţiuni finale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din cele expuse până aci rezultă că, în afară de influenţa străromână, cu caracter mai mult general, care s'a exersat pe întreg cuprinsul Peninsulei Balcanice, şi pe care o descoperim azi în urmele toponimice despre care s'a vorbit în cuprinsul acestei lucrări, a mai urmat o influenţă particulară

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

asupra fiecăreia din limbile balcanice, prin urmare şi asupra poporului şi în special a limbei bulgare. Aceasta s'a exercitat în două perioade bine distincte: una mai veche, care cuprinde epoca primelor atingeri ale elementului românesc cu Bulgarii şi care are un caracter general, întru cât împrumuturile lexice din această perioadă se întâlnesc aproape peste tot în limba bulgară, şi alta mai nouă, cu caracter regional, elementele româneşti fiind introduse în graiul bulgăresc mai mult prin nouăle aşezări româneşti în regiunea mărginită dealungul Dunării.

Din aceste două perioade, evident că numai influenţa română din prima perioadă ar puteà aveà o însemnătate cu caracter istoric, geografic şi etnografic pentru legăturile noastre mai vechi cu poporul bulgar, întru cât din ea am puteà afà;

1⁰. Că, în ce priveşte puterea de înrâurile a limbei române asupra limbei bulgare, dacă ţinem seamă de schimbările ce s'au produs în fonetismul limbei bulgare într'o parte a regiunii de graiu bulgăresc, care cuprinde jumătate din întinderea actuală a Bulgariei, — influenţa românească a lăsat urme mult mai adânci în limba bulgară decât influenţa slavă în limba română, căci a atins şi structura ei internă şi nu s'a mărginit numai la introducerea de cuvinte.

Oricum am socoti această influenţă, fie că ea va fi pornit în parte, de cu vreme, din substratul traco-roman al limbei române, cum cred unii, şi a lucrat încet asupra elementului slav suprapus, ajuns mai târziu graiu bulgăresc sau, mai probabil, că ea va fi pornit din acelaşi substrat ajuns la stadiul românesc — mai ales că, după mărturiile limbei bulgare, aceste influenţe se arată de pe la începutul sec. XIII, iar graiul traco-roman ajunsese încă din sec. VII la stadiul românesc, — un singur lucru reiese cu siguranţă şi anume, că influenţa limbei române, care a reuşit să producă schimbări în vocalismul bulgar, a fost mult mai puternică decat primele începuturi de influenţă slavă asupra limbei române, care s'a mărginit mai mult la introducere de cuvinte.

2⁰. Că într'o perioadă care a urmat câteva veacuri după

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

primele atingeri ale Românilor cu Bulgarii, legăturile aceste s'au produs între Românii din stânga Dunării, aşezaţi în faţa regiunii bulgăreşti de graiu răsăritean. Ele au fost deci mai strânse cu Bulgarii răsăriteni, adică cu acei Bulgari ale căror locuinţe se întind de la un punct care porneşte de la râul Iskăr, spre răsărit şi ajunge până la Marea Neagră, iar spre miază-zi se întind până în apropiere de Salonic. Această constatare ar părea în contrazicere cu mărturiile ce ne dau numeroasele urme de nume de localităţi romane şi cu deosebire româneşti, despre care s'a vorbit şi care ne duc mai mult în spre partea apuseană a Bulgariei şi chiar în Serbia, până prin regiunile care se întind pe litoralul Mării Adriatice. Contrazicerea aceasta aparentă dispare însă, dacă facem dinstincţie între epoca de influenţă cu caracter toponimic, care a existat încă din primele secole de aşezare ale celor dintâiu elemente romane — mai târziu române — în regiunile din dreapta Dunării, şi între epoca de mai târziu, când în graiul Bulgarilor s'au produs primele înrâuriri din partea limbei române. Vom înţelege dar că, indiferent de aşezările romane sau române din Serbia şi Bulgaria, în special în regiunea Balcanului, aceste înrâuriri româneşti în graiul bulgăresc au început să se exercite încă din sec. XIII. De ce aceste înrâuriri se ivesc în regiunea răsăriteană a Bulgariei şi nu în cea apuseană, în care contactul Românilor cu Slavii sudici erà mai des (şi tot prin partea aceea roiă şi mulţimea Vlahilor din aceea epocă), iată o întrebare la care va puteà răspunde numai istoria. Din punctul de vedere lingvistic, se pot constatà două lucruri: întâiu, că graiul bulgăresc răsăritean a fost influenţat de către populaţiuni româneşti tot răsăritene şi, al doilea, că, pentru ca o astfel de influenţă din partea limbei româneşti să se fi putut exercità înainte de sec. XIII, trebue să fi existat populaţiuni româneşti pe malul stâng sau chiar şi pe cel drept al Dunării[1] cu mult înainte de aceea epocă.

[1] Despre existenţa Românilor pe malul drept al Dunării, în regiunea care ţine de graiul bulgaresc răsăritean, vezi comunicarea d-lui N. Iorga, *Cele dintâiu cristalizări de Stat ale Românilor* în *Revista Istorică*, V, 103—113. De asemenea şi N. Bănescu, *Cele mai vechi ştiri bizantine asupra Românilor de la Dunărea-de-jos* în *Anuarul Institutului de Istorie*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

De altfel, aceste constatări obținute din studiul influenț i româneşti asupra limbei bulgare coincid perfect şi cu cele obținute din studiul elementului slav în limba română. Cercetări mai amănunțite asupra acestei chestiuni nu avem. Cu toate acestea, din rezultatele la care s'a ajuns până acum se ştie că, în ce priveşte influența limbei bulgare asupra limbei române, ea ne vine tot din graiul bulgăresc din regiunea răsăriteană, fiindcă cele două particularități fonetice ale acestui graiu, care îl deosibesc de graiul bulgăresc apusean, se găsesc şi în cuvintele româneşti de origine slavă, şi anume: redarea sunetului ě prin *ea* şi pronunțarea lui *ŭ* (ъ) ca *o*. Această rostire datează încă din timpurile cele mai vechi (sec. X şi XI), căci ea se întâlneşte, în parte, şi în paleoslavă, după cum se poate constată din limba celor mai vechi texte literare paleoslave: Codex Zographensis, Savina Kniga şi Codex Suprasliensis[1]. Şi aceste influențe bulgare asupra limbei române probează că contactul dintre Români şi Bulgari, a avut loc mai mult în acèle regiuni răsăritene, în care am văzut că şi limba română a lăsat urme în graiul bulgăresc. Şi ca o completare la toate aceste coincidențe privitoare la regiunea în care s'au exercitat în mod reciproc influențele de limbă despre care este vorba, mai adaog că chiar scrierea cu litere chirilice la Români, fie că ea a fost introdusă în sec. XIV, cum au susținut unii[2], sau între sec. XII şi XVI cum cred alții[3], sau, în fine, chiar şi înainte de această dată, cum s'a încercat să se susțină acum mai în urmă[4], faptul sigur asupra căruia nu există nici cea mai mică îndoială este că această scriere chirilică a fost introdusă la Români tot din Bulgaria răsăriteană, prin urmare din aceeaşi regiune de graiu răsăritean, ale cărei urme se văd încă până astăzi în elementul slav din limba română, după cum urmele de influență românească, expuse în acest studiu, se văd încă până azi tot în limba graiului bulgar răsăritean.

3⁰ Că, în ce priveşte caracterul acestei influențe, judecând după cele mai vechi cuvinte intrate în limba bulgară, el are acelaşi caracter pastoral, care se întâlneşte şi la celelalte popoare

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Cf. Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik*, Berlin, (1900) p. 87.
[2] I. Bogdan, *De la cine şi când au împrumutat Românii alfabetul chirilic*, în *Lui Titu Maiorescu, Omagiu*, p. 585–594.
[3] Ilie Bărbulescu, *Inceputurile scrierii cirilice în Dacia Traiană*, în *Arhiva*, anul XXIX (1922) p. 161—195.
[4] P. Cancel. *Când au împrumutat Românii alfabetul chirilic* în *Lui*

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16

slave cu care Românii au venit in contact încă din timpurile cele mai vechi. Pentru aceasta ne dau mărturie pe de o parte cuvinte ca batut, ģega, karam, kъrlig, mačuka, mandzara, muskur etc. etc., care se găsesc numai în limba bulgară, pe de altă parte fičor, kačula, guna, kanura, kapuš, k'eptarče, kostura, kurastra, murg, samar, sugare, skrum, urda etc. etc., care se găsesc atât în bulgară cât şi în celelalte limbi balcanice ca alb., sârbă, neogreacă, precum şi în limbile slave de nord, slov., ruteană, rusă şi polonă, în parte şi în ungureşte. **Th. Capidan.**

Pagini de literatură veche.

(O colecţie de cărţi populare într'un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII).

Părintele Ilarie Boţiu mi-a dăruit un codice fără început şi fără sfârşit, scris de mai multe mâni, probabil în un timp mai îndelungat, cu deosebite feluri de cerneală, dar toate spălăcite, pe nu mai puţin de 318 foi[1]. Precizarea acestui interval din jurul anului 1750, ne-o ajută unul din textele cuprinse în el.

E cunoscut că, afară de „Divanul sau gâlčava înţeleptului cu lumĭa ģiudeţul sufletului cu trupul" al lui D. Cantemir, tipărit în Iaşi 1698[2], pe care acesta l-a compus, după cât se pare, în colaborare cu „plugariul" Cacavela care a îngrijit holda minţii elevului său, — aceeaşi temă, adecă judecata între suflet şi trup, sau între înţelept şi lume se mai întâlneşte în vechia noastră literatură de manuscrise, cum a arătat M. Gaster[3], în două redacţii. Ele nu se aseamănă de loc în privinţa felului de a tratà tema. Una se găseşte în „Oxisteri", adecă în traducerea capitolului „dialogue entre le corps et l'âme" din *Pensées sur divers sujets avec des réflexions morales* ale lui Oxenstiern (Oxistern, Oxinstern, Oxenstierna) făcută,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Subsemnatul l-a dăruit „Muzeului limbei române" din Cluj.

[2] Retipărit de B. P. Hasdeu în *Arhiva istorică a României*, Bucureşti, 1865, t. 2, pp. 81—171; de G. Sion în *Operele principelui Demetrie Cantemir*, tipărit de Societatea Academică Română, t. V, Bucureşti, 1878, pp. 32—241 + XII (scara).

[3] *Chrestomatie română*, vol. I, p. XLVIII—L; cf. şi *Gesch. d. rum. Litt.* în *Grundriss* -ul lui Gröber, II, 3[3], p. 283.

BDD-A14668 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:16)